

XOSÉ LOIS VILAR PEDREIRA

Talasonimia da costa sur de Galicia

universitas
MINORIS

O LECTOR TEN NAS MANS UNHA EXTRAORDINARIA
CONTRIBUCIÓN AO COÑECEMENTO DA CULTURA
TRADICIONAL MARIÑEIRA. EN RIGOR TRÁTASE DE DÚAS
CONTRIBUCIÓNS, ESTREITAMENTE RELACIONADAS MAIS
DIFERENTES. A PRIMEIRA É A PUBLICACIÓN DE PARTE DOS
RESULTADOS DUN PORMENORIZADO TRABALLO DE
CAMPO QUE RECOLLEU IN SITU, DIRECTAMENTE DA BOCA
DOS INFORMANTES LOCAIS, TODA A TOPONIMIA DA
PARTE MÁIS MERIDIONAL DA COSTA GALEGA. A SEGUNDA
É A EDICIÓN DUN DOCUMENTO EXCEPCIONAL:

O CADERNO DE MARCAS DE SELEGANTE.

(Gonzalo Navaza)

Talasonimia da costa sur de Galicia

universitas
MINORIS

DIPUTACIÓN
PROVINCIAL DE PONTEVEDRA

Talasonimia da costa sur de Galicia

DA PUNTA DO CARANGUEXO
(PANXÓN, NIGRÁN) Ó REGUEIRO
DA GÁNDARA (SALCIDOS, A GUARDA)

Xosé Lois Vilar Pedreira

Esta publicación foi parcialmente financiada pola Deputación de Pontevedra. Agradecemos tamén o financiamento do proxecto Ronsel, convenio de colaboración asinado polas Consellaría de Cultura e Deporte, a Consellaría de Innovación e Industria, a Axencia Galega para o Desenvolvemento Rural (AGADER) e as universidades de A Coruña, Santiago de Compostela e Vigo para o inventario, salvagarda e posta en valor do patrimonio cultural inmaterial de Galicia.

- © **Da presente edición:** Instituto de Estudos Miñoranos
© **Do texto:** Xosé Lois **Vilar Pedreira**
© **Da fotografía aérea:** SITGA e Confrarías de Baiona e A Guarda
© **Da fotografía histórica:** Arquivo do IEM
© **Da fotografía actual:** Xosé Lois **Vilar Pedreira** e Rosana **Estévez**
© **Do traballo de campo:** Roberto **Rodríguez Álvarez** e X. L. **Vilar Pedreira**
© **Do Cad. de Selegante:** Herdeiros de José A. **Selegante Pérez**

Deseño da cuberta: Pedro Telmo **Rodríguez Castro**
Deseño e maqueta: Daniel **Sotelo**
Debuxo da cuberta: Iván **Rodríguez Castro**,
sobre apuntamentos de José A. **Selegante Pérez**

Edición ao coidado de: Antón **Mascato**

Asesoramento Lingüístico: María Xosé **González Chamorro**

Execución gráfica: Obradoiro de Nova Galicia Edicións
novagalicia@novagalicia.com

1ª edición: xullo 2008

2ª edición: xuño 2009

Dep. Legal: VG 1009-2008

ISBN: 978-84-92590-27-8

Instituto de Estudos Miñoranos (IEM)

Director: Carlos **Méixome Quinteiro**

Apartado 30 - 36380 Gondomar

<http://www.minhor.org>/e-mail: direccion@minhor.org

ÍNDICE

Adro	9
Limiar	11
Introdución	15
Obxectivos e metodoloxía	19
Marco xeográfico: O relevo, recursos humanos e economía ...	25
Fontes bibliográficas e cartas náuticas	35
A recollida oral. Os resultados	51
Os xenéricos	67
Os nomes do mar: a súa temática	75
O patrimonio marítimo e fluvial	83
As marcas	89
O caderno de marcas de Selegante	95
Fotografía aérea	159
Relación de topónimos	221
Coda	241
Bibliografía	251

A Lucio "O Negro", fillo bravo do "Jesuita" de Baiona, finado logo de esmigallar A Parede en Rapachaquetas, O Baixo de Sudoeste, A Laxe e O Baixo Alto.

A Pepe Selegante, que nos fixo entender que velear era arte, largar nasas era arte, marcar por María da Manta ou polo Collón e Medio era arte.

E por suposto a meu avó, Manolo "O Gardés", de quen non souben tirar proveito do cosmos mariñeiro que portaba debaixo da boina, aínda que me ficou claro, os baixos do Lobo son O Xuramentado, O Lobato e A Laxe do Lobo que rompe cun campanaso.

Adro

En maio de 2007 xorde o proxecto Ronsel, froito da colaboración entre as Consellarías de Cultura e Deporte, Innovación e Industria e a Axencia Galega de Desenvolvemento Rural (AGADER) da Xunta de Galicia e as Universidades da Coruña, Santiago de Compostela e Vigo. As tres guías fundamentais deste proxecto, a desenvolver en cinco anos, son a realización do inventario, a salvagarda e a posta en valor do Patrimonio Cultural Inmaterial (PCI) de Galicia a través da súa documentación e investigación exhaustiva, así como da súa promoción, protección, difusión e transmisión.

Seguindo as definicións da UNESCO, enténdense por inmateriais os empregos, representacións, expresións, coñecementos e técnicas -xunto cos instrumentos, obxectos, artefactos e espazos asociados a esas prácticas- que as comunidades, os grupos e nalgúns casos os individuos recoñezan como parte integrante do seu patrimonio cultural.

Fronte a un patrimonio ata hai ben pouco monopolizado por unha idea de bens monumentais ou artísticos accesibles mediante intermediarios autorizados, o xiro inmaterial establece que cadaquén participa na construción dese legado e que os seus creadores e intérpretes medran co intercambio e a transmisión.

Xustamente nesta liña o proxecto Ronsel comprácese en colaborar na edición nun dos primeiros traballos nos que o territorio é renomea-

do polos seus propios habitantes, e non unicamente mediante a memoria e as palabras, senón a partir dunha observación viva e sempre cambiante, feita de perspectivas, referencias e horizontes. Trátase dunha primicia en Europa no campo da talasonimia mais, sobre todo, ao desfacérense as diferenzas entre a costa e o interior, o presente estudo propón un convite extraordinario para o descubrimento do mundo no que vivimos.

Quixera aproveitar para expresar a importancia da sociedade civil para o mantemento do legado cultural que hoxe presentamos con esta edición. Persoas, institucións e asociacións como o Instituto de Estudos Miñoranos fan posible pensar na valorización do patrimonio cultural inmaterial, a partir dos sólidos estudos e achegas que realizan.

Iván **Area Carracedo**
 Coordinador xeral do proxecto Ronsel
 Vicerreitor de Relacións Institucionais
 Universidade de Vigo

Limiar

O lector ten nas mans unha extraordinaria contribución ao coñecemento da cultura tradicional mariñeira. En rigor trátase de dúas contribucións, estreitamente relacionadas mais diferentes. A primeira é a publicación de parte dos resultados dun pormenorizado traballo de campo que recolleu in situ, directamente da boca dos informantes locais, toda a toponimia da parte máis meridional da costa galega. A segunda é a edición dun documento excepcional: o Caderno de Marcas de Selegante.

Os nomes que designan lugares no mar e na costa presentan características específicas que os diferencian do resto dos nomes de lugar. Non só porque se aplican a espazos ou realidades xeográficas exclusivas do medio mariño e litoral, senón tamén porque con frecuencia responden a motivacións moi distintas das que dan orixe aos nomes de terra. Por outra banda, ao designaren espazos non susceptibles de convertérense en propiedade, os topónimos mariños non adoitan contar con tradición escrita, non sendo os relativos aos principais accidentes xeográficos ou os que teñen importancia para a navegación, que si se recollen nas cartas mariñas, aínda que non sempre con fidelidade á forma viva na tradición oral, pois conteñen moitos erros de interpretación ou de grafía que van transmitíndose de mapa en mapa, de carta en carta. Como acontece con toda a cultura de transmisión exclusiva-

mente oral, moitos dos topónimos mariños están suxeitos a variabilidade e o seu grao de fixación é moito menor ca no resto da toponimia, de aí que abunden os casos en que conviven dúas ou máis denominacións alternativas para un mesmo lugar, ou diversas variantes dunha mesma denominación. Os máis deses topónimos son compartidos por unha pequena parte da poboación e transmítense dentro de límites moi restrinxidos: a cultura oral dos seus veciños inmediatos ou dos seus usuarios. Dadas as profundas transformacións dos modos tradicionais de vida que está a experimentar a sociedade actual, a maior parte destes topónimos atópase en gravísimo risco de desaparición, polo que resulta evidente a urxencia e a importancia de traballos de campo coma o realizado por Xosé Lois Vilar e Roberto Rodríguez Álvarez no litoral dos concellos de Nigrán, Baiona, Oia e A Guarda, así coma outros traballos semellantes que na actualidade se ocupan da recolleita e o estudo da toponimia litoral e mariña doutras zonas da costa galega (por exemplo, o levado a cabo por Iván Sestay no Morrazo..., ou por colectivos e asociacións culturais, coma os de Cesantes, en Redondela, ou Mar de Lira, en Carnota...).

En moitos casos, o léxico da toponimia mariña coincide co da toponimia de terra, adaptada a novos significados específicos (paso, carreiro, pedra, peniza...); noutros constitúe toponimia específica do medio mariño, como acontece cos derivados de nomes de peixes, por exemplo. Na relación dos topónimos recollidos neste volume son particularmente salientables os que derivan dos nomes de embarcacións naufragadas, que por veces incorporan palabras de orixe exótica, con frecuencia alteradas en curiosas acomodacións á fala local.

Tamén presenta características excepcionais a toponimia relativa ás marcas, que non designa propiamente accidentes xeográficos senón realidades invisibles dos fondos mariños ou puntos aparentemente imprecisos na superficie do mar, que se identifican por relación a dous ou máis puntos en terra usados como referencia. Ademais do seu valor intrínseco, esta toponimia das marcas contén o interese engadido de que as referencias en terra, por veces situadas a moi longas distancias do punto de observación desde onde se lles dá nome, presentan na linguaxe mariñeira denominacións que obedecen a motivacións pura-

mente visuais e que poden non coincidir cos nomes que reciben en terra os mesmos accidentes.

Na tradición da cultura da pesca litoral, a identificación de puntos concretos no mar constitúe un capital de coñecemento, o que dificulta máis aínda a divulgación e fixación da súa toponimia. Parece razoable que un individuo ou unha familia que descobre un lugar de interese poida desexar non compartir a súa descuberta, para poder tirarlle beneficio en exclusividade. Isto vén engadir unha nova dificultade á recolleita deste tipo de topónimos, de aí a excepcional importancia etnográfica de documentos coma o Caderno de Marcas de Selegante, que fixa por escrito unha sabedoría que polo regular non adoita saír da tradición oral.

Xosé Lois Vilar Pedreira vén desenvolvendo desde hai anos un labor admirable na recuperación do patrimonio cultural. Cunha paixón e un entusiasmo igualmente admirables, acomete ese labor en campos diversos, dende a arqueoloxía, que constitúe a súa especialidade académica, ata a etnografía, a antropoloxía e a historia. Ten ademais o don de contaxiar ese entusiasmo e esa paixón, o que o converte nun auténtico dinamizador cultural, un axente civilizador de primeira magnitude que, rescatando do esquecemento formas do noso patrimonio cultural común, nos agasalla enriquecéndonos a todos nós. Este libro é unha nova mostra do seu entusiasta e xeneroso labor a prol da recuperación e dignificación do patrimonio cultural de Baiona e do Val Miñor, ou sexa, do patrimonio cultural de Galicia e da Humanidade.

Gonzalo Navaza

Membro da Comisión de Toponimia de Galicia
Presidente da Asociación Galega de Onomástica

Introdución

Un país como Galicia, con 1.720 km de costa¹, contou até o último terzo do século XX con poucos estudos sobre o mundo mariñeiro. Estes comezan a remates do século XVIII coas preocupacións ilustradas de Comide sobre os problemas da pesca e a historia dos peixes. Antes de rematar este século xa se conta cun imponente dicionario de Sañez Reguart² sobre “las artes de pesca nacional”, publicado en cinco tomos entre 1791 e 1795, con magníficos debuxos debedores da monumental obra do francés Duhamel de Monceau.

Será escasa a produción bibliográfica do século XIX, pero non podemos deixar de citar a obra de Mariano de la Paz Graells, centrada no departamento marítimo do Ferrol e que combina aspectos biolóxicos, etnográficos, económicos e sociais. Temos tamén un libríño de don Joaquín Díaz de Rábago encargado pola “Sociedad Económica de Amigos del País”, editado en 1885, sobre a cuestión obreira no tema da pesca en Galicia.

¹ Son diversos os quilómetros de costa publicados. Van desde os 693 de Cortizo ós 1309 de González Vidal, pasando polos 1195 de Labarta. Todos citados por Calo Lourido en *O mundo mariñeiro*, Tomo XXV, *Antropoloxía . Mariñeiros. Creación estética*. Hércules de Ediciones, A Coruña, 1997, pág. 22.

Nós citamos 1720 km de Vilas Martín, Federico et alii, *Xeoloxía Mariña*. Tomo XXXVI de *Natureza. Historia Natural. Xeoloxía*. Hércules de Ediciones, A Coruña, 2002.

² Antonio Sañez Reguart, funcionario catalán, que edita entre 1791 e 1795 cinco tomos do *Diccionario Histórico de los Artes de la Pesca Nacional*, reeditado en 1988 polo Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Este mesmo Ministerio edita en 1993 un libro inédito de Sañez Reguart titulado *Colección de producciones de los mares de España*.

No primeiro terzo do século XX destaca a figura de Benigno Rodríguez Santamaría, militar da mariña española, que escribe tres obras³ fundamentais sobre a pesca en España, ocupando Galicia un lugar destacado. É preciso salientar o *Diccionario de artes de pesca...*, editado en 1923, pola enorme cantidade de datos que nos aporta, tanto etnográficos como sociais, legislativos e estatísticos, así como un gran apoio gráfico de fotografías e debuxos.

Sobresaen tamén, Xaquín Lourenzo Fernández, quen publicou na revista *Nós* un estudo sobre as dornas do Porto do Son en 1934 e Filgueira Valverde, en 1946, o arquivo de mareantes de Pontevedra.

É o profesor Galván Tudela⁴ quen, nunha publicación de 1989, cita a tesina de licenciatura de Francisco Calo Lourido, presentada en 1974 e publicada en 1978, como un traballo pioneiro nos estudos de antropoloxía mariñeira, non só en Galicia, senón en todo o estado español porque introduce unha perspectiva histórica e analiza a familia mariñeira como comunidade económica.

Tamén é verdade que non podemos esquecer publicacións de tipo económico ou técnico de Paz-Andrade ou de Domingo Quiroga nos anos 50 e 60, pero é certo que o traballo de Calo sería o punto de arranque de traballos sobre o mundo mariñeiro; uns sobre aspectos económicos, como os de González Laxe ou Pardellas; outros sobre bioloxía, vinculados ós Institutos de Investigacións Pesqueiras e ó Oceanográfico; outros sen embargo foron concibidos desde o punto de vista histórico, son traballos estes últimos de Rodríguez Galdo, Meijide Pardo ou Santos Castroviejo, a remates dos anos 70.

Será moi prolífica a década dos 90, e comezos do século XXI, en estudos contemplados dende diferentes perspectivas: historia, etnogra-

fía, bioloxía, naufraxios, etc. Mesmo teses de doutoramento, exclusivamente antropolóxicas, como a de García Allut ou a de Martínez González, ámbalas dúas dirixidas polo profesor da Universidade de La Laguna, Alberto Galván Tudela.

Sen embargo, e malia a multiplicación de publicacións sobre o mundo do mar en Galicia, falta aínda a gran obra que trate tódolos aspectos, facendo fincapé no eido antropolóxico.

Todo este repaso bibliográfico dos últimos douscentos anos vén a conto para facer constar o esquecemento da toponimia do mar, só tratada de xeito específico en dous traballos que non citamos até aquí a pé feito. Son a obra de Manuel Rodríguez Rodríguez sobre a Ría de Arousa e os catro volumes de Gerardo Sacau Rodríguez sobre a Ría de Vigo e a costa entre Silleiro e o Miño

A primeira foi editada en 1976 e constitúe o primeiro traballo coñecido de hidrotoponimia. Adoece de dúas chatas importantes, a ilustración dun só plano, na que non figuran tódolos topónimos e o de ser un traballo case exclusivamente de gabinete, baseado nos mapas e cartas náuticas publicadas, coa sorte de conter daquela, o mapa da Ría de Arousa, a maior información toponímica de Galicia. Falta polo tanto o inxente traballo de campo que suporía a recollida de tan vasto treito de costa.

En canto ós volumes de Gerardo Sacau, o mesmo autor expresa no primeiro volume, pág. 17, que "tenta cubrir o obxectivo de recoller, estudar e comentar o nomenclátor hidrotoponímico sen excepción, desde os nomes das miúdas rochas mariñas que viven media vida asolagadas ó compás do fluxo e refluxo mariño [...] ata os fachendosos e turísticos areais ..." Dicar que as intencións de partida son boas, pero o resultado final non é o marcado na introdución, xa que non recolle tódolos nomes que figuran nas cartas náuticas ó uso e pérdese en digresións banais esquecendo o traballo real.

Vista esta análise das publicacións sobre o mundo do mar en Galicia, o tema da talasonimia é un oasis nun amplo deserto. Está tan pouco considerado que os autores (Calo, 1996, 1997; Galván Tudela, 1989) que critican o baleiro de información sobre este aspecto, nunca consideraron as cartas náuticas e libros de rotas como fonte de información, moi apreciábeis no noso caso, xa que se converten en docu-

3 -1911, *Diccionario ilustrado, descriptivo, valorado, numérico y estadístico de las artes, aparejos, e instrumentos que se usan para la pesca marítima en las costas del Norte y Noroeste de España*, Artes Gráficas Mateu, Madrid. Reeditada pola Editorial Roig, Valencia, 1996.

-1916, *Los pescadores del Norte y Noroeste de España: su vida social y particular por provincias*, Imprenta Alemana. A edición que nós manexamos foi a facsimilar do Consello da Cultura Galega de 2005, cun magnífico estudo introdutorio de Francisco Calo Lourido.

-1923, *Diccionario de las artes de pesca de España y sus posesiones*, Sucesores de Ribadeneyra, Madrid. A Xunta de Galicia fixo unha edición facsimil no ano 2000.

4 Galván Tudela, Alberto, 1989, "Introducción" en Galván (coord.): *Vivindo do mar. Antropoloxía da pesca en Galicia*, Xunta de Galicia, Santiago, pp. 29-74. Citado por Calo Lourido (1996) e tamén por García Allut (1995).

mentos básicos e únicos, nalgunhas épocas, para a reconstrución toponímica, con moi bos traballos, como veremos, xa no século XVIII da man de Vicente Tofiño ou de Antonio Doral para mediados do XIX.

Como veremos no apartado seguinte de metodoloxía tivemos que recorrer á testemuña oral para poder coñecer os nomes do mar.

Obxectivos e metodoloxía

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

Para fixar os obxectivos do traballo partimos do suposto: queremos saber, ben por simple curiosidade, ben por necesidade técnica, laboral ou de calquera índole, os nomes do mar do treito entre A Guarda e Nigrán e non temos ningunha fonte documental á que acudir para fomecernos de datos, agás as citadas na introdución que nos parecen insuficientes pola baixa densidade de topónimos en moitas zonas; ademais sabemos que os topónimos existen, pero só na memoria da xente, das persoas que viven no entorno ou que explotan ou explotaron a riqueza deses lugares. Polo tanto, o obxectivo que persegue este traballo é o de recoller os nomes da costa, desde a parroquia de Salcidos, no concello da Guarda, no último tramo do río Miño, até a parroquia de Panxón no concello de Nigrán.

Os topónimos figuran como compoñentes do horizonte mental, do universo vivencial dos membros que compoñen as comunidades mariñeiras ou agro-mariñas das parroquias litorais dos concellos da Guarda, Oia, Baiona e Nigrán. Trátase de recoller un Patrimonio Inmaterial, intanxible, que corre o grave risco de perderse debido ás mudanzas económicas acontecidas na nosa sociedade ó longo dos últimos 50/60 anos, cuns oficios e uns medios de vida cada vez menos vinculados ó medio mariño; por outra parte, os avances electrónicos como o radar, GPS, sonar, etc., fan innecesarios o uso, creación e memorización de talasónimos.

Ademais, a escaseza de documentación que nos transmita toponimia marítima débese a que no medio mariño non existen propiedades, polo que non figuran os nomes en ningún documento notarial ou catastro; si aparecen as propiedades ribeireiras en contacto coa zona baldía inmediata á franxa intermareal.

O ámbito de recollida é a zona costeira e o mar propiamente dito. Isto é, a franxa próxima á zona intermareal, a propia zona intermareal, a lámina de auga e o fondo do mar. Polo tanto á hora de buscar informantes, consideramos os propios habitantes da zona e as persoas, que aínda non vivindo alí, traballaron naquel lugar. Os traballos de explotación do medio mariño son moi diversos, así as argaceiras e argaceiros, que secularmente tiraron o argazo do mar para estercar os campos propios ou venderlles a outras persoas, para darlles de comer ós porcos ou para vender á industria química. O dos percebeiros e percebeiras, as mariscadoras, os pescadores de cana e de vara, os mariñeiros do río coas distintas artes: lampreeira, alxerife, rede do meixón, etc.; e por suposto, os mariñeiros do mar, que teñen que saber e nomear as pedras da costa e os lugares do fondo; eles darannos unha visión moi particular do medio mariño, o seu medio de vida.

O método de traballo que nos propuxemos consta de dous apartados diferenciados pero conexos:

1. O que tradicionalmente se chama traballo de gabinete, o proceso de documentación. Esta fase constou dun extenso estudo das fontes que tratasen sobre o mundo do mar en Galicia con dúas finalidades; dun lado a de introducirmos máis a fondo no tema do traballo e doutro, a de constatar a existencia ou non de estudos de toponimia marítima. O método seguido foi do xeral para Galicia ó particular do espazo xeográfico que iamos estudar.

Neste traballo de preparación fornecémonos de material gráfico axeitado, por un lado, de fotografías aéreas, subvencionadas pola Xunta de Galicia, e feitas en dous voos de helicóptero a 200m. da liña de costa, un para a confraría da Guarda e outro para a de Baiona.

O encargado das fotografías foi José Antonio Vázquez Docampo, que as tirou en dúas quendas. A primeira, ó redor do

mediodía do 28 de setembro de 2003, nunha marea baixa de 0'32m. desde a Punta das Orelludas até a Barbela, na Confraría da Guarda. A segunda tomounas o 4 de xuño de 2004, entre as 10:00 e as 11:30 cunha baixamar de 0'51 ás 10:25, dende Area das Canas até as Orelludas na Confraría de Baiona.

Por outra banda traballamos tamén con fotografías ortométricas a escala 1: 5.000, dun voo do verán de 2003 do SIX-PAC, achegadas polo SITGA (Sistema de Información Territorial de Galicia) e incluímos o noso traballo dentro do Proxecto de Toponimia⁵ de Galicia, adecuándonos á súa metodoloxía para que a nosa recollida tivese máis versatilidade e fose máis aproveitable. Estivemos en continuo contacto cos técnicos do Proxecto e usamos as mesma fichas ca eles.

PARROQUIA		INFORMANTE
Nº de foto	Nº de topónimo	Cuadrícula central
Topónimo		Tipoloxía xeográfica
Fonética		Xenérico
Observacións xerais		

2. Unha vez introducidos no mundo do mar, coñecidas as peculiaridades da área xeográfica de traballo, tivemos que proceder á selección das persoas a enquisar. Procuramos homes e mulleres co maior grao de vinculación co mar. Cando foi posible, na maioría dos casos, percorremos a costa a pé cos informantes, cando non, fixémoslo coas fotografías e, sempre que

⁵ O proxecto de Toponimia de Galicia ten por obxecto a conservación e a recuperación dun patrimonio lingüístico que se mantén nos nomes que identifican un territorio. Está promovido pola Comisión de Toponimia da Xunta de Galicia, desde a Consellería da Presidencia; pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria a través da Dirección Xeral de Política Lingüística e polo SITGA, que é a área de cartografía da S.A. para o Desenvolvemento Comarcal de Galicia, dependente da Consellería de Política Agroalimentaria e Desenvolvemento Rural.

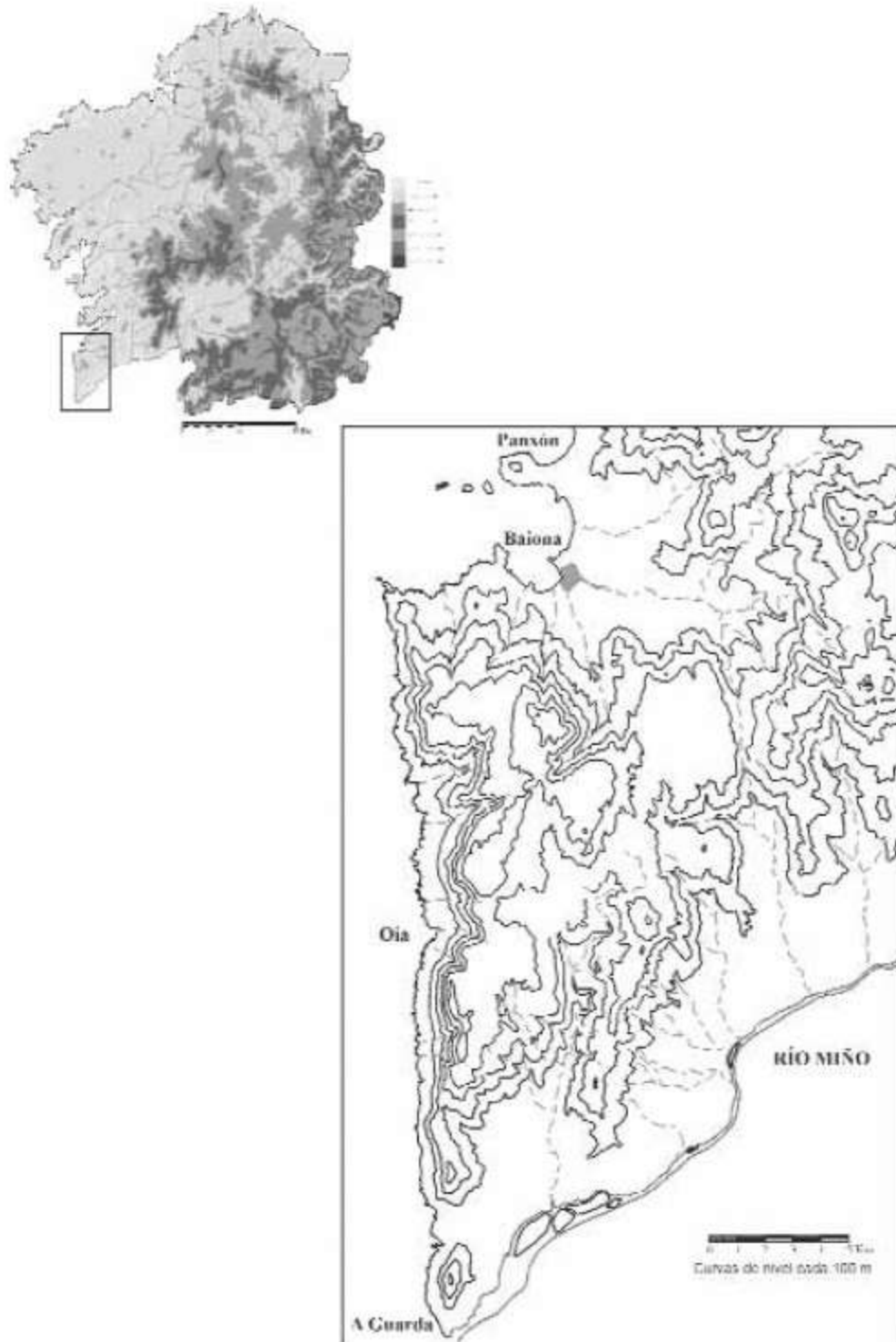
Entrevistando a Estrela e Víctor.

puidemos, contrastamos os datos entre varias persoas. Hai que considerar nalgúns casos a idade avanzada, problemas de audición ou de vista ou certa dificultade para a comprensión das fotografías.

Logo de facer o traballo de campo hai que completar as fichas, darlles números ós topónimos, emprazalos nas fotografías, ... e tirar conclusións cunha visión de conxunto.

O marco xeográfico

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

O relevo

O tramo de costa que nos propuxemos estudar é o último do sur de Galicia e comprende os ámbitos territoriais das confrarías de Baiona e A Guarda. A primeira abrangue os portos de Panxón e da propia Baiona, aínda que hai portiños ou varadoiros de pouca importancia. A segunda inclúe o difícil porto de Oia, A Guarda e A Pasaxe.

A escollo deste treito litoral debeuse a razóns de nacemento e residencia, empregar outros motivos sería falso, aínda que quedaríamos ben se dixésemos que foi porque este sector costeiro está constituído por ambientes distintos que pasamos a describir.

Calculamos en aproximadamente 60 km a lonxitude litoral, cun primeiro sector que comeza na Area das Canas (Panxón, Nigrán) e remata no Cabo Silleiro (Baredo, Baiona) definindo a parte final da banda Sur da Ría de Vigo e comprendendo na súa totalidade a Ría ou Baía de Baiona, caracterizada por amplos areas, mesmo con formacións de dunas, e dúas praias de cunchas: A Cuncheira e A Praia dos Frades; por unha sucesión de promontorios entre areas: Monteferro, Lourido e Monte Boi; por illas, como As Estelas, e illotes como A Carral ou Laxes, sen esquecer a presenza moi próxima do arquipélago das Cíes, a Illa por antonomasia para os nosos mariñeiros.

Na Baía de Baiona tamén desaugan ríos de certo porte como o de Canido na praia homónima, que percorre o centro do concello de

Costa lineal no Concello de Oia.

Costa articulada na Baía de Baiona.

Nigrán; o Miñor, río central do val que drena todo o concello de Gondomar, o de Nigrán e en menor medida o de Baiona. Este río acadou os 16 km de lonxitude ó nacer a 400 m. de altitude en Zamáns (Vigo), ó norte da Serra do Galiñeiro, muralla rochosa que acadou e supera os 700 m. de altura a unha distancia do mar de 8 quilómetros, dividindo o Val Miñor da depresión meridiana. O Miñor entra en contacto co mar a través dunha foz, A Fos, mediando unha frecha de area, A Ladeira.

Polo sur, a Serra da Groba achégase máis ó mar, preto dos 700 m. de altura, creando ríos de menor porte có Miñor con dirección S-N, e que van desembocar directamente na Baía de Baiona ou a través da foz do Miñor. Un deles, o río da Groba, nace na divisoria de augas con ríos que verten ó Miño, mentres a Serra da Groba corre paralela á costa rectilínea, partindo desde o sur da Baía de Baiona, desde Cabo Silleiro, onde comeza o concello de Oia.

Este segundo sector comprende tamén a zona marítima do concello do Rosal e o concello da Guarda. Son máis de 30 km lineais con pequenas entalladuras, nas que destacan os portos de Oia, A Guarda e outras de menores dimensións como Mougás, Porto Senín, Portecelo, Area Grande, etc. A proximidade entre a costa e a serra deixa pouco

espazo para o desenvolvemento da chan litoral, acadando importantes dimensións en Mougás, Oia e, aínda maiores, na Guarda, entre o monte Torroso e o de Santa Trega. É unha chan litoral, entre un e dous quilómetros de anchura, que condicionou historicamente o asentamento de comunidades humanas, destacando no porto de Oia o establecemento do mosteiro cisterciense. As correntes de auga podemos supoñer que son curtas e rápidas cun trazado orientado leste-oeste que baixan desde as chans altas a 400 m.s.n.m.

Observamos deste xeito, e de maneira esquemática, un contraste entre a costa articulada e variada da Baía de Baiona con illas, penínsulas, areais e unha extensa chan litoral e a costa monótona, rochosa e lineal, até O Puntal, na desembocadura do río Miño, que podemos considerar un terceiro sector da zona a estudar, comprendida até a parroquia de Salcidos (A Guarda).

Independizamos este último sector polo relevo ben diferenciado dos anteriores e por unha dinámica independente, marcada por varios factores, destacando o feito de ser o río de maiores dimensións do noso país, cun gran esteiro que chega case ós 4 km de largura con 341 m. de altura no Monte Santa Trega, no mesmo concello da Guarda.

O contacto co mar está selado pola illa chamada A Insua, pertencente a Portugal, que crea dous accesos para entrar no río. Un polo norte, A Barra do Norte, e outro polo sur, A Barra do Sur; ningún deles é doado por estarmos en mar aberto e por estar inzadas as dúas barras de baixíos; ademais, as mareas, que pasan máis alá de Tui, fan variar ostensiblemente a configuración do río.

O seu fondo é moi variable pola acumulación de areas que fan aparecer e desaparecer illotes e illas, condicionando así a toponimia, influída ademais polo feito de ser un sector internacional no que traballan varias comunidades mariñeiras con antigos conflitos pesqueiros e administrativos, o que levou á creación de castelos que deixarían pegada nos nomes, como tamén deixou importante vestixio o establecemento industrial en 1882 (Carmona e Nadal, 2005, p.168) do primeiro serradoiro a vapor das ribeiras do Miño e o conxunto de estaleiros emprazados tamén na Pasaxe.

En canto á plataforma submarina (Vilas et alii., 2002, p. 348) ten unha anchura de 30 km, aumentando a 35 km fronte á desembocadu-

Argaceiros e bañistas na Cuncheira. Comezos do século XX.

Traballando polo sur do Navío Galán.

ra do Miño. Contrasta o escaso gradiente do fondo mariño coa media do 30% no litoral entre Silleiro e A Guarda, xa que no primeiro quilómetro de plataforma é de 2'59% fronte A Guarda, e 3'50% fronte Mougás. A partir dos 10 km os valores das gradientes son mínimos, 0'18% fronte A Guarda.

Os fondos son de topografía irregular nos que aflora o zócalo hercínico con sedimentos na zona costeira, ben estudados na Baía de Baiona, desaparecendo até máis alá dos 5km da liña de costa.

Dentro do apartado da xeografía, dedicámoslle un apartado de certa amplitude ó relevo pola importancia determinante sobre a toponimia. Agora ben, sobre a poboación e a súa dedicación laboral, a visión debe ser sincrónica (situación actual) e diacrónica (evolución histórica) das comunidades que habitaron e explotaron o medio mariño, xa que o seu uso foi o creador da talasonimia.

O repaso ó poboamento histórico da zona non difire do resto de Galicia, quizais aquí recúe algo máis o coñecemento do período paleolítico por coñecerse máis xacementos e porque se lle dedicaron estudos específicos nas terrazas do Miño (Giles, 1999) e na costa entre Baiona e A Guarda (Cano, 1991, 1997), indicadores dun poboamento desde o paleolítico inferior nas terrazas do Miño e no Val Miñor (Garrido, 1978; Méndez Quintas, e/p.).

Existen ademais testemuñas de continuidade no paleolítico superior (Cano, 1991, 1997) e contamos con numerosas evidencias de ocupación desde o neolítico en diante, sen esquecer a consideración das regresións e transgresións do nivel do mar, debido a causas climáticas ou oroxénicas, que fan variar moito a paisaxe actual. Datos estes segundo Hernández Molina (Cano, 1997), que toma seis puntos entre Baiona e A Guarda con cota 0 para o nivel actual, datando hai 10.000 anos a liña de costa con 45m menos de masa acuática, polo que teriamos que andar entre 1.700m. (Mougás) e 3.150m (M. Oia) para chegar á beira do mar, pero hai só 13.000 anos estaríamos a falar de -60m de nivel de auga, afastada a liña de costa até 6.700m. na Guarda. Parece que a liña costeira pouco ten variado nos últimos 6.000 anos, quizais 1'5m. máis baixa que o nivel actual.

A vinculación co mundo do mar faise máis evidente durante o período castrexo e galaico-romano polo emprazamento costeiro dal-

gúns asentamentos e pola aparición de varios cuncheiros en Santa Trega, sen obviar a presenza nos xacementos de Fiales (Oia) no paleolítico superior e na idade do bronce en Portecelo se nos fiamos das datas de C¹⁴.

Os cuncheiros de Santa Trega (Vázquez, 1998; Fernández e Rodríguez, 1996) delatan, tanto a explotación dos recursos intermareais como lapas, mexillóns, ourizos, percebes, etc, como a actividade pesqueira: espiñas de maragota, muxo, robalo, xurelo, etc. A chegada do mundo romano a Galicia traería un perfeccionamento das artes de pesca (tramallos), a instalación de industrias transformadoras dos produtos do mar (salga, garum) , a construción de saíñas, etc.

A falta de vinculación co mar, xa que non é moito o que se sabe da simbiose home/mar até comezos do segundo milenio da nosa era, débese quizais á falta de información arqueolóxica e documental. É só nesta época cando se multiplican as referencias ó establecemento de comunidades de mariñeiros ou burgos marítimos (Calo 1996). No treito que estamos a estudar destacan Baiona e A Guarda, sen esquecer a importancia do mosteiro de Oia, patente en tombos, libros de confrarías, documentos reais, actas municipais, fondos notariais, preitos eclesiásticos, etc. (García e Portela, 1995 e 2003; Iglesias, 1989; Yáñez, 1974). É significativa a situación galega meridional ó longo das idades media, moderna e tamén contemporánea: portos pesqueiros, zona de fronteira xeradora de conflitos, Baiona importante porto comercial, eixo entre o sur e o norte de Europa, saída ó mar do bispado de Tui, etc.

Para o século XVIII é unha imprescindible fonte de información o Catastro de Ensenada (Caldas, 2003), combinada cos aportes dos protocolos notariais, reveladores dunha clase mariñeira con serias dificultades económicas: pescadores e transformadores do produto mediante o escochado para a súa conservación e comercialización.

É na década 1750-60 cando comeza a instalación dos primeiros fomentadores cataláns en Galicia, o que abrirá un novo capítulo na historia económica do país (Carmona e Nadal 2005) e unha reforma substancial do mundo da pesca (Casanova, 1998), evidente na introdución de novas artes de pesca, novos métodos de transformación e outras relacións laborais que acenderían conflitos vivos, aínda a

comezos do século XX , como a loita xeito/traíñas. Sería o mar o motor da industrialización de Galicia (Carmona, 1997) : industrias conserveiras, industrias filiais (latas, aceite, aros de goma), estaleiros, introdución do vapor na pesca na década de 1880, transportes, entidades financeiras, etc.

A carón do vapor coexisten o remo e a vela, o arrastre e a liña, as grandes empresas e a unidade produtiva familiar, deste xeito mesmo até os nosos días.

**Fontes
bibliográficas e
cartas náuticas**

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

O obxectivo primeiro deste traballo xa foi comentado anteriormente. Lembrarán que partiamos do suposto de que alguén, por simple curiosidade, por razóns de estudo ou de traballo, quixese coñecer os nomes do mar dos ámbitos territoriais das confrarías de Baiona e A Guarda.

Comezabamos daquela dándolle un repaso á bibliografía sobre o mundo mariñeiro galego cuns fitos en cada século: Sáñez Reguart para o XVIII, Paz Graells, para o XIX e Rodríguez Santamaría para o XX, tendo que agardar a 1976 para que vise a luz de xeito póstumo a *Hidrotoponimia de la ría de Arosa* de Manuel Rodríguez Rodríguez, como primeiro intento serio, bibliográfico, non de traballo de campo, de sistematizar uns 2.700 topónimos, dos cales só sitúa algúns nun mapa despregable da ría indicando emprazamento, coordenadas e algunha característica máis en cada nome.

Este libro foi editado co número VII dunha serie do Seminario Fontán-Sarmiento de haxiografía, toponimia e onomástica, tratando o número II da parroquia de Camposancos (A Guarda), obra de Antonio García Lago, titulada *Prospección toponímica modelo y su reducción a papeletas para consulta y estudio en este seminario* (Santiago, 1976), incluída no libro do mesmo autor *Crónica biográfica de Camposancos y su entorno* (1998). Nesta obra dedica un apartado ó oeste da parroquia; outro ás ribeiras do Miño e do mar; e outro ás pesqueiras, aportando 52 topónimos costeiros sen emprazalos en ningún mapa.

Mapa de Ojea.

Praxiteles González publicou no ano 2000, *A terra das nosas raíces. Topónimos e motes de O Rosal e A Guarda*, que presenta relación alfabética de topónimos e sitúalos en mapas deseñados polo autor. Aporta para as parroquias de Camposancos e A Guarda máis de 90 topónimos.

No libro de poesía e fotografía de mariñeiros da Guarda titulado *Gameleiros* (Álvarez e Villar, 2002), os autores ofrécennos unha listaxe interesantísima dun par de centos de topónimos nas lapelas do libro que aluden a lugares ente Oia e Montedor (Portugal), pero sen situar en ningunha carta nin mapa.

A confraría da Guarda editou (s/a, 2003) un catálogo sobre o seu litoral cuns 170 topónimos sobreimpresionados en fotografías aéreas, recollidos na súa maior parte da información de percebeiras da confraría; son moitos topónimos, pero con algunhas translacións espaciais, grafías incorrectas ou con nomes recentes do colectivo percebeiro, impostos por ignorar os nomes patrimoniais. Advertimos tamén baixa densidade de recollida respecto ó esperable.

Para toda Galicia existe (s/a 1998) unha aeroguía que empraza tan só catorce topónimos na baía de Baiona, tres deles fóra de sitio e doce na

Guarda, catro deles desprazados, algún deles como "Playa Area Grande", máis dun quilómetro.

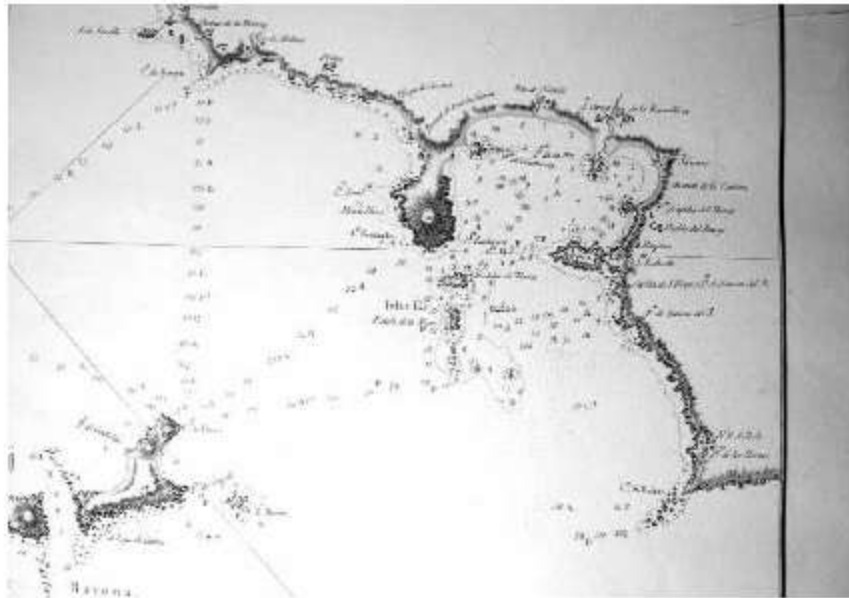
Citamos na introdución as boas intencións de Sacau (1998) que tiña como obxectivo recoller "a meirande parte da microtoponimia do litoral que vai desde Cabo Silleiro ...". No espazo da baía de Baiona recolle e analiza uns 40 nomes, tamén sen apoio gráfico axeitado e a moita distancia da realidade toponímica dunha zona achegada ós portos de Baiona e Panxón, forte e secularmente explotada por mar e por terra.

Optamos tamén por consultar libros de rotas e cartas náuticas modernas e antigas. Entre as modernas corresponden á nosa zona as cartas náuticas do Instituto Hidrográfico da Mariña cos números 416B *Ría de Vigo*, 417 *De Islas Cíes al Río Miño*, 4167 *Puertos de Panxón y Baiona* e a carta 51 do Instituto Hidrográfico de Lisboa *Barra e Porto de Caminha*; así como o libro de *Faros y señales de niebla, Parte I*, e o *Derrotero de la Costa NW de España que comprende desde La Estaca de Bares al Río Miño*.

Baleiramos igualmente a colección documental de cartas náuticas, mapas, planos, atlas e libros de rotas da Biblioteca Penzol (BP), da Biblioteca do Museo de Pontevedra (MP) e da Biblioteca Xeral da Universidade de Santiago, co apoio dos libros de Gonzalo Méndez sobre os mapas no Arquivo do Reino de Galicia (Méndez, 1994) e da colección Puertas-Mosquera (Méndez, 2000). Tamén coa recente e completísima obra sobre a Dirección de Trabajos Hidrográficos, 1797-1908 (González e Martín-Merás, 2003; Cano, 2003).

Imos entón tomar como mostra de análise o tramo de costa que vai desde A Meda, no noroeste de Monteferro, ó Cabo Silleiro e para iso escollemos seis cartas náuticas e dous libros de rotas.

Comezamos pola *Tabula Secunda Europa* de 1520, con nulo aporte para a zona que nos ocupa; en *Claudii Ptolemaei...* (1525) xa aparece "Baiona" (sic), aínda que formando parte de Portugal. E uns anos máis tarde, na *Hispania Nova Tabula* de 1547, aparecen "Bayona" e "M. de Boy" (Monte Boi) e no 1588, no mapa de Portugal feito por Vemando Alvaro Secco para o *Theatro de la Tierra Universal* de Abraham Ortelio, temos "Os Lobos" ou "Cabo Syluro" (Silleiro), "C.Baiona" ou "Ins. Deorum Ptol.". Fernando Ojea no 1603 publica "Bayona", "R.Ramallosa", "Moserte" e "C. Siluro". Até a 2ª metade do séc. XVIII aparece o cabo Silleiro grafado como "Phazel", "Phasellis", "Phaselis", "Pasellis", e por suposto, "Siluro", "Syluro", "Sillero", "Silleira".

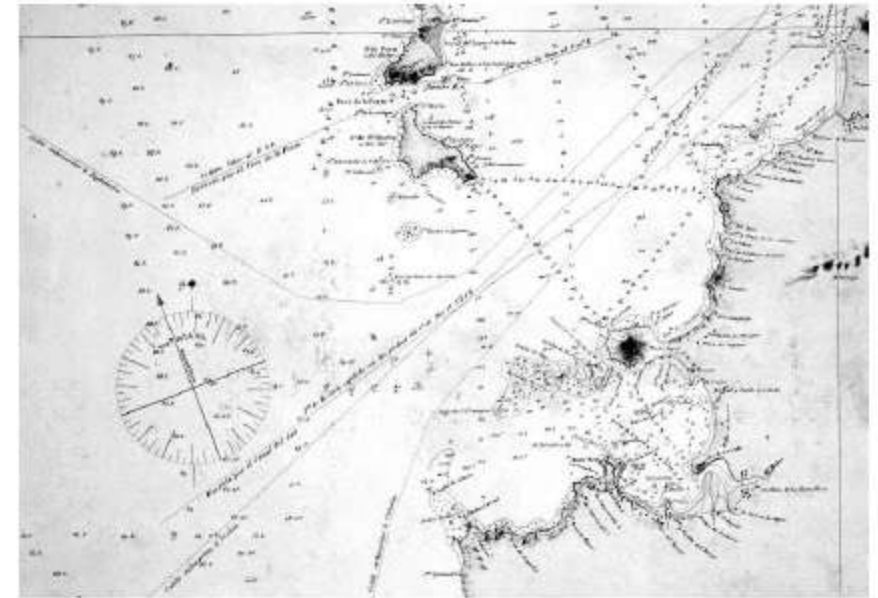

Carta náutica de Vicente Tofiño.

A mellora cartográfica substancial vén da man de Vicente Tofiño de San Miguel, que fixo o levantamento da costa galega entre 1786 e 1787, dentro da edición do atlas e libro de rota das costas de España. Ofrécenos uns mapas cun debuxo limpo, moita información batimétrica e a primeira vez que aparece información sobre o fondo. Tofiño empraza 17 topónimos que melloran substancialmente o número ofrecido por mapas anteriores, aínda que achamos castelanizacións "Ladera", "Homos", "Bayona" e grafías erradas como "Sentaulo", "Gaiteras", etc.

Entre 1791 e 1794 confecciona Eustaquio Giannini outra carta náutica entre As Sisargas e o Miño con 33 topónimos, sempre referíndonos da Meda a Silleiro. As castelanizacións: "Sentolito" (Centuliño), "Puerta Real", "Halladizo" (A Chadisa), "Bayona", "Panjón" e as grafías incorrectas: "Coraceiro" (Guraseiro), "Bayna", "Caralón", son moi frecuentes e aporta tamén datos distintos ou novos como "Garita Monte Ferro", "Punta da Porta" (As Gateiras), "Bajo de Pego" "Cabezo de San Xoán" ou "O Pedestal" e "Punta de Piedra echadiza" a un punto do Monte Lourido.

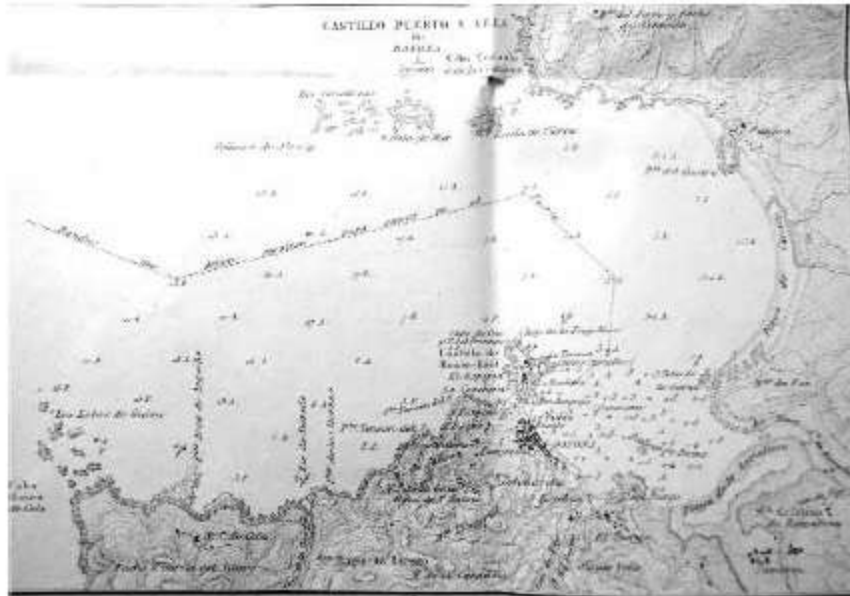
Consonte avanzamos no tempo aumenta o número de topónimos. Deste xeito, Antonio Doral, en 1850, publica a carta da Ría de Vigo con 34 topónimos, contendo castelanizacións: "Lameda", "Centollito", "Abadejero", "Punta del Buey" e "El Halladizo"; nomes mal grafados:

Carta náutica de Antonio Doral.

"Guiteras", "Mexeluido", "Madorras", "Valiza Baiña", "Piedra Carrol" (Carral), "Piedra Corbira" (Pedra dos Corvos de Silleiro) e "Punta de Bacas"; e dous nomes hoxe en desuso "Groseira", "El Pombal".

Seis anos máis tarde, Francisco Coello, ocúpase da confección dun atlas de España e posesións de ultramar para arrequentar o dicionario de Pascual Madoz. No referente á provincia de Pontevedra dedícalle un bo mapa á baía de Baiona, con 42 topónimos e as pertinentes castelanizacións: "Bayona", "Panjón", "El Cangrejo", "El Can", "La Barbera", "La Conchera", "P. de los Homos"; nomes hoxe non coñecidos "Peñasco de Abro", en Laxes, "Olinos", na Tenaza, "El Espigón", ó norte da Cuncheira e a "Restinga de Lana", na Negra. Outros nomes, sen embargo, non son chamamos así: "Punta de Ferro", na Meda, "Monte de Foz" (Monte Lourido), "Los Lobos de Guión", en Silleiro, ou mesmo nomear Cabo Silleiro como o "de Cela". Tamén atopamos malas grafías: "Sentoulo", "Centoulo", "Río Miñor", "Peñasco de Baina", "Curazeira", e dislocacións nos lugares: o "Centoulo" nas Gateiras ou a "Punta de los Hornos", na Area das Vacas. A carta que elabora José Cardenet a bordo do vapor Urania e publicada en 1912, ofrece 47 topónimos, coa curiosidade de chamarlle xa "Pico Sansón" ou "Virgen de la Roca", cando este monumento iniciárase no 1910 e non se inauguraría até 1930. Incorre en varias

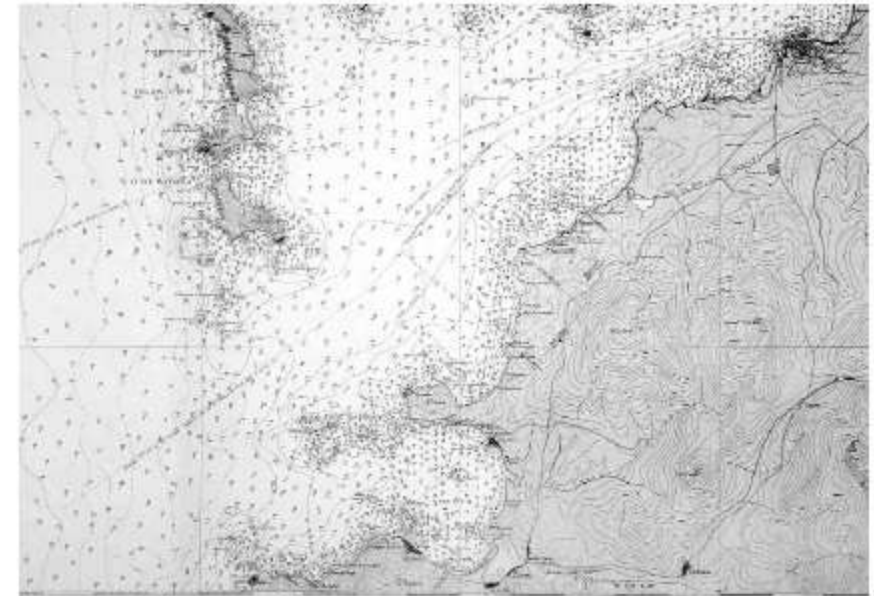
Carta náutica de Francisco Coello.

castelanizacións: "Lameda", "Panjón", "P. del Buey", "Bayona", "C. del Buey", "Halladizo" e "Carallones".

Dando un salto cronolóxico até 1986, a carta 4167 do "Instituto Hidrográfico de la Marina", en edición do 2002, empraza 60 topónimos con erros: "Río de Baina", "Riveira", "Piedra Bombardeiro"; novidades: "Río Muñños", "Playa de América" ou "Piedra Rapa"; e tamén castelanismos: "Bajos Carallones", "El Can", "Piedra del Caballo", "Punta del Buey", "Bajo Cabeza del Buey" e "Bajo El Halladizo".

Referente ós libros de rotas son moi explícitos, tanto o de 1908 como o de 1915. O primeiro cita 62 topónimos, sendo repetitivo nos castelanismos: "El Halladizo", "Lameda", "Panjón", "La Laje", "Rabo del Asno", "Los Caballos", "Piedra Centollito" e "Punta del Buey"; nos erros: "Los Callones", "Abajadero", "Los Caballos", "Punta Real", "Corbiro" (a Pedra dos Corvos de Silleiro), "El Porte" (O Poste dos Carallóns); con topónimos non coñecidos hoxe: "Pombal", "La Pinta"; e curiosidades como "Centolo de Punta Lameda", "La Isleta" (península de Santa Marta) e "Playa de las Monjas" (Praia Ribeira).

O de 1915 dá un salto considerable, ofrecendo 94 nomes da nosa costa sen dislocacións, pero si con castelanismos: "Punta Lameda", "Carallones", "El Can", "El Halladizo", "Cabezo del Buey", "Punta del

Carta náutica de José Cardenet.

Buey", "Petones de Fornos"; mal grafados e con erros: "Polveira", "Punta Rodada", "Bombardeiro"; e con varias curiosidades: outra volta "Centolo de Punta Lameda", a primeira vez que aparecen "Freu de la Estela" (Entre as Estelas) e "Cabezo de San Juan" (o Baixo do Pego), "O Pedestal" ou "O Seco de Monteagudo", entre o anterior e a Punta do Castro, nomea "Playa de El Pozo" en Baiona e chámalle "Playa de la Ramallosa" á Ladeira.

O fio condutor do presente traballo é o coñecemento dos nomes do mar, agora centrados na baía de Baiona entre A Meda e Silleiro; as cartas náuticas consultadas, amén de mapas, atlas e libros de rotas achegan 130 topónimos para este espazo xeográfico.

Ó longo desta análise observamos unha mellora na calidade da cartografía, co salto cualitativo xa indicado co traballo do brigadier Vicente Tofiño. Constatamos a presenza xa citada de castelanismos que redundan nos mesmos topónimos: "Lameda", "Buey", "Halladizo", etc.; algúns erros nas grafías, o que non resulta estraño, logo de cartografar miles de quilómetros de costa; dislocacións non abundantes: "Centoulo", "Hornos"; e a constatación de topónimos que hoxe non son usados polos mariñeiros nin aparecen nas cartas, ben por desuso ou porque foron xa un erro no momento da edición como "Restinga de Lana", "Peñasco de

Abra", "El Pombal", "El Islote" ou "Los Lobos de Guión". É interesante a achega de datos arqueolóxicos e/ou históricos como a existencia de facho e garita en Silleiro e Monteferro.

A continuación presentamos, procurando a transcripción literal, as listaxes dos topónimos aportados por seis cartas náuticas e dous libros de rotas, a de 1908 e a de 1915.

TOFIÑO 1787	GIANNINI 1794	DORAL 1850
Monteferro	Punta de Monte de Ferro	P ^a Lameda
C ^o Sentaulo	Punta de Porta	I ^o Centulo
Islas Estelas	Islas Estelas	P. Guiteras ó Mexeluido
Estela de Tierra	Bajo Caralón	Canal de la Porta
Estela de la Mar	Garita de Monte de Ferro	Estela de Tierra
P ^a Gaïteras	Punta Porticelo	Estela de Mar
P ^a del Castro	Punta Madorra	Restinga de Laxe
Río de Canido	Punta y lugar de Panjón	Bajo de San Francisco
P ^a de la Foz	Bajo de Pego	Balo Grande
Arenal de la Ladera	Arenal de Panjón	P ^a Groseira
P ^a y Capilla del Burgo	Puerta Piedra Echadiza	P ^a Feital
Bayona	Alto de Lourido	P ^a Madorras
P ^a de Sansón del Norte	Río y puente de la Ramallosa	C ^o El Pombal
P ^a de Sansón del Sur	Arenal de Ladeira	Bajo Abadejero
P ^a de los Hornos	Arenal y lugar del Burgo	Bajo del Pego
C ^o Silleiro	Villa de Bayona	Playa de Panjón
	Piedra Bayna	Alto de Lourido
	Cubierto Coraceiro	Valiza Baiña
	Piedra Sentolito	Centollito
	Monte Real	P ^a de la Tenaza
	Bajo Puerta Real	La Fragallosa
	Tenaza	P ^a del Buey

TOFIÑO 1787	GIANNINI 1794	DORAL 1850
	Figueiras	El Halladizo
	Cubierto Fragallosa	Monterreal
	Cubierto Halladizo	La Conchera
	Monte Sansón	P ^a Sansón del Norte
	Punta Baredo	P ^a Sansón del Sur
	Ensenada de Cela	P ^a Area de Bacas
	Punta de Fornos	Area de Arquña
	Cabo Silleiro	Piedra Carrol
		Piedra Corbira
		Lobo de Silleiro
		C ^o Silleiro

COELLO 1856	CARDENET 1912	CARTA 4167. 1986
Cabo Sentoulo		Punta de S. Benito
ó P ^a de Ferro	P ^a Lameda	ó El Puntal
Monte del Ferro y Facho del Centoulo	M ^o Ferro	Monte Ferro
	Canal de la Porta	Monumento a los Mártires del Mar
C. del Centoulo ó de las Gateiras	Las Estelas	
	Carracuido	Punta Gateiras
Estela de Tierra	Carallones	Canal de la Porta
Estela de Mar	Serralleiras	Laxe o Meixueiro
Restinga de Lana	La Negra	Islotes Las Estelas
Los Carallóns	P ^a Gateiras	Estela de Tierra
Peñasco de Abro	Porto Celso	Piedras Ferralemes
P ^a del Castro	Arribas Blancas	Freu de las Estelas
Panjón	Area Fofa	Estela de Mar
Playa de Canido	P ^a Madorra	Entrada de Carracuido
Monte de Foz	Playa del Castro	Islotes Serralleiras
Río Miñor o de Ramallosa	Panjón	Piedra La Negra
Peña de la Garza	Playa de Panjón	Bajos Carallones

COELLO 1856	CARDENET 1912	CARTA 4167. 1986
Playa de la Ramallosa	Río de Canido	Bajo de San Francisco
Peñasco de Baina	Playa de Canido	Punta Baló Grande
N.S. del Burgo	M ^a Lourido	Playa de Porto Celo
El Burgo	Insuela	Punta Groseira
Bayona	Playa de la Ramallosa	Ensenada de Arribas Blancas
El Cangrejo	ó de la Ladeira	Punta Feitales
Curazera	Punta S ^a Marta	Punta Madorra
La Barbera	Playa del Burgo	Punta del Castro
Olinos (escollos)	Río del Burgo	Bajo El Can
La Tenaza	Pta Garza	Bajo de Pego o Cabezo de San Juan
Bajo de la Fragallosa	El Caballo	
Cabo de Boy	Baiño	Ensenada de Baiona
Torre del Príncipe	P ^a Santiñas	Panxón
Castillo de Monte-Real	Punta Tenaza	Playa de Panxón
El Espigón	Punta del Buey	Río Muíños
La Conchera	C ^o Monte Real	Playa de América
P ^a Sansón del N.	Cabezo del Buey	Punta de la Redada
P ^a Sansón del S.	Halladizo	Monte Lourido
P ^a de los Hornos	Pico Sansón o Virgen	Islote Piedra de la Garza
Río de Baredo	de la Roca	Piedra del Caballo
P ^a Area de Arquíña	P ^a Sansón	Playa de Ladeira
Los Lobos de Guion	Ens ^a Bombardeira	Punta Santa Marta
Cabo Silleiro ó de Cela	Area das Vacas	Playa de Santa Marta
Facho o Garita del Sillero	Ens ^a Tío Andrés	Río de Baina
	P ^a de Fornos	O Burgo
	C ^o Silleiro	Bajo Buraceiro
	Lobato	Playa de la Riveira
	Polveiras	Playa Barbeira

COELLO 1856	CARDENET 1912	CARTA 4167. 1986
	El Lobo	Punta Tenaza
		Bajo Picacho
		Punta del Buey
		Bajo Cabeza del Buey
		Bajo El Halladizo
		Monte Real
		Puntal del Gobernador
		Playa de La Concheira
		Punta Sansón
		Piedra Rapa
		Piedra Bombardeiro
		Punta Salgueira
		Ensenada Bombardeira
		Punta Area das Vacas
		Caleta Area das Vacas
		Ensenada del Tío Andrés

DERROTEIRO 1908

DERROTEIRO 1915

Punta Lameda	Centolo de Punta Lameda
Centolo de Punta Lameda	Peñón de Punta Lameda
Canal de la Porta	Bajo de San Francisco
Bajo de la Porta	La Negra
Bajo Meixueiro	Rabo del Asno
Monte-Ferro	Altar del Carallón
Bacoura	Pedra que Bole
Restinga de las Estelas	Carallones
La Estela de Tierra	Serralleiras
La Estela de Mar	Entrada de Carracuido

DERROTEIRO 1908	DERROTEIRO 1915
Islas Estelas	Freu de la Estela
Canal de las Estelas	Ferralemes
Bajo de San Francisco	Punta Longueirón
Los Callones	Meixueiro
La Laje	Restinga de las Estelas
El Porte	Canal de la Porta
La Pinta	Estela de Tierra
El Rabo del Asno	Estela de Mar
Playa de Porticelo	Islas Estelas
Arredada de Porticelo	Monte Ferro
Punta de Castro	Punta de S. Benito o El Puntal
Balo Grande	Punta Gateiras
Arredada de Castro	Punta de Balo Grande
Playa de Panjón	Playa de Porto Celo
Panjón	Punta Groseira
Playa de Castro ó de Panjón	Arribas Blancas
Abajadero	Punta Feitales
Pombal	Area Foía
Bajo de Pego (Cabeza de Pego)	Punta Madorra
Canido	Playa de Castro
Puntal da Foz ó Alto de Lourido	Punta del Castro
Los Caballos	Pueblo de Panjón
Río Miñor o Ramallosa	Seco de Monteagudo
La Isleta	El Can
Capilla del Burgo ó de Santa Marta	Bajo de Pego ó Cabez de San Juan
Piedra Baiña	Playa de San Juan de Panjón
Piedra Centollito	Río de Canido
Rodal Guraseiro	Playa de Canido
Bayona	Punta Redada / Punta Rodada
Playa de las Monjas	Piedra del Caballo
Baluarte del Cangrejo	Piedras de la Garza

DERROTEIRO 1908	DERROTEIRO 1915
Punta de la Tenaza	Monte de Lourido
Baluarte de San Antoni	Insuelas
Punta Real	Río Miñor
Monte Real	Playa de la Ramallosa ó de Ladeira
Torre del Príncipe	Playa de Santa Marta
Punta del Buey	Punta de Santa Marta
La Fragallosa	Playa del Burgo
La Concheira	Baño
El Halladizo	Playa de El Pozo
Sansón del N.	Buraceiro
Cabo Silleiro	Riveira
Los Lobos de Silleiro	Bayona
Lobo de Silleiro	Punta Santiñas
Corbiro	Playa Barbeira
Carral	Punta del Cangrejo
	Torre del Calabozo
	Punta de la Tenaza
	Secos de Puerta Real
	Picacho
	Cetárea
	Punta de San Antonio
	La Fragallosa
	El Halladizo
	Cabez de Buey
	Punta del Buey
	Punta Gobernador
	Torre del Príncipe
	Monte Real
	El Balneario
	La Concheira
	Punta Sansón

DERROTEIRO 1908	DERROTEIRO 1915
	Piedra Rapa
	Punta Salgueira
	Bombardeiro
	Ensenada Bombardeira
	Punta Area das Vacas
	Area das Vacas
	Ensenada del Tío Andrés
	Punta Pedra Alta
	Petones de Fornos
	Ensenada de Fornos
	Punta Peso
	Cabo Silleiro
	El Lobo
	Polveiras
	Carral
	Corbeiro
	Lobato
	Laxe del Lobo

**A recollida oral.
Os resultados**

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

Tivemos que enfrontarnos ó traballo de campo logo dunha intensa preparación, xa que coñeciamos a zona polos textos e as cartas náuticas e equipámonos coas citadas fotografías aéreas, unhas de helicóptero a unha equidistancia de 200m. da costa e outras servidas polo SITGA, ortogramétricas.

Os enquisadores foron Roberto Rodríguez Álvarez, licenciado en Historia, natural da parroquia de Pedornes (Oia), membro do IEM (Instituto de Estudos Miñoranos) e que traballou no Proxecto de Toponimia de Galicia recollendo e sistematizando uns 9.900 topónimos do concello de Oia. A Roberto correspondeulle toda a costa do concello de Oia, a que vai desde A Negra ó sur do Cabo Silleiro ata a extrema con Portecelo, xa no concello do Rosal. Oia comparte administración marítima das confrarías da Guarda e Baiona que conflúen nas Orelludas.

O outro enquisador e autor deste traballo, Xosé Lois Vilar Pedreira, é licenciado en Historia e membro do IEM. Neto do mariñeiro Manolo o Gardés, nacido en 1913, de quen recollera en 1987 unha relación toponímica de cen nomes entre Silleiro e Laxes, topónimos que marcan o contorno da baía de Baiona. As zonas asignadas a Xosé Lois foron dúas: a primeira vai da Punta do Caranquexo (Panxón) até o sur da Punta da Sentinela (Mougás), zona de intersección coa área traballada por Roberto. A segunda vai de Portecelo (O Rosal) ate Salcidos (A Guarda), combinando zona marítima e fluvial.

Durante varios meses realizamos o traballo de campo coa vantaxe de semos naturais da zona a estudar, galego-falantes, e sen estar considerados como representantes da cultura dominante (Bermejo e Llinares, 2006, p. 134). A maioría das persoas enquisadas superaba os 60 anos de idade, dedicadas na actualidade ou anteriormente á explotación do medio mariño, sen que isto os predispoña a teren que vivir á súa beira, xa que, obviamente, hai zonas despoboadas na costa e polo tanto houbo que procurar as persoas en aldeas a certa distancia.

Consideramos significativo o distinto xeito de ollar a costa dun mariñeiro de gamela ou lancha e o dun percebeiro/a, argaceira/o ou pescador de cana ou vara. Estes últimos efectúan o seu traballo desde a costa, sobre as pedras, co risco evidente da apañadura dos percebes. Este colectivo de traballadores ten unha necesidade nominativa precisa para situar os lugares de produción do crustáceo (*pollicipes comucopia*); como exemplo, un mariñeiro de embarcación aportounos uns trinta nomes para Cabo Silleiro, mentres que un percebeiro dobraba esta cantidade.

En canto ás argaceiras, este é un oficio que require aínda un estudo histórico e antropolóxico a fondo (Vázquez, 1990; p.306-318); a súa é unha actividade complementaria da agricultura no estercado dos campos, tamén como alimento dos porcos ou para vender á industria química. A xente, tanto apañaba o argazo que o mar levaba ás praias como segaba o argazo cunha fouce cun mango que se achegaba ós tres metros. A pesar do longa e pouco habitada que é a costa de Silleiro ó Miño, en certos lugares de Oia e O Rosal foi tanta a presión sobre o medio, que chegou a existir a figura do *ribeiro*, home que regulaba a apañadura do argazo. Deste xeito, avisaba da súa existencia e marcaba unha raia trala cal había que depositar o argazo recollido.

En Portecelo podíase apañar cando saía o sol pola Agoeira. De seguido, os argaceiros botábanse a correr para coller un feixe de argazo e volver axiña ás pedras para estendelo e marcar o mellor tendal onde secalo. Este núcleo de poboación que hoxe é Portecelo naceu a partir das casetas que alí tiñan os veciños de Marzán e Novás para durmir e gardar o argazo que apañaban desde as pedras cunha especie de ganapán, aquí chamado rede e noutros lugares caramueiro ou clamoeiro. Esta intensa actividade económica produciu unha densidade toponímica superior a outras zonas, nomes para as casetas: A Caseta do Fondo ou A Corte

Vella, A Caseta Alta, As Casetas; para os tendais: Os Tendales, A de Aurora, A da Felicia; e para as pedras desde as que apañaban o argazo: O Aguión, O Cabaliño, A Rosaria.

No tocante ós mariñeiros, que acceden ós produtos do mar en e desde embarcacións, nomean o espazo de traballo dun xeito distinto ós que acceden por terra. O mariñeiro traballa nun medio inestable que para unha persoa allea ó seu mundo é unha simple prancha de auga homoxénea.

Á hora de enquisar a un mariñeiro sobre a talasonimia do seu mar debemos considerar que estamos perante un individuo herdeiro dunha tradición centenaria, que ten que combinar varios saberes para acceder con éxito ós recursos. Realmente sae do porto para efectuar unha actividade cinexética, ten que cazar, pescar, matar, e para iso élle imprescindible coñecer a etoloxía dos animais sobre os que quere actuar, os seus hábitos, hábitats, o momento de mellor comida, o tiron dos mercados, ... Cantos máis datos teña sobre o peixe, mellor poderá (podería) confeccionar as trampas como redes, nasas ou palangres, para traer así os animais á terra e usalos para consumo propio e para a venda ou troco. Esta actividade piscatoria realízase a bordo dunha embarcación axeitada ó oficio, á cantidade que se quere pescar, é, a cotío, propiedade dunha unidade familiar.

Antes de saír para o mar hai que decidir o peixe, o oficio e o lugar, contando sempre coas condicións meteorolóxicas presentes e futuras, tanto o tempo atmosférico como as condicións do propio mar, no fondo e na superficie. Decidir o lugar require un profundo coñecemento da xeografía mariña que acada varias ducias de quilómetros cadrados, supón coñecer o perfil costeiro para sortealo na derrota laboral e para tirar o produto del, pero require sobre todo coñecer algo oculto: o fondo do mar. Antes dicíamos que ó profano parécelle unha prancha de auga homoxénea, a ollada do mariñeiro é completamente distinta, está fóra de todo lugar o concepto de paisaxe (García Allut, 1995; p. 365); na mente do mariñeiro isto supón implicacións económicas, perigosidade, produtividade. A acumulación do saber herdado e da experiencia propia conforman unha radiografía do fondo, imprescindible, tanto desde o punto de vista orográfico, como batimétrico ou de natureza do fondo. É unha lámina de auga antropizada, culturizada; deste xeito, un topónimo

supón un lugar xeográfico, un fondo de area, cuncha, pedra, fango..., unha profundidade medida en brazas, as especies que se crían.

O talasónimo que nós recollemos é algo máis que unha designación, encerra toda esta riqueza informativa acumulativa. Cómpre sinalar ademais que, a recollida oral non consiste en apuntar unha listaxe de nomes, comporta horas de diálogo orlado de experiencias múltiples para ir tirando os topónimos, motivo do noso traballo.

Para comprobar a eficacia da recollida oral abonda amosar un treito de costa, o Cabo Silleiro entre a Enseada de Fornos e As Negras, onde recollemos máis de setenta topónimos na enquisa mentres que, o baleirado de múltiples fontes bibliográficas e documentais aportáronnos só doce nomes: Las Negras, Cabo Silleiro, Faro, Fornos, Punta Peso, Polveiras, Carral, Canal, Corbeiro, Lobato, Laxe del Lobo e Petones de Fornos.

O traballo de campo revelounos unha realidade toponímica completamente distinta en cantidade á recollida en libros, cartas náuticas e mapas. Recollemos uns 1.400 topónimos, faltando aínda por recoller o treito ó sur de Portecelo, uns catro quilómetros de costa deshabitada, pero xa localizados os informantes no barrio da Cachada en Marzán (O Rosal).

Fica un traballo importantísimo por rematar que é a recollida e situación dos nomes do fondo do mar das áreas de traballo dos portos da Guarda, Baiona e Panxón. Temos xa as relacións nominais e faltan as saídas en barco para emprazalos de xeito preciso coa axuda dun GPS.

Para evidenciar a eficacia das enquisas imos facer dúas sondaxes demostrativas; unha para a Baía de Baiona en sentido amplo, da Area das Canas a Cabo Silleiro e a outra no tramo marítimo fluvial da parroquia de Camposancos (A Guarda).

Se lembramos os cadros amosados no apartado referido a fontes bibliográficas e cartas náuticas, para a Baía de Baiona observabamos uns 130 topónimos aportados por todas elas, mentres que agora a recollida oral aporta máis de 300, nunha zona que aparece ben descrita nos libros de rotas e na que se "fixan" as cartas por ser unha zona articulada orograficamente e de entrada ós portos de Baiona, Panxón e Vigo. Nas zonas sen estes puntos de interese económicos, o índice diferencial é moito maior.

LISTAXE DOS TALASÓNIMOS AREA DAS CANAS / SILLEIRO:

A Meda	A Allada da Estela
O Centulo	Ferralemes
A Parede	Rapatimóns
O Baixo Alto	O Través
A Laxe	Os Platllos das Estelas
O Baixo de Sudoeste	O Rego da Bacoura
Rapachaquetas	O Larido
O Patín da Meda	O Paso do Larido
O Baixo de Barreiro	Entre as Estelas
A Aguda	A Estela de Fóra
A Herbeira / O Sutil	O Corveiro da E. de F.
O Poste	A Mesíña do Corveiro
As Pinisas Grandes	A Bombardeira
As Pinisas Pequenas	O Longueirón
Monteferro	O Rego da Londra
O Monumento	O Pintoeiro / A dos Pintos
O Charco	O Cabo das Pombas
A Punta da Mexiloeira / As Gateiras	A de Landín
O Baixo da Porta / O Meixueiro	Rapatimóns
A Porta	Carracuído
As Estelas	Santana
A Estela de Terra	Pan de Centeo
A Bacoura	A Pedra Redonda
A Carreira da Bacoura	A Pedra de Laxes
A Carreira de Panxón	A Gaiada
O Corveiro	As Serralleiras
O Corveiro da E.de T.	As Serralleiras de Terra
O Navío Galán	As Serralleiras de Fóra
A Mesíña / Altar da E. de T.	Os Biscainos
O Bochínche	A Pedra que Bole
O Serrón da E. de T. / Os Xuncos	A Meda de Laxes
A de Cortes	O Serrón da Negra
A de Barra	A Negra de Terra
Rapapandullos	Os Fillos da Negra /As Negriñas
	A Negra

LISTAXE DOS TALASÓNIMOS AREA DAS CANAS / SILLEIRO:

O Serrón de Nordeste	Area Fofa / A Praia do Farruco
O Baixiño	A Madorra / A Praia do Castro
O Cabezo Vivo	O Castro
O Pequeno Paso	A Punta do Castro
Pan de Centeo Pequeno	A Fuma
O Carreiro	O Rego da Furna
O Serrón do Naranxo	O Porto de Panxón
O Naranxo	O Sinal
Os Carallóns	A Praia de Panxón
O Poste	A Istrumentada
A Laxe do Norte	O Centoleiro
A Laxe de Leste	Rapatimóns
A Laxe de Sudoeste	O Pego
O Petón de Sueste	O Aposento
O de Blanco	O Cabezo de San Xoán ou O
O Pereiro	Pedestal
Rabudasnos	O Can
Mar de Frades	O Badexeiro
Rabudos	O Cabezo da Oliveira
O Baixo de S. Francisco	Gaifar
A Tinalla	O Río de Canido
O Rego da Porta	A Praia de Canido
O Rego do Coello	Praia América
As Lavasas	A Praia de Lourido
A Fuma	A Redada
As Estelas de Portocelo	Lourido
Portocelo / A Plaia das Caniñas	O Funcón
O Corveiro	A Arca do Demo
Os Cuitelos	A Anchousa
Seixos Negros	A Garza
O Rego da Londra	O Cabalo / O Varón
Ribeira de Porcas	A Praia do Castaño
A Praia do Andarín	Os Baixos do Areón
Arribas Brancas	A Punta da Ladeira
A Fuma	A Ladeira
Feitales	A Boca do Río

LISTAXE DOS TALASÓNIMOS AREA DAS CANAS / SILLEIRO:

A Foz	A Fragallosa
O Miñor	O Boi
A Rampla de Ruíz	A Cetárea
O Almacén	A Cetárea de Serapio
A Ìnsua	A Pedra do Gobernador
Os Xuncos	O Cabezo do Boi
O Peirado	A Chadisa
As Areas	A Mesiña
O Río da Groba	A Praia dos Frades
O Río da Quirincova	O Puntal do Foxo
Os Tendais	A Cuncheira
Area	Os Baixos da Cuncheira
As Pedras do Medio	O Balneario
Praia de Santa Marta	A Palma
Santa Marta	A Ensenada de Mirambell
O Picoto	O Puntal de Amor
Cagar de Vacas	Sansón
A Pedra Baiña / O Varón	Os Tres Pasos
O Río de Baiña ou da Maré	O Baixo de Judas / O Seco de
A Praia de San Esteban	Judas
Debaixo do Pozo	Rapacarallos
A Ribeiriña	A Mediña
As Amós	A Lagadiza
A Ribeira	A Enseada dos Nove / da
A Movella	Bombardeira
O Centuliño	Salgueiras
O Guraseiro	Os Petóns da Bombardeira
A Ribeira	A Bombardeira
O Cantíño	As Cachadiñas
A Barbeira	Enseada do Ramal ou da Gancha
A Tenaza / O Calabozo	A Punta de Balea
A Doca	Area das Vacas / Caga de Vacas
A Porta Real / Os Secos da Porta	A Pedra dos Demos
Real	A Xangada
O Picacho	A Redonda
As Figueiras	O Coruveiro

LISTAXE DOS TALASÓNIMOS AREA DAS CANAS / SILLEIRO:

Porrido	A Aguieira
O Monete	As Bravas do Norte
A Padarnela	A Laxe do Leste
O Puntal das Figosas	O Carreiro do Lobo
A Condada	O Lobo
A Enseada dos Loureiros ou de Cova de Baredo	O ABC / A Laxiña
A Enseada de Pedra Alta	O Lobiño
Campo de Lume	A Pedra Alta
O Cabezo de Campo de Lume	O Pozo da Aguieira
A Serreira	A Negriña
A Pedra Alta / A Arquíña	A Polbeira
O Baleal	A Campana
O Outeiro do Baleal	Os Cabezos da Polbeira
O Niño do Corvo	A Hucha
Os Mouróns / Os Petóns de Fornos	A do Reló
Enseada de Fornos	A do Gouldrón
O Peso	O Cunichán
As Fontiñas	A Atravesada
O Lobato	A Cagada / A Pedra Redonda / A Pedra dos Corvos
Cabo Silleiro	A Parexa do Norte
A Bateria de Silleiro	A Parexa
O Faro Vello	A Parexa do Sur
O Carreiro / O Paso da Carral	A do Rego
A Devanadoura	O Baixo de Ignacio
O Outeiro da Carral	A dos Choscos
A Gaiada	As Veigas
Os Picachos	Rañacús
As Centolas	As Pulgas
A de Barros	A Enseada das Pulgas
O Carreiro do Medio ou da Aguieira	O Josesiño
	O Cunchido

Traemos aquí dúas fotos de Cabo Silleiro, unha con máis de 70 topónimos produto da recollida oral e outra con nomes aportados polas fontes escritas e gráficas.

A outra sondaxe practicámola en Camposancos (A Guarda). Se no entorno baionés foron Albino o Gabirro o informante para a liña costeira, e Gito, Manolo Ratel, Manolo o Gardés, e sobre todo Selegante para As Estelas e os fondos; aquí no Miño e na costa campusina foron Jesús o Patapá, José Antonio Lomba e Remigio Álvarez os informantes entre Camposancos e máis alá do porto guardés.

O río é outro mundo de marés, movemento dos areos, tipos de peixe, como meixóns, lamprea, troita, sable; e polo tanto de artes: trama-llo, biturón, a rede do meixón, o alxerife, etc. Un mundo intemacional, no caso de Camposancos, antano industrial e comercial, e un tramo marítimo cara á Guarda, riquísima en argazo, robalos, percebes, bois, mexillón, congros, etc., levou a unha explotación intensa, que xerou unha densidade toponímica inusual; falamos de 140 nomes en 2 km de costa do Puntal a Fontequente, que é o sector marítimo de Camposancos, deixando a un lado os fondos fronte a costa traballada polos mariñeiros da Guarda, usando marcas nos montes portugueses: Couso, O Gaiado, Arca Fechada, Mama Sabrosa, etc.

Salientamos outra volta o valor do informante que nos indicou máis de 200 topónimos que pasamos a numerar:

Río Miño	Os Ferros
As Argazosas	O Fondón de Seixas
O Fomo do Duque	O Prado
As Pedras da Senra	O Muelle das Motoras
As Fontes	A Doca de Serrerías
A Escola da Pasaxe	A Fábrica "Serrerías del Miño"
A Fonte da Pasaxe	O Muelle do Serrucho
A Area	A Roncadeira
As Pesqueiras dos Xesuítas	A Roncadeira de Terra
O Colexio dos Xesuítas	O Muelle dos Trozos
As Casetas dos Ovos	O Muelle da Punta
A Pasaxe	O Muelle do Sal
A Rampla da Pasaxe	O Muelle da Cal
O Porto da Pasaxe	O Muelle dos Buracos
O Muelle da Pasaxe	Os Tendales do Caldeiro

O Muelle Novo	As Pedras do Forte
A Pedra do Porto	A Cova do Forte
A Praia da Noria	A Pesqueira de Baixo / A Pesqueira Pequena
A Noria	A Pesqueira de Riba do Forte / A Pesqueira Grande
A Praia do Caldeiro	O Penedo do Forte / O Outeiro
O Caldeiro	O Pozo
A Cabra	A Praia
O Canón	O Guincho / O Gancho
O Puio	Os Alastres da Praia
A Pedra do Barqueiro	A Pesqueira do Tomón / A Pesqueira de Porto Madeiro
As Lobeiras / As Oliveiras	O Porto Madeiro
A Oliveira de Fóra	A Pesqueira dos Banquillos
A Oliveira de Terra/As Pedras de Dentro	Os Banquillos
A Pedra da Ovella	O Muíño do Forte
As Pedras do Monte	O Muíño de tío Sindo o Paragüeiro
A Pesqueira do Caldeiro	O Feno
As Pedras do Caldeiro	O Puntal / A Punta de Barbela
O Codesal	A Pesqueira do Puntal
A Armona	A Barbela
O Muelle da Armona	O Penedo do Puntal
O Cagatorio	As Pedras de Alfonso Cruzado
A Fragua	A Robaliceira
A Corveira	Detrás da Robaliceira
A Punta da Corveira	O Rego da Pisa
A Pedra do Berto	O Rego do Pan
A Lamiña	O Rego de Alfonso Cruzado
O Rebollo / O Reboulo de Terra	A Insuíña
O Rebollo / O Reboulo de Fóra	As Laxes
Os Fillos do Reboulo	A Entrada á Pinaza
O Cabrón	A Pinaza
A Cabeza do Cabrón	A Laxe
A Alcancia	Detrás das Laxes
A Laxita	
O Ribelciño	
A Pedra dos Bois	

<u>O Pozo da Barbela</u>	<u>A Luísa / A Luísa de Dentro</u>	<u>Os Laños da Poza</u>	<u>O Cabalo de Crunguido</u>
<u>O Penedo do Pozo da Barbela</u>	<u>O Petón da Luísa de Fóra</u>	<u>O Rego das Pozas</u>	<u>Os Laños da Entrada da Queixada</u>
<u>O Alboio</u>	<u>A Luísa de Terra</u>	<u>A Pirímbola / A Piríngola</u>	<u>O Laño de Fóra</u>
<u>O Púlpito</u>	<u>Os Pozos da Cadea</u>	<u>As Pozas</u>	<u>Os Laños da Poza</u>
<u>O Rego do Púlpito</u>	<u>As Laxes de Cu Quente</u>	<u>A Laxiña</u>	<u>Apique</u>
<u>O Porto Santo</u>	<u>O Petón da Torre</u>	<u>A Calma de Rebel / Ribel</u>	<u>O Pozo do Costado de Riba / O</u>
<u>O Rego de Porto Santo</u>	<u>O Rego da Torre</u>	<u>Rebel / Ribel</u>	<u>Pozo Largo / O Pozo das Enguías</u>
<u>As Laxes de Porto Santo / O Alto</u>	<u>A Torre</u>	<u>Os Baixos do Oropesa</u>	<u>A Lapa Falsa</u>
<u>da Redonda</u>	<u>O Pozo da Torre</u>	<u>O Petón de Ferro</u>	<u>O Laño do Sur / O Laño Grande</u>
<u>Detrás da Redonda</u>	<u>O Sarrido</u>	<u>Os Petóns de Rebel / Ribel</u>	<u>do Sur</u>
<u>A Cruz de Porto Santo</u>	<u>A Ladeira de Sarrido</u>	<u>Os Petóns do Sur de Rebel / Ribel</u>	<u>O Pozo do Lumear</u>
<u>Porto de Seixos / Porto de Xuncos</u>	<u>O Laño da Orosia</u>	<u>As Portas do Mar</u>	<u>O Pozo do Inferno</u>
<u>Os Ferranchos</u>	<u>O Laño Grande</u>	<u>A Pedra Longa</u>	<u>O Pozo das Pozas</u>
<u>A Pedra de Porto de Seixos</u>	<u>O Laño do Sur</u>	<u>A Pedra do Tío Pirocas</u>	<u>Os Petóns de Apique</u>
<u>A Cronqueira</u>	<u>As Quintáns do Sarrido</u>	<u>A Carrascosa</u>	<u>O Outeiro de Pedroso</u>
<u>A Cronqueira de Fóra</u>	<u>O Laño do Quico</u>	<u>A Eiriña de Rebel</u>	<u>A Laño da Pedra dos Serráns</u>
<u>O Pozo da Cronqueira</u>	<u>A Lapa Falsa</u>	<u>O Posto do Murgas</u>	<u>Os Laños do Petón da Argola</u>
<u>A Fonte dos Bechos</u>	<u>A Pedra de Baixo / A Pedra do</u>	<u>O Desembarcadeiro</u>	<u>Os Tres Laños de Pedroso</u>
<u>Detrás das Travesas</u>	<u>Queimado</u>	<u>A Pedra Redonda</u>	<u>Os Arroios</u>
<u>O Petón da Caramuxeira</u>	<u>O Viveiro</u>	<u>O Norte de Rebel</u>	<u>O Ulleiro</u>
<u>O Petón da Entrada da</u>	<u>O Pozo da Pedra de Baixo</u>	<u>O Petón do Norte</u>	<u>O Camiño de Crunguido</u>
<u>Caramuxeira</u>	<u>A Pedra do Padexal</u>	<u>A Porta do Mar do Norte</u>	<u>O Cabalo</u>
<u>A Caramuxeira</u>	<u>O Pozo do Padexal</u>	<u>A Piqueira</u>	<u>As Pías</u>
<u>A Ladeira do Sollás</u>	<u>A Campana</u>	<u>A Fonte de Apique</u>	<u>Súafonte</u>
<u>O Petón do Sollás</u>	<u>Os Outeiros da Mariña</u>	<u>A Fonte do Cu Quente</u>	<u>Os Matos das Pozas</u>
<u>O Canto do Pozo</u>	<u>O Paso do Crunguido</u>	<u>A Chor</u>	<u>As Leiras da Torre</u>
<u>O Outeiro do Sollás / A Pedra Alta</u>	<u>O Rego do Crunguido</u>	<u>Fontequente</u>	<u>Os Muños / O Muño do Outeiro</u>
<u>O Petonciño do Porto de Sollás /</u>	<u>O Seixal</u>	<u>O Pozo de Fontequente de Riba</u>	<u>Pequeno</u>
<u>O Petonciño da Rampla do Sollás</u>	<u>O Crunguido</u>	<u>O Pozo de Fontequente de Baixo /</u>	<u>O Laño Grande de Pedroso</u>
<u>A Rampla do Sollás</u>	<u>O Petón de Crunguido</u>	<u>O Pozo do Home</u>	
<u>O Porto do Sollás / O Porto da</u>	<u>O Pozo do Costado / O Pozo das</u>	<u>A Pedra do Home / A Santiña</u>	
<u>Pedra Alta</u>	<u>Cangrexas</u>	<u>O Pedroso</u>	
<u>A Laxe de Telviña</u>	<u>A Pedra dos Serráns</u>	<u>O Laño do Pireguas</u>	
<u>O Pozo de Luís</u>	<u>O Paso da Queixada</u>	<u>O Camiño do Sur</u>	
<u>A Eiriña da Luisa</u>	<u>A Queixada</u>	<u>O Petón da Argola</u>	

Recollendo argazo na Guarda.

Na introdución sinalamos que toda a información atopada sobre a zona aportaba un máximo de 60 nomes das Argazosas a Fontequente; puidemos comprobar como a realidade desvelounos 200 nomes máis. Á par da recollida fomos informados das artes de pesca, unhas vixentes e outras en desuso: a roda de acirrar a liña, o tramallo, o ganapán, a rede do meixón, acirrar ó zumbalé, as varas do crongo, os bicheiros do polbo, o fouciño, a rede do argazo, a raña dos percebes, a cana, pesqueiras, etc. E tamén de naufraxios: o Constantino Candeira, o barco do Queimado, o Cabo Oropesa ou un iate quizais do norte de Europa; algúns non aparecen nos libros de naufraxios (Pazos 2001, 2002; Patricio, 2003). O Cabo Oropesa deixouulle o seu nome ós Baixos do Oropesa ó sur de Rebel e outro barco ó Porto do Queimado.

Os xenéricos

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

Previa á definición dunha serie de xenéricos costeiros que puidemos recoller ó longo dos traballos de campo, quizais conveña explicar qué entendemos por xenéricos para poder comprender mellor como se comportan e caracterizan nesta ampla e diferenciada franxa costeira, obxecto de estudo, que discorre desde o Esteiro do Río Miño (A Guarda) ata A Punta do Caranquexo (Panxón, Nigrán).

Podemos dividir os topónimos en dous planos interrelacionados. Por un lado, o lingüístico e, por outro, o xeográfico (s/a, s/d "Proxecto ...", "Manual ..."). No primeiro aspecto podemos deslindar dous elementos:

- O específico, elemento do topónimo que o identifica de xeito particular (vg. A Longa, en Viladesuso, Oia).
- O xenérico, que describe a realidade xeográfica á que se refire. Este pode aparecer:
 - a. fomando parte do topónimo, isto é, o xenérico explícito (vg. O Puntal das Orelludas, en Pedornes, Oia)
 - b. por si mesmo (vg. O Con en Santa María de Oia, A Laxe en Pedomes).
 - c. ou non aparecer, xenérico implícito, pero sempre vai identificar unha realidade xeográfica para a que os informantes teñen un xenérico na fala viva (vg. A Costadiza ou A Costariza, en Mougás, Oia, que identifica "laxe" como xenérico vivo na fala).

As xentes do mar víronse na obriga de nomear e usar unha serie de termos singulares ou propios de cada zona que definen e describen os elementos ou entidades xeográficas ás que se están a referir, de xeito que a mesma realidade fisiográfica pode recibir noutro punto da costa un xenérico diferente.

Hai casos nos que os xenéricos definen e precisan polo miúdo e de maneira explícita as realidades xeográficas que identifican. Contamos con numerosos exemplos ó longo da costa: o topónimo O Sollás, na zona marítima de Camposancos (A Guarda), é precisada con: A Rampla do Sollás, O Petonciño da Rampla do Sollás, A Ladeira do Sollás, O Petón do Sollás, O Porto do Sollás; ou tamén, por exemplo, na zona de Pedomes (Oia), o topónimo As Orelludas, é definida con: A Orelluda do Norte, A Orelluda do Sur, O Laxón das Orelludas, A Banqueta do Norte das Orelludas, A Banqueta de Fóra das Orelludas, O Rego das Orelludas, O Banco das Orelludas, O Puntal das Orelludas.

Contamos, na toponimia costeira recollida, marítima e fluvial, cunha serie de xenéricos singulares que son froito da interacción secular entre homes e mulleres (mariñeiro, percebeiro, argaceira) e o medio mariño e fluvial que pasamos a definir (Vilar Pedreira, X.L., R. Rodríguez Álvarez e B. Nieto Novoa, 2004; Vilar Pedreira, X.L. e R. Rodríguez Álvarez, 2005):

Allada. Mancha de area de menor amplitude na superficie do fondo do mar.

Baixo. Rocha próxima á terra que pode quedar descuberta na baixamar e na que rompen as marés fortes. Emprégase un rico vocabulario dos efectos da auga sobre os baixos: *mira como lava, como refoufulla, rebenta, vela, cubre, rompe*. Quen mellor marca a súa existencia é a formación de ondas, espuma ou rompente nos seus arredores.

Beirada. Franxa ou zona de contacto ou división entre o limpo e a superficie rochosa (vg. A Beirada de Oia, A Beirada de Portecelo). Coñécese como a beirada de fóra a zona do fondo do mar na que remata a plataforma litoral e aumenta moito a profundidade, requirindo outro tipo de artes de pesca e embarcacións.

Brugal. Xenérico propio tamén da zona de Oia que designa a unha zona areosa da superficie do fondo do mar con presenza de cunchilla, isto é, restos de cunchas de ameixas, de mexillóns, de lapas, etc. (vg. O Brugal, en Santa María de Oia).

Cabezo. É a outra denominación que teñen aquelas pedras sempre cubertas e que rompen con marusías. É empregado máis na fala viva que nos topónimos (vg. O Cabezo do Boi, O Cabezo do Lobo, O Cabezo Vivo, Os Cabezos de Barxes, Os Cabezos do Outeiro).

Cantil. Zona na que remata a plataforma litoral e o fondo aumenta bruscamente de profundidade.

Carreira, paso ou carreiro. Os lugares ou espazos que reciben estes nomes son zonas habilitadas, tanto polas características do fondo como pola situación do mar: preamar, baixamar, calmo ou con marusía. Pasar por estes lugares de tránsito depende do prognóstico que determine o propio mariñeiro, sendo de vital importancia unha boa avaliación da situación (vg. A Carreira de Panxón, A Carreira da Bacoura, O Paso do Larido, O Carreiro, todos eles nas Estelas).

Castizal. Xenérico empregado polos mariñeiros na zona de Oia para designar á zona do fondo do mar con presenza de corais.

Con. Consérvase de forma escasa nesta franxa costeira como un xenérico case fosilizado, que se refire a unha pedra alta e afiada que se asoma á superficie da auga e que co devalo queda máis ou menos descuberta (vg. O Con, O Con de Isidro, en Santa María de Oia). Sen embargo, este xenérico é máis frecuente na Ría de Arousa (Rodríguez Rodríguez, M, 1976).

Eiriña. Termo empregado en Camposancos (A Guarda) para a rocha plana (vg. A Eiriña da Luisa). Pola contra, os mariñeiros da costa de Oia empregan o xenérico **banqueta** ou **ladeira** para referirse a unha laxe de gran tamaño de forma plana subsidiaria doutra maior que sae dunha pedra ou dun illote e que se atopa cuberta pola auga (vg. A Banqueta do Sur, A Banqueta de Terra, na Pedra da Agoeira, A Ladeira de Forxas, A Banqueta do Picoto da Longa).

Laño. Empregado en toda a costa para designar unha fenda, racha ou burato na rocha onde cría peixe coma congros, moreas, serráns, maragotas, pintos, polbos, etc. (vg. O Laño do Crongo, O Laño Grande, O Laño da Orosia, O Laño do Batedeiro, Os Laños dos Furtados, O Laño de Desiderio, O Laño do Pireguas).

Laxe. Común en toda a liña de costa para denominar a unha rocha que presenta unha superficie plana. É común ver tamén este xenérico formando topónimo por si mesmo (vg. A Laxe, A Laxiña, As Laxes).

Limpo. Extensión de superficie do fondo do mar fomada por area.

Mesiña. Recollemos este termo como unha laxe próxima e menor a outra (vg. A Mesiña do Corveiro da Estela de Fóra) ou como rocha na parte alta das Estelas que serve como referente para as marcas. En ambos os dous casos o nome fai referencia á súa forma plana.

Olga. Laxe que non descobre coa baixamar pero que se pode ollar desde a embarcación. Aínda que se nos falou delas cubertas de argazo no sur dos Carallóns, non as recollemos como xenérico incluído en ningún topónimo.

Petón. Utilizado ó longo de toda a costa, este termo refírese ás rochas que asoman á superficie que cobre a preamar e nas que peta o mar e estoura (vg. Os Petóns de Fomos en Baredo-Baiona, O Petón das Mamas en Santa María de Oia). Fundamentalmente úsase na Guarda (vg. O Petón da Argola, O Petonciño do Sollás, Os Petóns do Sur e do Norte, estes últimos diante das praias de Fedorento, Area Grande e en Ribel)

Porta. Lugar de entrada e saída a outro espazo maior (vg. o acceso á Calma de Rebel son As Portas do Mar, A Barra de Portas na entrada norte do Miño, A Porta, entre Monteferro e A Estela de Terra, Os Secos da Porta Real na Doca). As cartas náuticas chámanlle O Freu da Porta á Porta Pequena e O Freu das Estelas ó que recollemos como Entre as Estelas, co cal formulóusenos a dúbida se freu (do latín *fretus-us*, porta) sería un catalanismo aportado por alguén dos redactores das cartas, observándoo por vez

primeira no libro de rota de 1915 (s/a, 1915). Froito das conversas con Selegante, un dos informantes, púidose recoller que, para pasar por un lugar complicado, carreiro, paso ou carreira, ou acceder a un porto previamente hai que *estar ó freu*, isto é, a embarcación en posición e o mar en boas condicións.

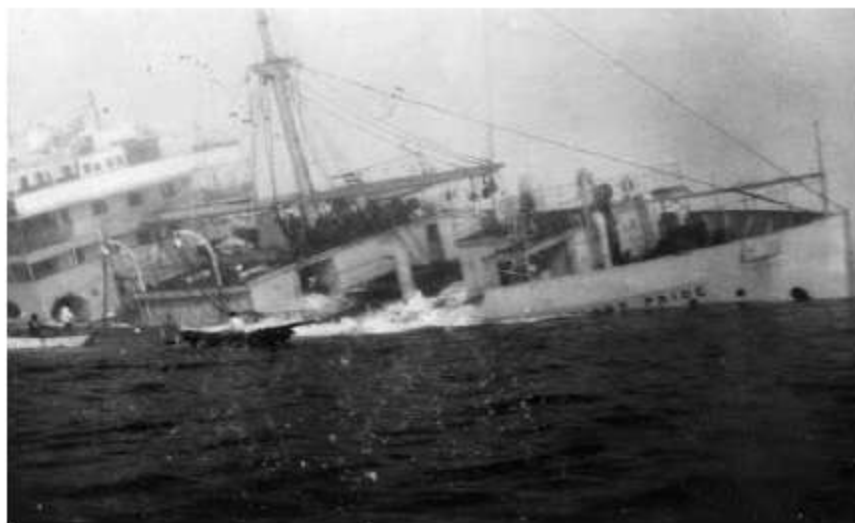
Porto. Comunmente entendemos como porto o lugar de abrigo, natural ou artificial, para fondeadoiro e descarga de embarcacións de maior ou menor porte e dotado dunha serie de servizos e instalacións: surtidor de combustible, lonxa, varadoiro, cámaras para o peixe, etc. Non obstante, puidemos recoller moitos *portos* no tramo de costa entre O Cabo Silleiro e Camposancos, que, para os informantes, non son máis que un pequeno entrante ou abrigo natural na costa, nos que ás veces é dificultoso desembarcar (vg. Portosanín, O Porto das Canelas, O Porto dos Barcos, O Porto de Ribasaltas, Porto de Xuncos, Porto de Seixos, Portecelo, O Porto do Sollás).

Ás veces porto é sinónimo de *rego* e *caneiro*, que vén sendo un entrante máis fondo e estreito entre o rochedo da costa (vg. O Rego do Canairo en Mougás, O Caneiro en Santa María de Oia).

Na zona fluvial un *rego* ten outra acepción, a dunha zona máis fonda que posibilita o tránsito. Na península de Monteferro, constituída por estratos de xisto flexionados, dispostos de forma vertical, xeran entradas na terra e configuran regos ou canles (vg. O Rego do Castaño, O Rego do Carreiro, O Rego da Fuma, O Rego da Porta, O Rego do Coello ou O Rego da Londra).

Pracer. Xenérico propio da zona de Oia que define a unha zona ou páramo no fondo do mar, rico ou abundante en peixe como rodaballos, raias, linguados, abadexos, e en marisco: lagostas, centolas, bois, etc. Recollemos este xenérico nos topónimos (vg. O Pracer da Lagosta, en Pedornes, O Pracer dos Frades, O Pracer de Rodaballo, en Santa María de Oia).

Puntal / Punta. Saínte rochoso da costa de forma alongada, apuntada (vg. O Puntal de Serra, O Puntal do Foxo, O Puntal de Amor, O Puntal de Balea, O Puntal das Figosas, A Punta do Moutillón, A Punta do Cagareta, A Punta da Morena, A Punta da Sentinela, todos eles na Baía de Baiona e arredores).

Afundimento do Highland Pride. Setembro de 1929.

Rego. Franxa ou mancha alongada e estreita de area no fondo do mar (vg. O Rego de Torrecelo, O Rego das Orelludas, en Pedomes e O Rego da Agoeira, en Santa María de Oia).

Seco. Xenérico propio da lingua mariñeira de Baiona, é aquela parte emerxente nun fondo máis ou menos uniforme, isto é, nunha zona de 20 brazas de fondo atópase un sector con 14 brazas, unha elevación do fondo con cabezos e picos rochosos que nas súas beiras vai criar peixe. Na zona de Oia, á mesma realidade xeográfica, atribúeselle un xenérico distinto, "banco". Dentro da uniformidade da superficie do mar para saber volver a un seco ou a outro lugar de pesca son necesarias as marcas, das que xa se falou no apartado correspondente.

Serrón. Restinga de baixos, cabezos, cons, (vg. O Serrón do Naranxo, O Serrón do Lobo, O Serrón de Nordeste, O Serrón). Co parecido cos dentes dunha serra deu tamén outros topónimos (vg. A Serreira, Serrido, O Poste da Entreserra, A Praia e O Puntal de Serra, As Serralleiras).

Toudal. Zona de acumulación de bolos pétreos que se fan visibles nas baixamares. É usado na zona de Oia (vg. O Toudal do Vidro, O Toudal da Rubia, O Laño do Toudal da Rubia, todos en Mougás).

Os nomes
do mar.
A súa temática

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

Son moitos os motivos que levan a impoñerlle un nome a un lugar. Hai algúns cun significado escuro para nós por seren palabras moi deformadas ou en desuso, mentres que a maioría transparentan unha aguda análise e coñecemento da natureza. Sen entrarmos en apreciacións filolóxicas é doado ollar varios grupos temáticos, como o de aqueles nomes que reflicten a acción violenta e sonora do mar nas pedras: A Bombardeira, Os Platillos das Estelas, A Pedra que Bole, O Pita o Tren, A Roncadeira ou Os Petóns de Fornos.

Outro grupo abondoso tamén é aquel formado por topónimos que aluden á morfoloxía como A Devanadoura, A Aguda, A Meda, O Navío Galán, A Mediña, O Gaiado, As Catro Mamas, Monteagudo, Os Picachos, A Bañeira, As Orelludas ou Os Cuitelos.

Outros débense ó aspecto cromático que lle confire a cor dos compoñentes naturais, a colonización de plantas e animais ou a simple visita dalgúns destes últimos como corvos mariños ou gaivotas: A Negra, As Negriñas ou Os Fillos da Negra, Seixos Negros, Arribas Brancas, A Pedra Rubia, A Laxe Rubia, A Cagada, As Laxes Vermellas ou Can Cagado.

Un apartado interesante para a etnografía e a historia é aquel dos nomes referidos ó uso actual ou doutro tempo, ás veces quedando a súa constancia unicamente no topónimo como A Salina, As Siñas, O Desembarcadoiro, A Punta da Sentinela, O Outeiro da Camboa, A Camboa de Xamúndez, As Camboiñas, A Camboa, A Fragua, Os

Tendales, A Cetárea, O Forte, A Pesqueira do Caldeiro, O Forno do Duque, A Vía, A Ermida, A Capela, A Pedra do Forno ou O Castro.

Son moitos os antropónimos recollidos. Uns débense a que foron lugares de pesca, usados ou descubertos polos homes e mulleres que figuran nel como Onde Varea o Melaso, O Seco do Judas, O Mar do Lugo, O Laño do Desiderio, O Con de Isidro, A Pedra do Berto. Sitios onde estendían o argazo a secar como A Laxe da Felicia, A Laxe da Tía Casilda, A Laxe da Aurora ou lugares onde aconteceu algún accidente como O Joseño, O Peito Ancho ou San Francisco.

É grande o número de zootopónimos, ben pola súa abundancia: A Pedra dos Barbados, O Pintoeiro, O Laño do Congro, As Centolas, O Pracer do Rodaballo, O Porto das Caramuxas, O Lagosteiro, A Pedra dos Serráns; ben porque alí pousan: O Corveiro, A Pedra da Garza, O Outeiro do Curveiro; porque alí apareceron varados: O Porto das Baleas, O Baleal, Balea, O Outeiro do Baleal; pola semellanza física: O Cabaliño, O Cabalo, O Boi, O Centulo ou ben por outros motivos: A Pedra do Can, A Pedra dos Polbos, O Salto da Cabra, A Pedra do Grilo, O Cabo das Pombas ou O Rego da Londra.

Hai nomes que aluden ás artes de pesca ou a partes da embarcación que fican danadas polo accidente orográfico. Canto ás primeiras temos Rapapandullos e Papachumbadas, O Guincho ou O Gancho, O Rego do Pau e Os Ferranchos. Canto ás embarcacións atopamos Ferralemes e o abundante Rapatimóns.

Non faltan os nomes de plantas en Area das Canas, O Rego do Castaño, Feitales, A Herbeira, Os Xuncos, As Figueiras, O Pozo do Argazo, O Píxel, Lourido, Os Salgueiros, O Cabezo da Oliveira, O Naranxo; nin faltan tampouco haxiónimos como San Benito, Santana, San Francisco, Santa Marta ou Santa María de Oia.

E xa por último un apartado máis longo dedicado ós naufraxios, xa que evitalos é a causa da necesidade de marcar e nomear os perigos que ofrece a derrota polo mar. Pero ás veces, unha ou varias circunstancias deixan homes e embarcación ó capricho dos baixos, e non tan baixos, ou das ondas. Os barcos naufragados en varios casos deixaron pegada na nosa toponimia.

O 5 de abril do 1900, a lancha de pesca "La Regente" foi ó fondo por terra de Silleiro morrendo os seus once tripulantes (Pazos, 2001);

por este accidente coñécese o lugar coma a do Peito Ancho, que era o alcuño dalgún destes tripulantes, Juan Manuel Ramos ou Julio Ramos.

O 25 de xaneiro de 1906, por fóra de Silleiro, ó pé da Atravesada, enxurrou o barco inglés Collingham, salvándose os seus 24 tripulantes. Viña de Alexandría cargado de semente de algodón rumbo Shaspues (*El Miñor*, 27 de xaneiro de 1906, nº63; Pazos, 2001; Patricio, 2004). Á pedra na que varou chámase hoxe O Cunichán.

Preto do baixo anterior, en 1931, foi ó fondo o pesqueiro ABC, lugar hoxe así coñecido. Se desta volta, o 25 de xaneiro, morreron os seus oito tripulantes o 11 de outubro de 1958, partiulle o eixo de cola ó Cabo Villano, morrendo 3 dos seus cinco tripulantes, un dos superviventes é un dos nosos informantes, Remigio Leyenda.

En 1917 enxurrou o Cabo Oropesa nos baixos do SO de Ribel, na Guarda. Hoxe son Os Baixos do Oropesa. O barco sería recuperado, abordado e afundido entre Sálvora e Corrubedo o 15 de decembro de 1929 polo barco noruego Ciss (Pazos, 2001, 2003; Patricio, 2004).

Enfronte dos Baixos do Oropesa, na liña de costa, temos A Pedra de Baixo, tamén chamada A Pedra do Queimado, xa que alí bateu un pesqueiro, propiedade entre outros, dun home alcumado o Queimado.

Ó norte de Portecelo atópase a pedra chamada San Francisco, por ir ó fondo un pesqueiro portugués do mesmo nome. Morreron tódolos ocupantes.

Na Boca do Sur da ría de Vigo temos o lugar chamado O Barco do Sal ou O Conde de Barbate para nomear a zona onde foi ó fondo este barco abordado polo transatlántico francés Colombie, o 11 de outubro de 1955, cando saía do porto de Vigo. O Conde de Barbate estaba ancorado á espera de que levantara a néboa para entrar en Marín e descargar sal. Morreron cinco dos dez tripulantes.

O estudo dos naufraxios podémolo facer de xeito independente da toponimia e tamén en función dela. De maneira independente fomos acumulando datos a partir de fontes orais, do baleirado de tódolos números que se conservan na Biblioteca Pública Municipal de Baiona dos periódicos *El Valle Miñor* e *El Miñor*, de comezos do século XX. Baleiramos tamén o libro de actas de defunción do xulgado de paz de Baiona entre os anos 1899 e 1936 e tamén algún libro das axudantías

de mariña da Guarda e Baiona. Estes baleirados valéronnos para tentar detectar novos topónimos quizais en desuso, dos que polo momento só atopamos A Rampla de Mirambell ó sur da Cuncheira (Baiona). Por outra parte a combinación de datos orais, xornalísticos e documentais alármanos sobre o descoido da toponimia nas publicacións de naufraxios na costa galega. Pasamos a describir algúns erros.

La Regente enxurrou na costa de Baredo entre A Arquíña e O Baleal; é moi impreciso dicir a carón do faro de cabo Silleiro (Patricio, 2004).

Segue sendo impreciso dicir que o Collingham enxurrou nos baixos de Cabo Silleiro, pero erro maior é emprazar a varada do Cabo Oropesa *"entre los bajos de Pedralba y Rabelina inmediatos a la barra del río Miño"*; realmente foi ó SO de Rebel ou Ribel, 1.500 m. ó norte da Barra do Norte do río e ó norte da Pedra Alta ou Sollás, pero nin Pedralba nin Rabelina.

Canto ó Skogland, que bateu nos Carallóns (Baiona) o 21 de febreiro de 1923, o autor (Pazos, 2001) transcribe que o barco se atopa afundido de proa a 600m. da praia da Cuncheira; Os Carallóns fican a uns catro quilómetros da Cuncheira. É Fernando Patricio (2004) quen empraza no mapa da zona o accidente do Skogland en Silleiro, aínda que no texto di *"nos temidos farallóns fronte á costa de Baiona"*.

Tanto o Highland Pride (setembro 1929) como o Aslaug foron ó fondo na Negra, punta norte da restinga que vai de Monteferro, As Estelas e As Pedras de Laxes. Unha análise polo miúdo diferencia As Estelas, As Serralleiras, As Pedras de Laxes, Os Carallóns e A Negra, aínda que nos textos atopamos unha mestura de todo *"colisionou fortemente coa Pedra Negra dos Farallóns (sic)"* para o Pride ou *"petou nos fondos das Serralleiras"* para o Aslaug (Patricio, 2004). Pazos (2001, 2003) cita Os Farallóns para este último buque e *"As Serralleiras, islotes"* para o Pride.

No 1930 enxurrou o buque de bandeira grega Assimacos no Outeiro Rosaleiro ó sur dos Vidros en Viladesuso, Patricio (2004) indica *"na laxe dos Videos, xusto fronte ó baixo Robaleiro"*. Nin Videos nin Robaleiro. O erro é tremendo en Pazos (2001). Di que *"debido a la intensa niebla encalló en la playa de Sanín, a poca distancia de la restinga de Cabo Silleiro, el mercante de nacionalidad griega*

Assimacos ..." De Silleiro a Porto Senín hai uns trece quilómetros, é porto non é praia, e foi no Outeiro Rosaleiro.

No 1931 nun baixo a SE do Lobo foi ó fondo, falecendo os seus oito tripulantes o pesqueiro ABC nun baixo hoxe chamado O ABC, que Pazos (2001) empraza á altura da desembocadura do río Miño. Supoñemos que será un erro tirado da prensa, xa que o lugar do afundimento está a 25 quilómetros do río. Patricio (2004) sitúa a traxedia *"no con dos Lobos, na desembocadura da barra do Miño"*.

Continúan os erros na narración do suceso do Thalassa acontecido a noite de fin de ano de 1948, no que só se salvou a nena de dez anos, Arnhild (Pazos, 2001, 2003). Fala do paso entre A Carral e O Corveiro, contra as Pedras que sempre velan chamadas O Lobo. Son realidades orográficas próximas pero distintas. Patricio (2004) *"no baixo Lodo"*.

Referíndose ó pesqueiro Aralar, tanto Pazos (2001) como Patricio (2004), citan a pedra ou o con da Loba, o mesmo lugar no que foi ó fondo o Pride. Supoñemos un erro tirado da prensa, referíndose á Negra.

O 20 de maio de 1951 afundiuse o Cackeren que *"se fue a empotrar en la piedra conocida como A Lagoa perteneciente a Os Farallóns"*. Non coñecemos ningunha pedra con este nome (Pazos, 2001).

O patrimonio marítimo e fluvial

TALASOMIÑA DA COSTA SUR DE GALICIA

Traemos aquí este apartado por un dobre motivo. Por unha parte, salienta a pertenza da talasonimia ó patrimonio etnográfico inmaterial definido e *protexido* no Título IV, artigo 65 da Lei do Patrimonio Cultural de Galicia de 1995 e dependentes do servizo de arquitectura (Bemejo e Llinares, 2006). É evidente o *perigo de desaparición* no que se atopa debido ós trocos tecnolóxicos, económicos e á perda biolóxica de informantes e aínda que tentan potenciar o Proxecto de Toponimia de Galicia polo momento non se cumpre o escrito na lei : “ a *Consellería de Cultura promoverá e adoptará as medidas oportunas conducentes ó seu estudo, documentación científica e á súa recollida por calquera medio que garanta a súa transmisión e posta en valor*”.

Dionisio Pereira define o patrimonio marítimo como “a *totalidade das manifestacións vinculadas á actividade marítima dos homes e mulleres da beiramar ao longo do tempo, manifestacións que están inseridas no propio medio mariño*”.

Estámonos a referir tanto a construcións como a obxectos ou creacións inmateriais: peiraos, sinais marítimos ou vivenda mariñeira; embarcacións de todo tipo, artes de pesca ou imaxinería mariñeira, cancionero e tradición oral, fala mariñeira, técnica de traballo ou a hidrotoponimia”(Pereira, 2005, a; p.204).

O outro motivo deste apartado sobre o patrimonio marítimo é a parte inmobile categorizada tamén por Dionisio Pereira (2003, p.14).

A recollida toponímica do tramo Panxón-Salcidos revelou unha variedade riquísima de categorías inmobles que pasamos a enunciar.

Asentamentos:

- Prehistóricos: O Castro
- Medievais: A Pescaría
- Actuais:
 - Vila: Baiona
 - Aldea: Portocelo, Viladesuso
 - Barrio: O Burgo

Arquitectura popular:

- Muíños de vento: Os Muños
- Muíños hidráulicos: O Muíño de Facorro
- Tendais:
 - De redes: O Tendal de Maciel
 - De argazo: A Laxe da Felicia
- Fontes
 - Manancial: A Fonte do Cu Quente
 - Construída: A Fonte da Ribeira
- Vivendas:
 - Labregas: San Xián
 - Mariñeiras: Malteses
 - Argaceiras: A Caseta Alta
- Outros:
 - Escola: A Escola da Pasaxe
 - Marco xurisdiccional: A Pedra do Home ou A Santiña
 - A Caseta dos Ovos

Instalacións industriais:

- Telleira: A Telleira
- Forno de cal: O Forno do Duque
- Serradoiro: O Muelle de Serrerías
- Fábrica de conservas: A Fábrica de Puga
- Balneario: As Casetas, O Balneario

- Saíñas: As Saíñas, A Salina
- Cetáreas, viveiros: Cetárea de Pepe Sobrino, A Cetárea
- Pesqueiras: A Pesqueira de Tomón
- Outros: A Noria
- A Fragua

Instalacións militares:

- Castelos (torres, baluartes, ...): A Torre do Príncipe, As Pedras do Forte
- Vixilancia, control: A Punta da Sentinela, A Grita
- Bateria: A Bateria de Silleiro
- Casas de soldados: As Casas dos Soldados
- Sinal: O Facho

Instalacións portuarias:

- Porto:
 - Natural: O Porto de Fomello
 - Construído: O Porto de Oia
- Rampla: A Rampla de Ruíz
- Varadeiro: O Varadeiro
- Chavola, almacén: As Chavolas. O Almacén
- Desembarcadeiro: O Desembarcadouro
- Espigón: A Doca
- Peirao, muelle: O Muelle das Motoras
- Outros: A Pedra da Barca
- A Pedra dos Bois
- O Cagatorio

Construcións relixiosas:

- Mosteiro, convento: Mosteiro de Oia, O Convento da Ínsua
- Igrexa: A Igrexa de Panxón
- Capela, ermida: A Ermida, A Capela
- Cruz: A Cruz dos Mortos
- Monumento: A Vixe da Roca

O Faro Vello. Baredo, Baiona.

Sinais:

● Faro	<i>O Faro Novo, O Faro Vello</i>
● Facho	<i>O Facho</i>
● Outros	<i>A Pedra do Pau, O Varón,
A Punta da Sentinela</i>

Monumentos:

● Petróglifo:	<i>A Laxe do Lapón</i>
● Enterramento megalítico:	<i>A Madorra</i>
● Outros:	<i>A Virxe da Rocha
O Monumento (á Marina Universal)
A Placa de Ordóñez
A Volta dos Nove</i>

Pecios:

<i>O Cunichán (Collingham)</i>
<i>O Pride (Highland Pride)</i>
<i>O Queimado</i>
<i>O San Francisco, ...</i>

As marcas

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

O aspecto máis sorprendente da talasonimia son os nomes do fondo do mar ou de zonas da superficie que son ademais os que se adecúan de xeito máis ríxido á denominación de talasónimos. Dicimos que é o aspecto máis abraiante porque nos achega unha natureza oculta, opaca á vista, e sen embargo coñecida polo mariñeiro que accedeu a ese coñecemento pola información circulante no contexto social, polo saber acumulado na unidade familiar e pola experiencia persoal (García Allut, 1995).

Unha marca no mar vén determinada pola confluencia de dúas liñas imaxinarias, tiradas estas de dous puntos fixos en terra, un máis afastado, fixo e recorrente que podemos chamar marca mestra ou senlleira (Roselló, 1982) e outra máis preto do mar ou incluso nel, nun illote ou pedra, que é unha marca secundaria. É un sistema estendido entre todos os pescadores do mundo e do que temos noticias nos utilizados en Póvoa de Varzim (Santos, 1932, pp. 107-115) e en moitos artigos sobre os do Mediterráneo (Roselló, 1982; Muntanya, 1981; Mussons, 1985; Bota, 1987; Llorca, 2002; Cabrera, 2003).

O maior cúmulo de coñecementos sobre o mar, de *saber*, como lle chaman os mariñeiros, implica máis posibilidades de chegar ó porto os recursos variables e impredecibles que o mar contén. Deste xeito, canta máis información sobre embarcacións, artes, meteoroloxía, etoloxía animal e xeografía mariña (incluíriamos aquí as *marcas*), máis versatilidade á hora de decidir onde e que ir pescar; decisión mediatizada pola época, as especies, a situación dos mercados, a presenza de competencia, etc.. Non é esaxerado dicir polo tanto que, son máis importantes os medios

intelectuais que os medios materiais, aínda que á fin traballen combinados (García Allut, 1995).

O nome dunha marca contén unha identidade complexa (Valls, 1999), isto é, o propio nome, unha natureza, unha profundidade, unhas marcas para localizalo, unha potencialidade de recursos.

Isto supón unha ampla culturización do espazo no que traballa o mariñeiro, el denomínoo logo de descubri-lo, interiorízalo, memorízalo e marcalo, o que lle permite dominar o seu mar, coñecendo os recursos bióticos e abióticos e mantendo na medida do posible, o segredo destes lugares, segredo é sinónimo de apropiación do medio para controlar os recursos e así a produción e a súa fonte de ingresos.

Cando falamos atrás da identidade das marcas dixemos que teñen un *nome* que pode aludir ó seu descubridor, mediante o seu nome de pia ou alcuño: O Mar de Amberes, O Mar do Lugo, O Mar do Judas; ou ben pode deberse ás marcas en terra: A Marca Gorda, A de Pereiro, A do Reló; a algunha circunstancia especial, como un naufraxio: O Barco do Sal ou O Conde Barbate, A de Landín; ou ben pola orografía do lugar marcado: A Laxe de Sueste.

O mariñeiro sabe a *natureza* do que está a nomear, se é pedra e como é esta pedra: aguda, lisa, moi pronunciada en altura, alongada; ou se é area: limpo, allada, rego; ou cuncha, lama, etc. O coñecemento da natureza do fondo sábeo pola exteriorización dos sinais que recibe e analiza, polo tipo de algas que veñen nos aparellos ou pola area, cuncha, ferro ou arneirón que vén no sebeiro, este último é un dato identificador máis do lugar, un trebello simple consistente nunha pedra cilíndrica, cóncava na base, e que se unta de sebo e se ata a un cabo. Ten a función de coñecer a natureza do fondo polos fragmentos que veñen pegados ó sebo e á vez medir a *profundidade* en brazas (1 braza = 1'81m).

Pero todo isto sería inútil se non se marcasse o punto para poder volver a el; precisase entón arredar a vista da auga e tomar referencias en terra: as *marcas*. Non podemos esquecer que estamos estudando unha sociedade mariñeira tradicional, sen aparellos electrónicos que lles fosen revelando o fondo do mar para emprazárense sobre o pesqueiro desexado ou para evitar un perigo orográfico determinado.

No mar de Baiona as marcas senlleiras ou mestras tómanse da murella tectónica formada pola Serra do Galiñeiro, que supera os 700

m.n.s.m. no fondo leste do Val Miñor. Do seu perfil apróveitanse os distintos altos, cortadas, caídas, e os nomes dados polos paisanos daquelas paraxes, non sempre coinciden cos nomes dados polos mariñeiros (Llorca, 2003, p. 490). Andando a serra e outros fitos do Val Miñor os mariñeiros baioneses empregan:

O Fillo ou Neto do Galiñeiro	O Galiñeiro do Sur
Peiteiros do Norte	A Marca do Muíño
Peiteiros do Sur	As Marcas de Muíños
Santa María de Alba	As Marcas da Alta
Os Aforcados	A Marca de Respingo
O Galiñeiro do Norte	A Marca Gorda
O Galiñeiro do Medio	A Alta
Monte Parada	Santantón

Noutras partes tanto do Val Miñor como da costa até a Guarda:

María da Manta	O Corveiro da Estela de Fóra
San Cibrán	A Mesiña da Estela de Fóra
O Monumento	A Bacoura
A Roca	A Pedra que Bole
Lourido	O Centulo
A Casa do Cordoeiro	O Faro Vello
A Boca do Río	O Faro Novo
San Cibrán	A Devanadoura
A Torre do Príncipe	A Carreira Vella
O Castelo de Monte Real	O Mogote da Sentinela
O Corveiro da Estela de Terra	O Mogote da Rubia
A Mesiña ou O Altar da	Santa Trega
Estela de Terra	A Groba

Máis polo norte hai marcas na Illa (As Cíes por antonomasia)

Cabo de Bicos	Sardeiros
A Xesteira	Pé de Cabra
Monte Pereiro	A Agoeira
Os Muíños	O Fillo de Sías /Cíes
Area de Sardeiros	

E incluso na ría de Vigo:

Area da Mosca	O Castro	O Burro
Cabo Estai	O Gagán	Mama Sabrosa ou Mama Saborosa

Unha particularidade é o uso dos distintos lugares que van aparecendo da Illa Norte, oculta trala Illa de San Martiño, consonte nos arredamos no porto de Baiona cara o oeste. Estes puntos son:

O Medio Collón	A Terceira Mama
Un Collón	As Catro Mamas
Collón e Medio	As Marcas do Foxo
Os Dous Collóns	Os Pelos de Monteagudo
Dous Collóns e Medio	Monteagudo Aberto
Os Tres Collóns	Papatales
O Lombo da Mareira	Monte Calvo
A Primeira Mama	Arga*
A Segunda Mama	

Cinco exemplos de marcas do caderno de marcas de Selegante:

A LAXE DA MARCA GORDA

A Roca á lombada do sur da Marca Gorda e o segundo mogote de Santa Trega á esquina de abaixo do Faro Vello.

SECO DE FORNOS

A Dovanadoura abicada polas pedras da Carral. Sansón á costada (das Marcas de Muíños).

O POSTE

A casa de Mirambell encima do Corveiro da Estela de Terra e as Marcas da Alta a saír polo norte de Monteferro.

MAR DE MICOS

Galiñeiros do Sur abicado polo norte de Monteferro e María da Manta ó Corveiro da Estela de Terra.

O XURAMENTADO

A Roca á cortada das Marcas do Muíños e o Lobo á casa das Ganchas ou A Polbeira ó Faro Novo.

* Este é o último monte que aparece, por conseguinte é cando máis lonxe se está de Baiona polo que usan a expresión "irse de Arga" para indicar que se vai moi afora.

**O caderno
de marcas
de Selegante**

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

Unha das persoas coas que pasamos máis horas de conversa foi con José Antonio Selegante Pérez (1916-2005), nacido en Baiona no seo dunha familia de once imáns. Tirou o título de patrón de litoral e de segundo mecánico, traballando como *home* e como patrón en varias lanchas e barcos de Baiona e Panxón, sempre oficios no mar de Baiona até a costa de Corcubión, ademais de ter ido á castañeta.

Home habelencioso, tanto facía de carpinteiro de ribeira como fabricaba nasas de vimbio ou palangrillos, pero sobre todo, un gran observador do ambiente no que desenvolvía a actividade piscatoria.

Consultamos tres cadernos seus de notas de lugares de pesca, dous deles ó norte, Ons e Arousa, e o outro do mar de Baiona. Este último é un caderno de marcas, escrito en galego, inicialmente a lapis e posteriormente recalcado con bolígrafo, que supoñemos escrito, como moi tarde na década dos 50, xa que unha das últimas marcas, escrita xa directamente a bolígrafo, concretamente a que aparece na páxina 49, é O Barbate, tamén chamado, O Conde de Barbate ou O Barco do Sal, por ser o pecio e pesqueiro do barco, así chamado e afundido, o 11 de outubro de 1955, e do que xa demos conta anteriormente.

A información deste manuscrito é múltiple. Estanos a reflectir o mundo, secreto as máis das veces, das marcas que indican zonas de pesca coñecidas por transmisión de pais a fillos, froito da acumulación xeracional ou aprendidas, memorizadas, e arquivadas pola experiencia propia. Selegante amósanos uns 118 puntos ou zonas de pesca e a

maneira de acceder a elas polo cruce de dúas coordenadas, liñas imaxinarias que tira a partir de dous puntos fixos para cada liña, de cote, un máis afastado e outro máis preto da costa. Á vez que fai isto transmitenos uns 150 topónimos propiamente marítimos e marcas nos montes e serras que valen para acceder ós pesqueiros; estanos a introducir no universo dos mariñeiros de Baiona, nun cosmos vedado, só accesible a unha comunidade limitada que explotou os recursos do seu mar a través dun sistema de marcación común a moitas comunidades mariñeiras do mundo, pero específico para cada lugar.

Exemplificamos unha pequena mostra dese caderno.

Cabezo Vivo

O Centulo abicado por a Estela de Fóra e Cabo de Vicos (sic) a unha pedra que está sola por terra de Pedras de Laxes e sinón as catro Pedras de Laxes a Monte Pereiro.

As catro Pedras de Laxes a Area da Mosca de Cabo de Home á primeira empezando por Cabo de Home e os mojotes de Blanco ó cuarto empezando por o norte á Torre.

A Negra de Terra a o medio do Centulo e o Faro Novo avicado hay dous postes hay outro por a terra.

A Torre a resbalar por o norte da Negra a un mojote que sale por o Monumento encima da esquina do norte do Cuartel dos Soldados o mojote que marca para Rabo de Asno.

A caderno de marcas de Selegante é unha fonte de información que pasamos a sistematizar en dúas listaxes, unha como índice toponímico de tódolos nomes que contén, tanto de lugares no mar como de marcas en terra, e por outra parte revélanos un vocabulario propio do mundo mariñeiro de Baiona, no eido semántico do emprazamento do mar.

ÍNDICE TOPONÍMICO

A

A Agoeira
A Agueira
A Alta
Almena
Area da Mosca
Area de Sardeiros
O Altar da Estela
O Alto de Silleiro
Os Aforcados

B

A Bacoura
A Baleaza
A Beirada do Norte
A Beirada do Sur
A Boca do Río
A Bombardeira
Barbate
Barra
Blanca
Boca de Ola
O Barco
O Boi
O Burro
O de Blanco

C

A Carral
A Casa de Mirambell
A Centinela
A Chadisa
A Cortada
As Catro Mamas
Cabezo Vivo
Cabo de Bicos
Cabo de Home
Cancelos
Carracuidos
Cies

C

Collón e Medio
Conejo
Cruz de Almena
O Cabezo da Pedra Alta
O Cabezo de San Xoán
O Cabezo do Boi
O Cabo Estai
O Cagado
O Cañón da Estela de Fóra
O Cañón de Silleiro
O Carreiro do Medio
O Castelo (O Castillo)
O Castro
O Centulo
O Collón
O Corno de Silleiro
O Corveiro da Agoeira
O Corveiro da Estela de Fóra
O Corveiro da Estela de Terra
O Cuartel dos Soldados

D

A Dovanadura
As Dúas Mamas

E

A Estela de Fóra
A Estela de Terra
Entre a Serra

F

A Fandiña de Fóra
Fornos
O Facho de Barra
O Faro Novo
O Faro Vello
O Fillo de Cíes

G

A Groba
Gagán
Galiñeiro do Sur
Galiñeiros
Gavotos
Gavotos de Fóra
O Gaiado

L

A Laxe da Marca Gorda
A Laxe de Entreserra de Fóra
A Laxiña do Lobo
A Leste do Lobo
A(s) Laxe(s) de Sueste
Laxes
Lemos
Lourido
O Lago
O Limpo de Conejo
O Limpo do Centulo
O Lobo
O Longueirón

M

A Marca de Respingo
A Marca dos Muíños
A Marca Gorda
A Mesa do Corveiro
As Marcas da Alta
As Marcas de Santantón
Mama Sabrosa
María da Manta
Monte Ferro
Monte Parada
Monte Pereiro
Monteagudo
O Maragoteiro
O Melaso

N

A Negra
A Negra de Terra

N

A Nova
As Negriñas
O Navío Galán

O

Onde Varea o Melaso

P

A Parede
A Pedra Alta
A Pedra dos Corvos de Carracuido
A Pedra dos Picos
A Pedra que Bole
A Porta
A Porta de Cíes
A Primeira Mama
As Pedras de Laxes
As Polbeiras
O Palacio
O Pé de Cabra
O Pedestal
O Peso
O Poste
Os Pelos de Monteagudo
Pan Centeo
Panxón
Peitieiros
Peitieiros do Sur
Pereiro
Praia América

R

A Roca
A Rubia
O Robaliseiro
Rabudasnos
Rabudasnos de Fóra
Rabudasnos de Sueste
Rabudos
Riodoses

S

A Sarraleira de Terra
A Sentinela
As Sarralleiras
O Seco da Baleaza
O Seco da Fandiña
O Seco das Serralleiras
O Seco de Fornos
O Seco do Nordeste de Rabudasnos
O Serrón (do Naranxo)
San Cibrán
San Cosme
Sansón
Santa María de Alba
Santa Trega
Santantón

S

Sardeiros
Sías
Silleiro

T

A Tenaza
A Torre (do Príncipe)
A Torre do Reló
O Través
Toralla
Toreros

V

Da Ventana

X

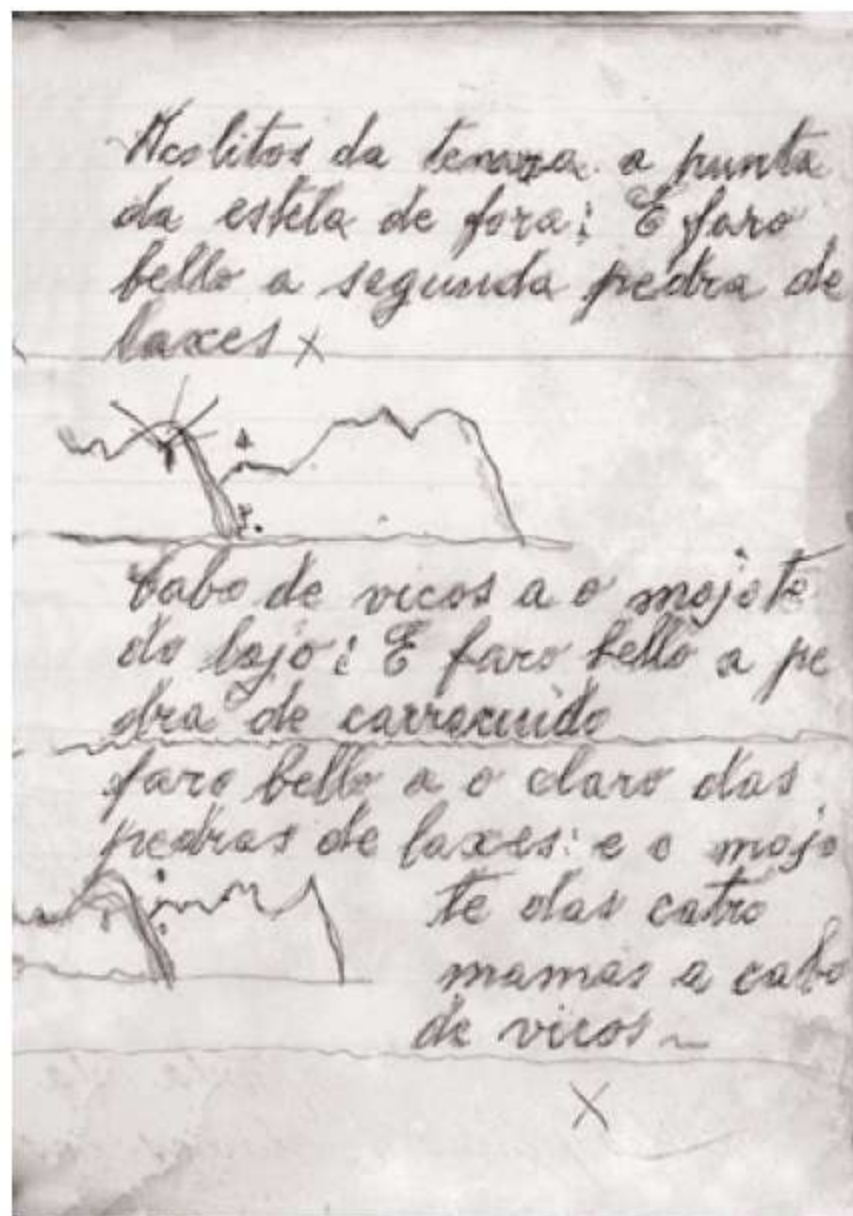
O Xuramentado

VOCABULARIO MARIÑEIRO (SEMÁNTICA LOCALIZADORA)

"Cañón"	Carreiro	Mesa
"Enbasar"	Claro	Metido
"Palo"	Collón	Mogote /Mogotiño
"Pedra anajada"	Como	O pé de
"Pesquero"	Cortada	Ombrada
"Rompiente"	Corveiro	Parede
A besar	De fóra	Pedra
A chegar	De terra	Pedra aguda
A resbalar	Descubrir	Pelos
Aberto		Polo sur, norte, ...
Abicar /Abicado	Encima	Punta
Altar	Fillo de	Ranura
Area	Fomaca	Seco
Baixada	Gaios	Serrón
Baixo	Lavar o mar	Testeira
Beirasa	Limpo	Teto / Tetiña
Boca do río	Lombada	Un camiño de carro
Cabo	Mama	Un carro
Caída	Mar de	"Visera"

Para concluír, só resta dicir que as longas conversas con Pepe Selegante non esgotaron o seu saber; falar con el de marcas era un desafío á memoria, abrir o caderno por calquera páxina e citarlle só o nome do pesqueiro era iniciar un monólogo que enriquecía moito máis os datos do caderno. Preguntámoslle por moitos nomes non incluídos no seu texto e a resposta era igual de rica, adubada con anécdotas, días de pesca, brazas de fondura ... Feito un cálculo a partir do caderno e das conversas, Pepe Selegante tiña na súa mente unha radiografía do mar de Baiona, da costa de Oia á Illa, as Sías, de máis de 100 km².

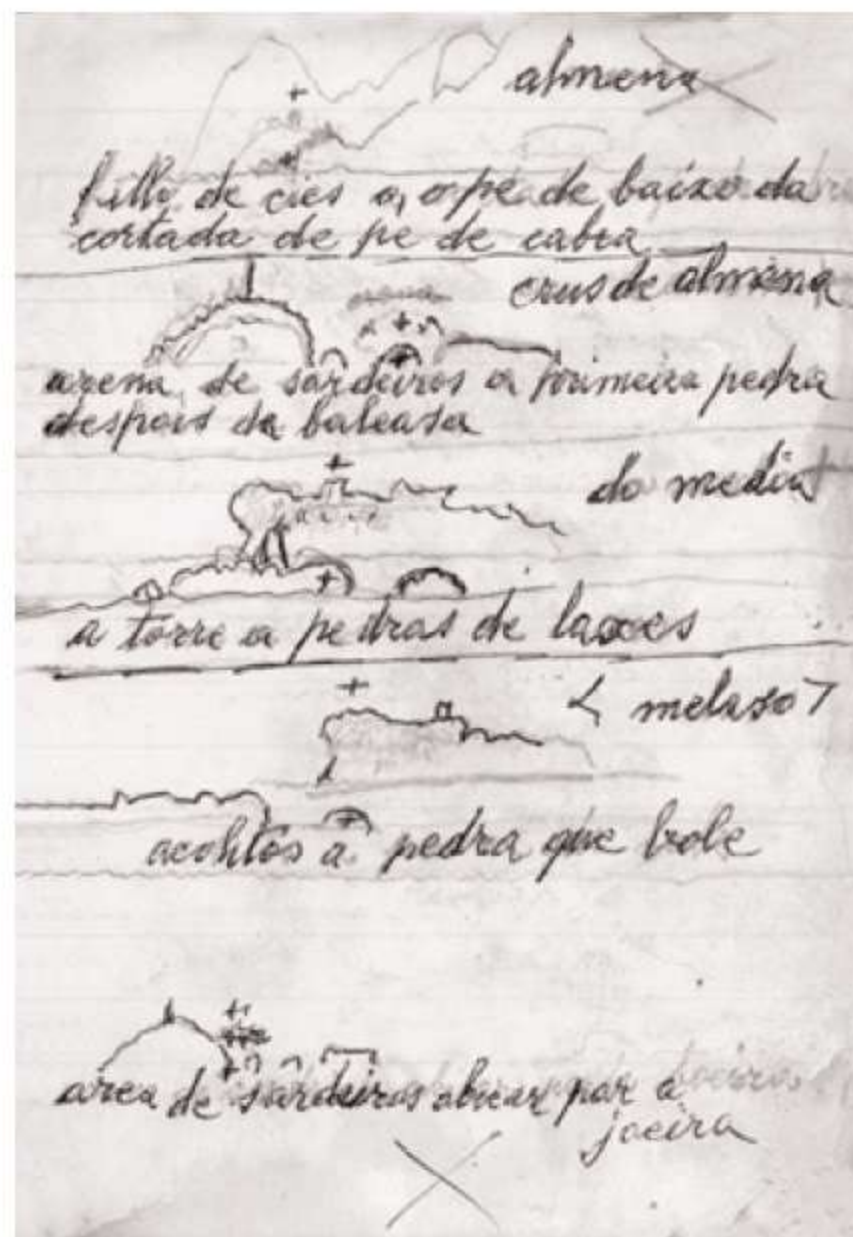
Os números dos pés de páxina van cuantificando as marcas (118) que nos deixou escritas Selegante. Cando levan unha letra adosada indican que hai varias marcas para o mesmo lugar.

1- Acolitos da tenaza a punta da estela de fora; E faro bello a segunda pedra de laxes 2- Cabo de vicos a o mojote do lajo; E faro bello a pedra de carracuido 3- faro bello a o claro das pedras de laxes: e o mojote das catro mamas a cabo de vicos

4 O cabezo do boy de sueste 5- Unha casa branca do castro a o pino de fora de cabo de estay 6- a torre a ranura / crus / acolitos da tenaza a punta do sur das pedras de laxes

6b- almena / fillo de cies a o pe de baixo da cortada de pe de cabra 7- crus de almena do medio arena de sardeiros a primeira pedra despois da baleasa a torre a pedras de laxes 8- < melaso > acolitos a pedra que bole area de sardeiros abicar por a joeira

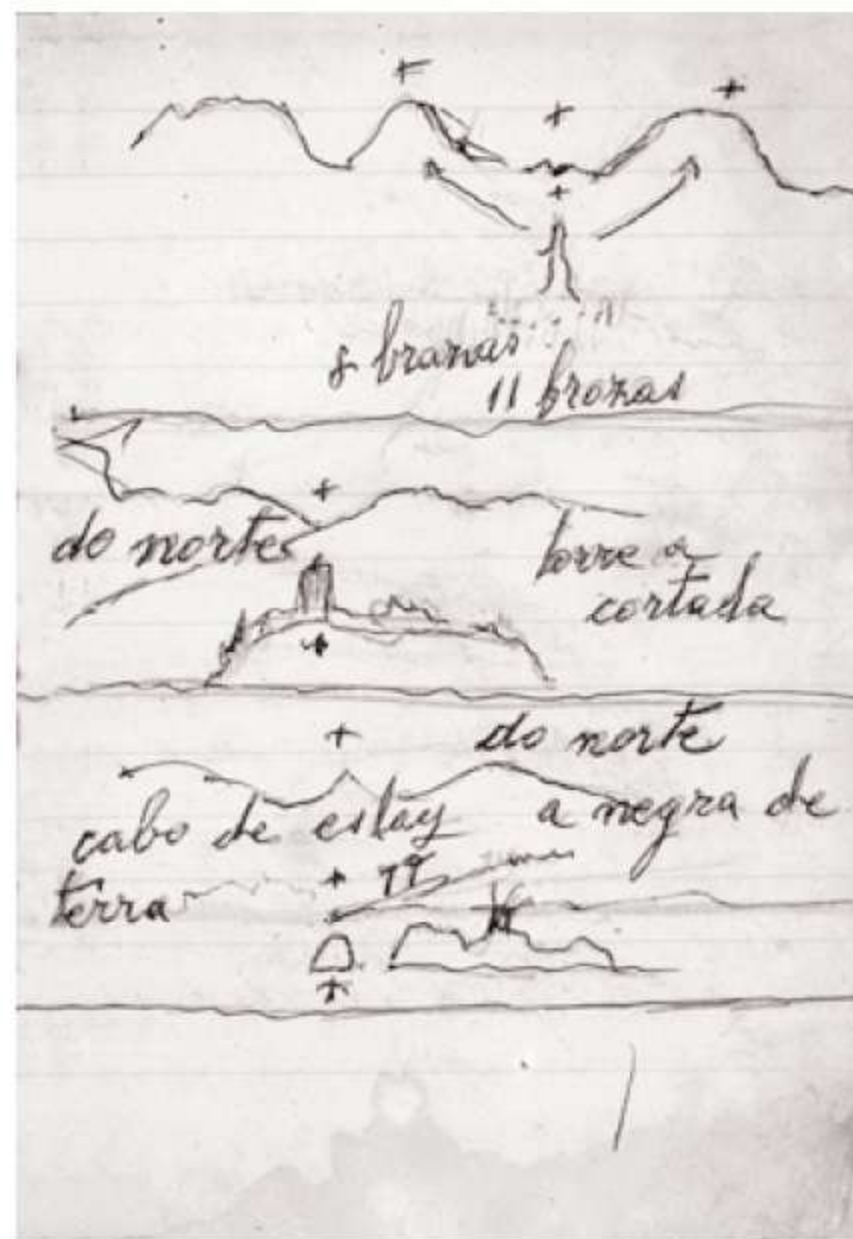
9- <RABUDAS NOS> castro a cabo de estay faro novo a besar no teto a torre a pedra 10- nordeste / TECLA A SEGUNDA PEDRA CARREIRO DO MEDIO / Santa tecla a o lobo as polveiras a o lobo

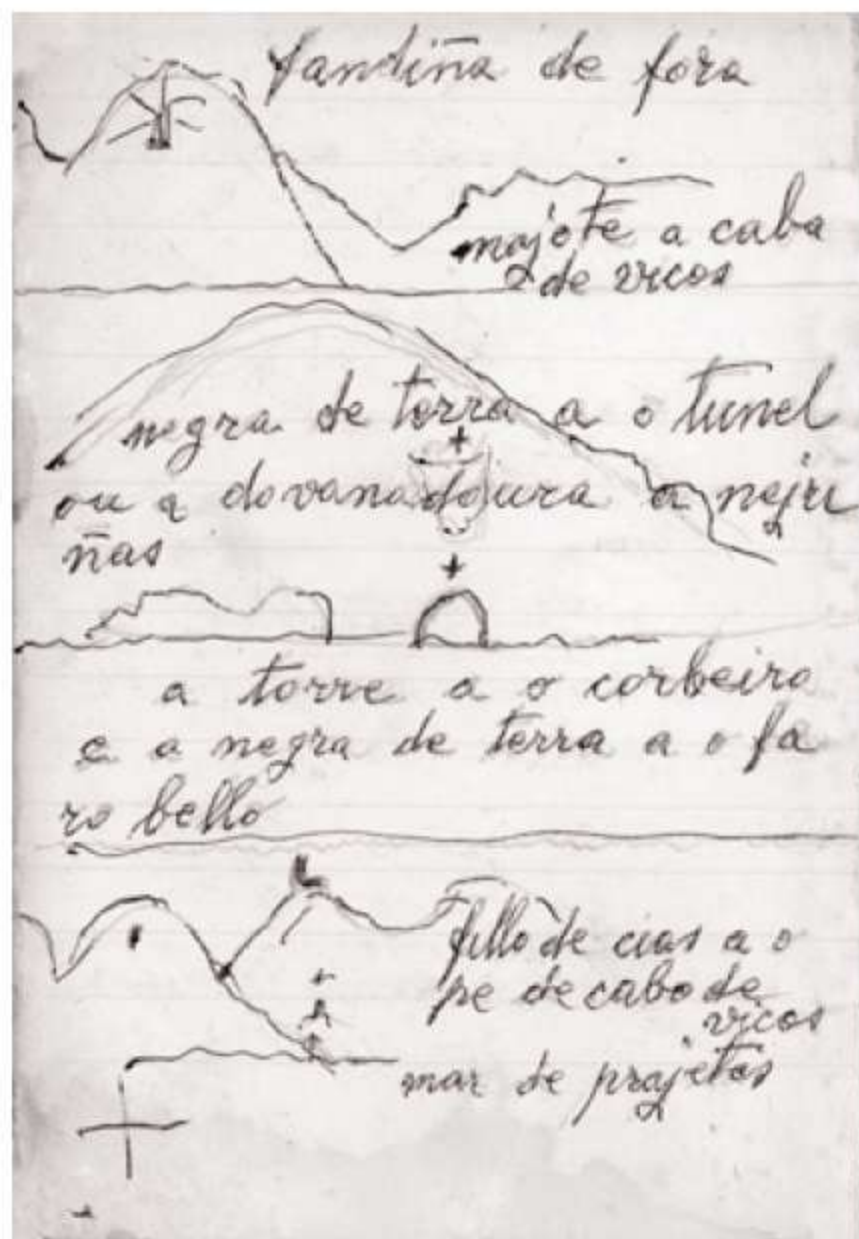
11- <laxes> / santa tecla a o faro bello e a marca jorda a roca 12- o de terra / con a marca jorda a roca e un palo a o mojote de santa tecla 13- a roca entre marcas da alta y marca jorda mojote de santa tecla a esquina do faro bello

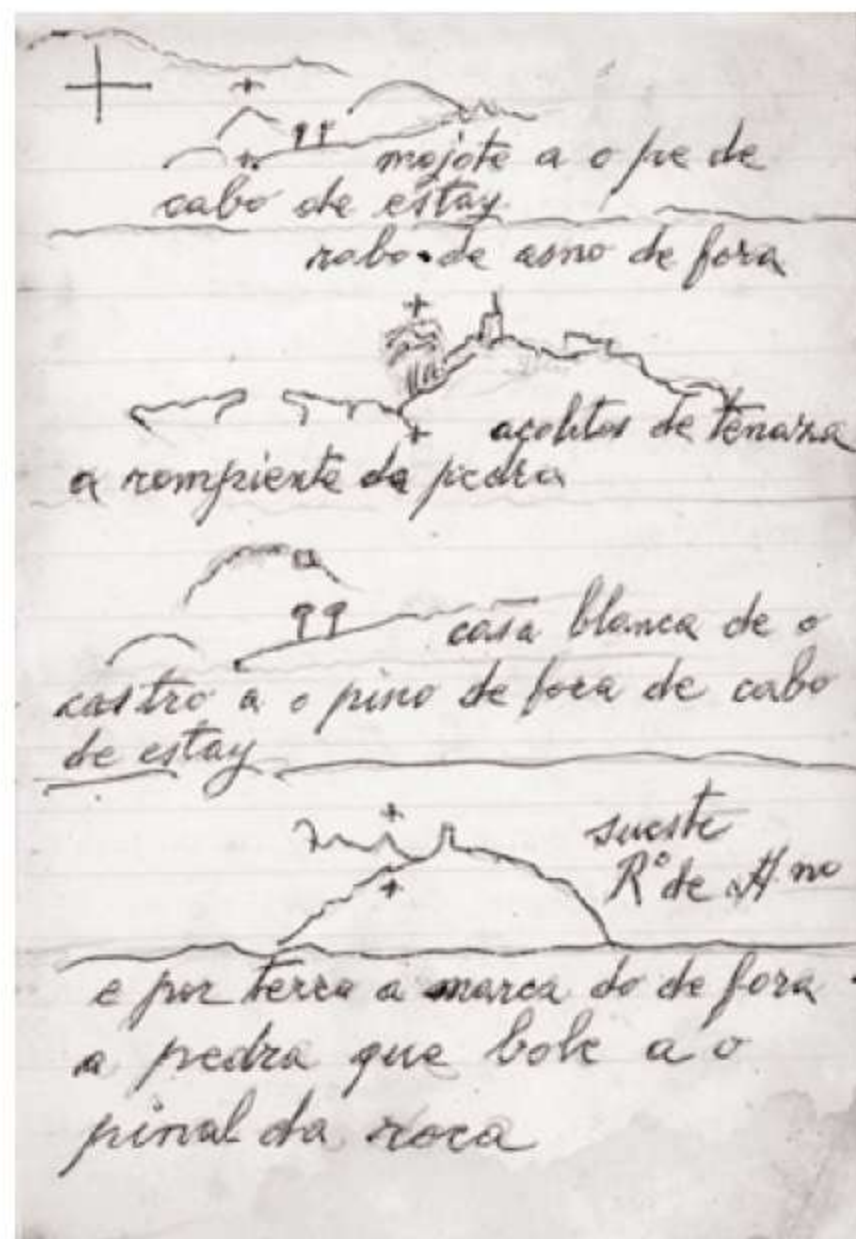
14- PESO / pedra da carral a carretera / laxes sueste 15- casa blanca de lourido / abicada por o boy / cabezo da pedra alta / mojote a os pinos

16- 8 brazas 11 brazas / do norte / torre a cortada do norte / cabo de estay a negra de terra

17- fandiña de fora mojote a cabo de vicos negra de terra a o tunel ou a dovanadoura a nejriñas 18- a torre a o corbeiro e a negra de terra a o faro bello 19- fillo de cías a o pe de cabo de vicos mar de prajetas

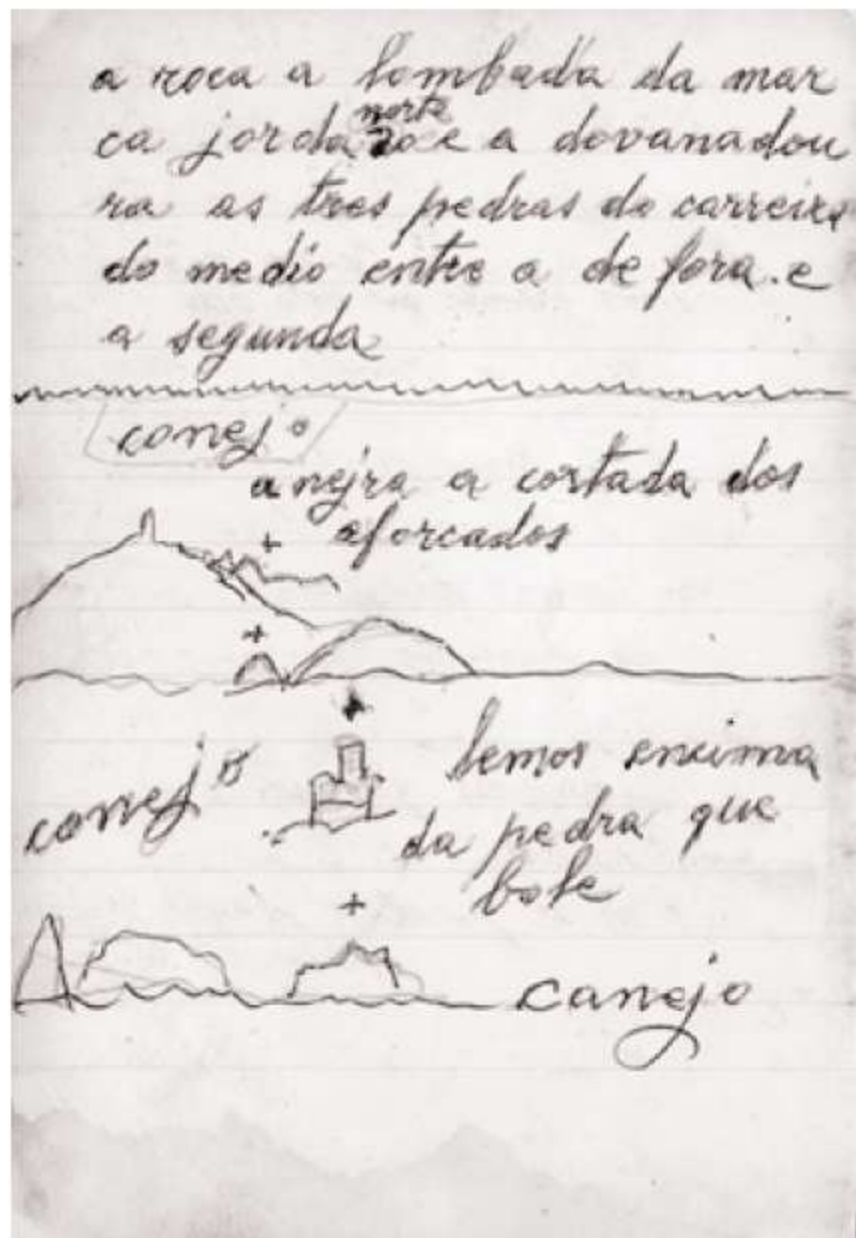
mojote a o pe de cabo de estay 19b- mojote a o pe de cabo de estay 20- rabo de asno de fora acolitos de tenaza a rompiente da pedra casa blanca de o castro a o pino de fora de cabo de estay / sueste Rº de Ano e por terra a marca do de fora a pedra que bole a o pinal da roca

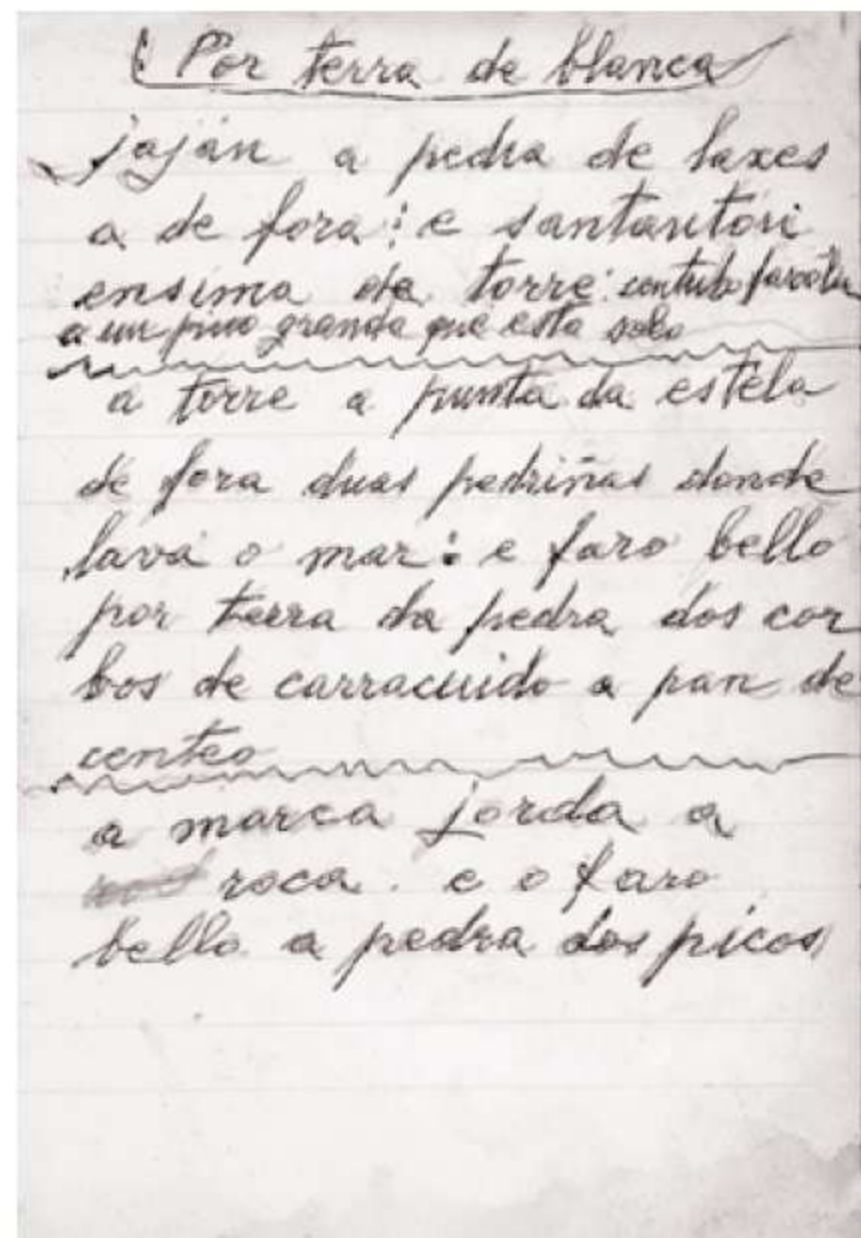
21- a roca a os tres mojotes de nordeste e santa tecla a o lobo 22- galiñeiros a bicar por o monumento a roca a o altar da estela 23- <conejo> o faro aberto un pouco igual como rabo de asno o pedestal e por terra a nejra a vacoura ou a cortada de os aforcados <CONEJO>

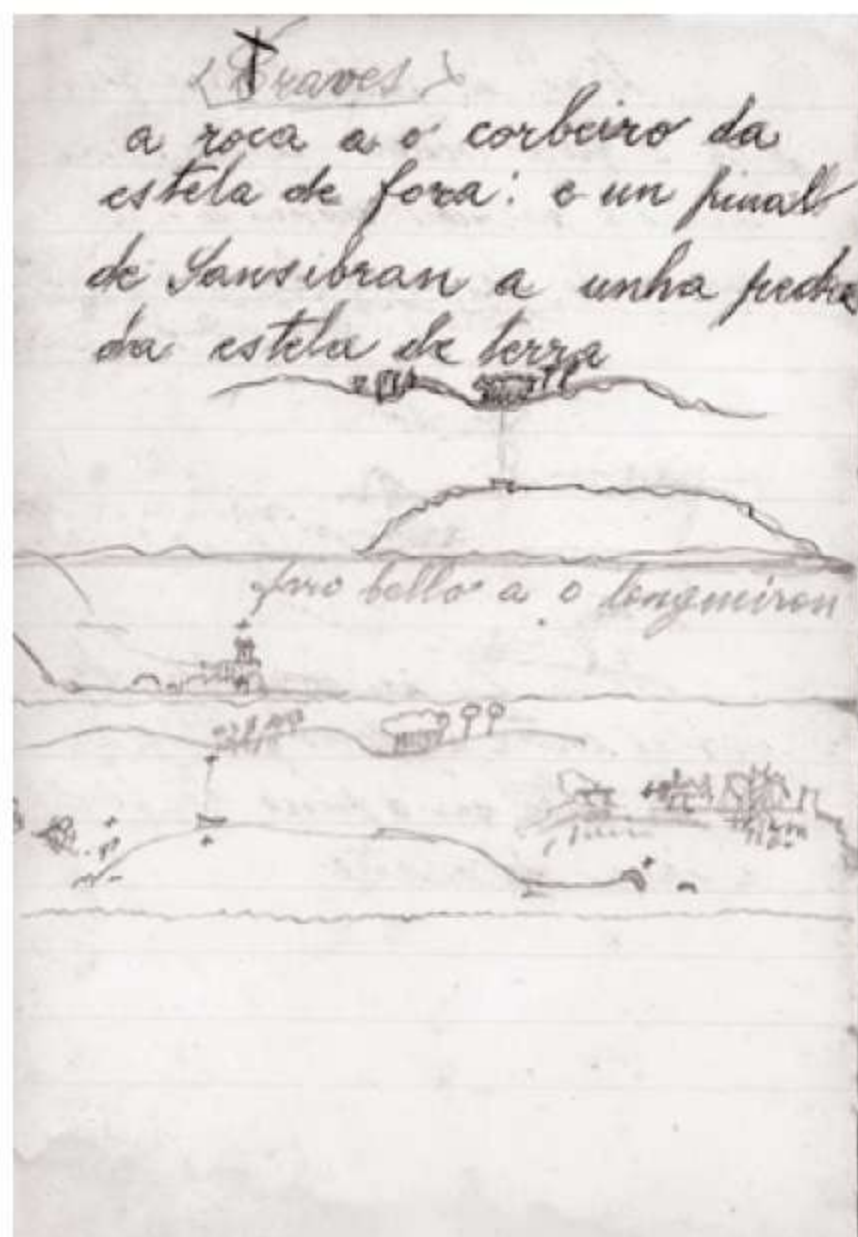
24- o de fora 6 o 7 brazas o de fora 25- LAXE DA MARCA JORDA / a roca a lombada do sur da marca jorda o segundo mojote de santa tecla a esquina de abaixo do faro bello

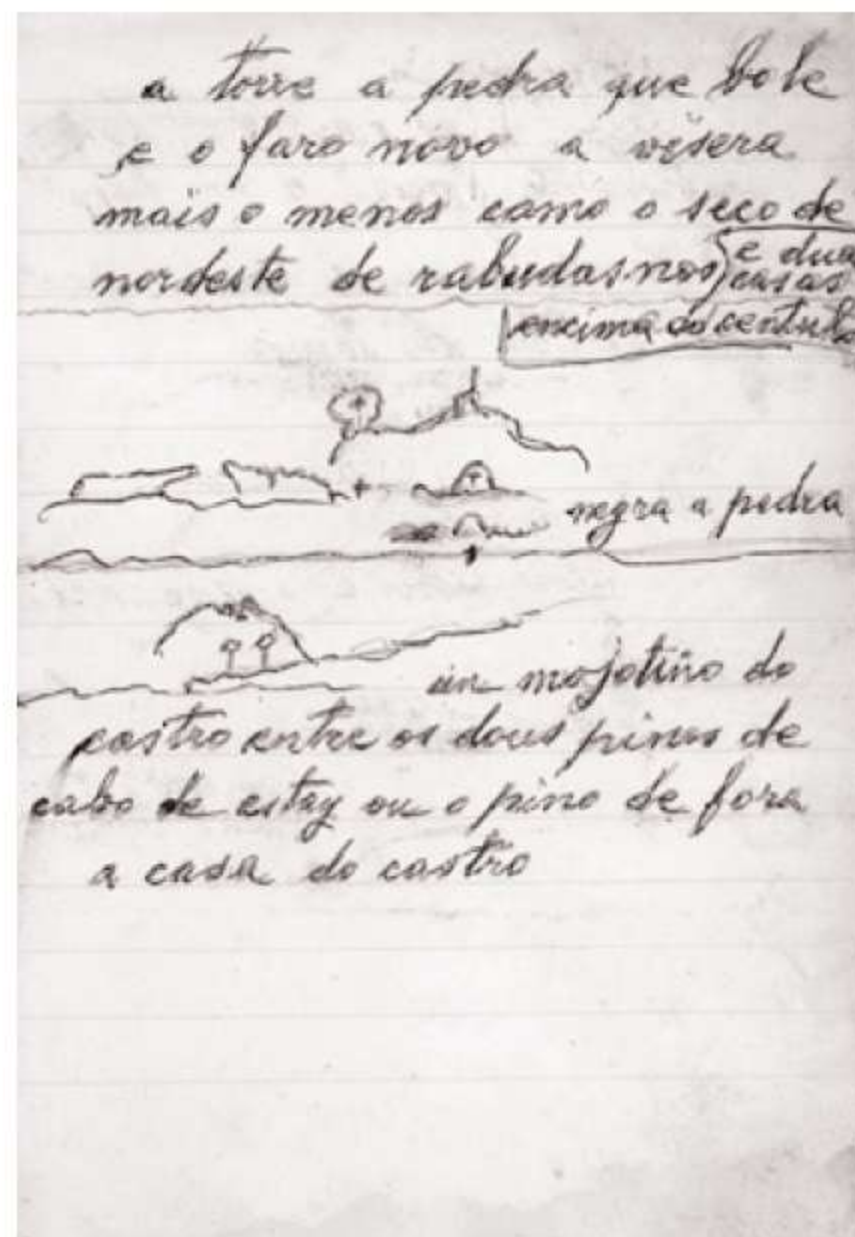
26- a roca a lombada da mar / ca jorda do norte e a dovanadoura as tres pedras do carreiro do medio entre o de fora e a segunda 27- conejo / a neira a cortada dos aforcados / conejo / lemos encima da pedra que bole / conejo

28- Por terra de blanca Jajan a pedra de laxes a de fora; e santanton encima da torre: centulo farola a un pino grande que esta solo 29- a torre a punta da estela de fora duas pedriñas donde lava o mar; e faro bello por terra da pedra dos corbos de carracuido a pan de centeo 30- a marca jorda a roca e o faro bello a pedra dos picos

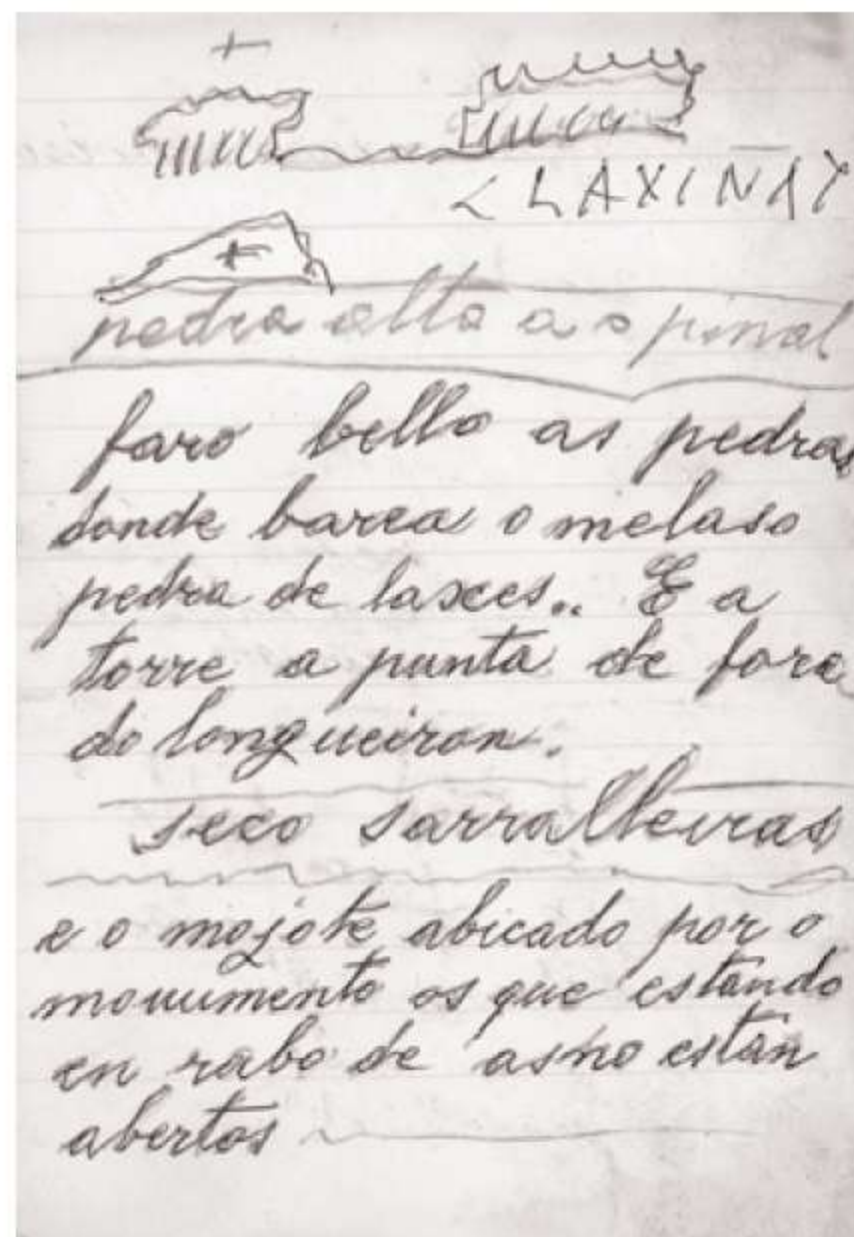
31- <Traves> / a roca a o corbeiro da estela de fora: e un pinal de Sarsibrán a unha pedra da estela de terra / 32- faro bello a o longueiron

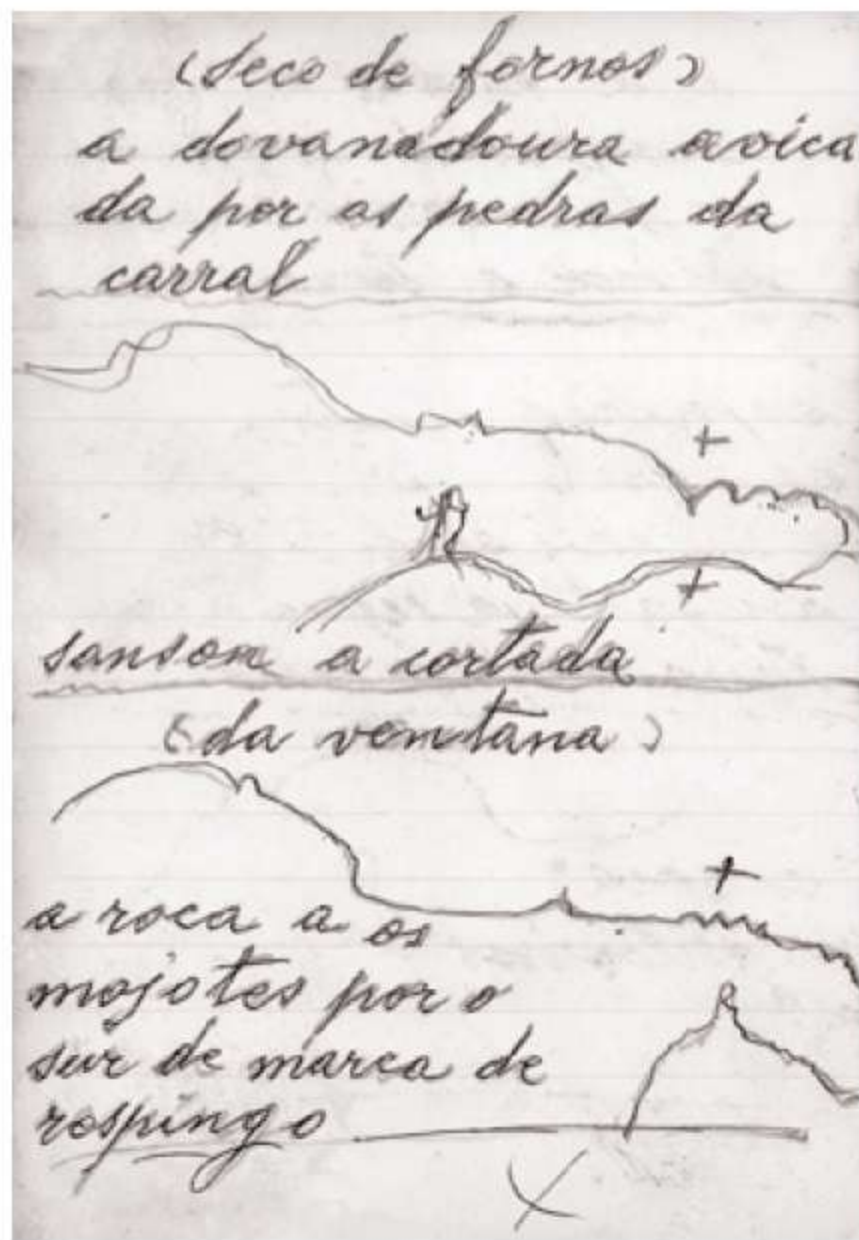
33- a torre a pedra que bole e o faro novo a visera mais o menos como o seco de nordeste de rabudasnos e duas casas encima do centulo 34- negra a pedra / un moxotiño do castro entre os dous pinos de cabo de estay ou o pino de fora a casa do castro

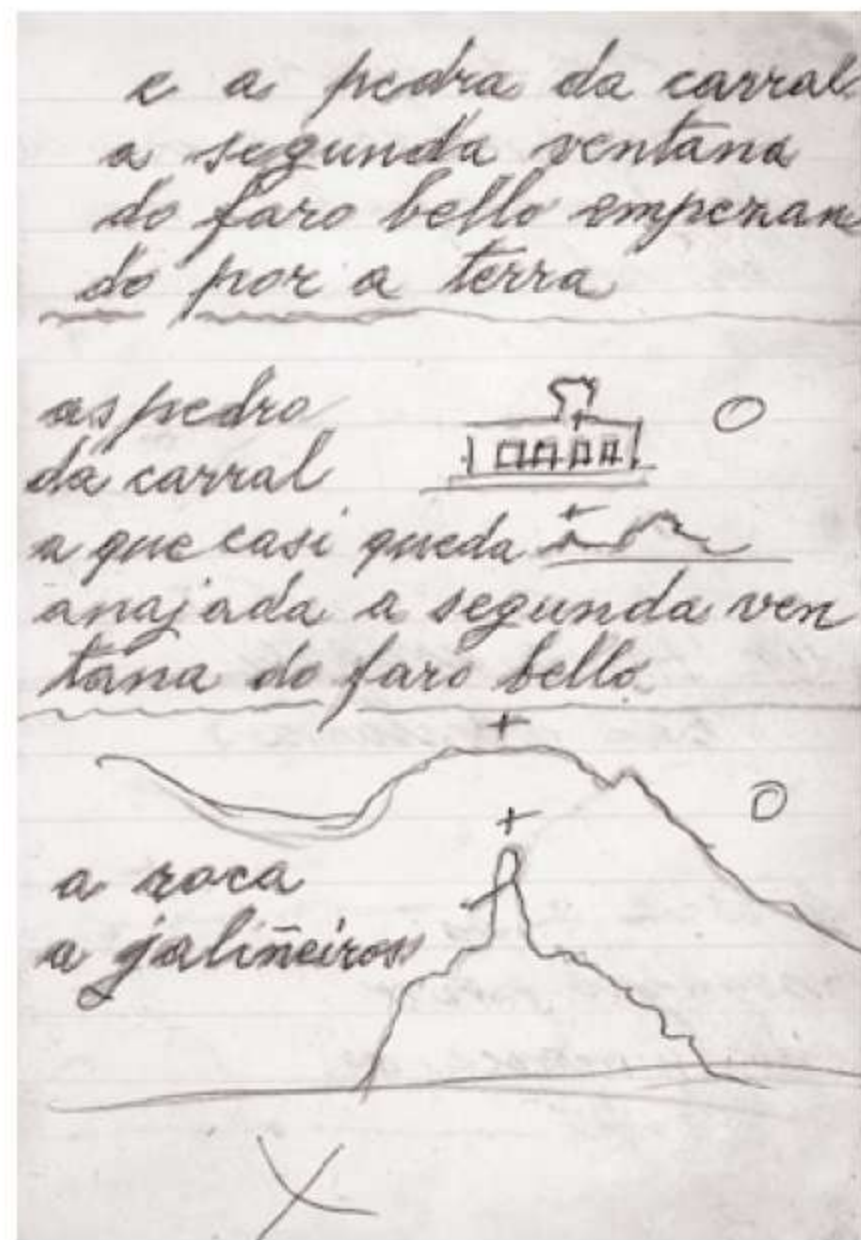
34b- faro con faro 35- pedra alta a o claro do pinal / faro bello a o palo /
< laxiña DO LOBO >

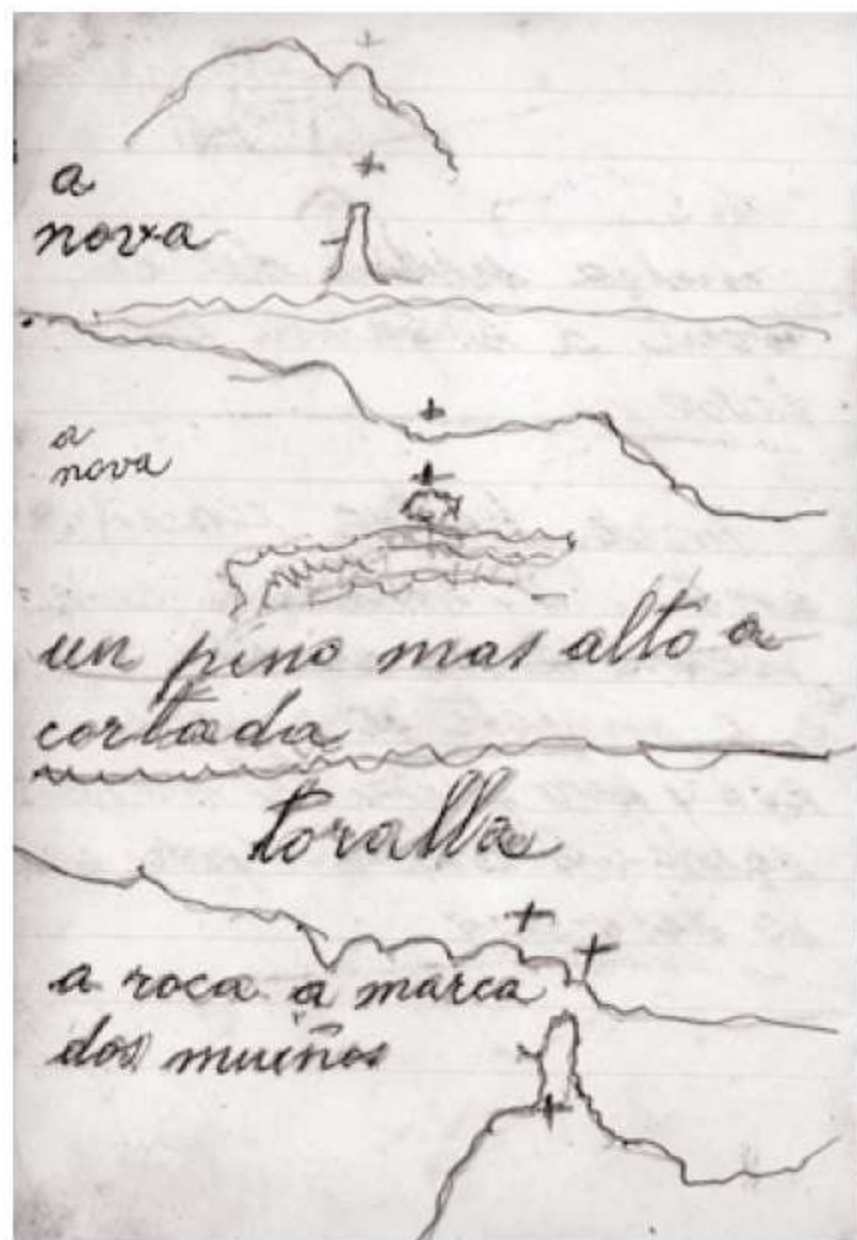
36- < LAXIÑA > / pedra alta a o pinal / faro bello as pedras donde barea o
melaso pedra de laxes. E a torre a punta de fora do longueiron 37- seco
sarralleiras / e o mojote abicado por o monumento os que estando en rabo de
asno estan abertos

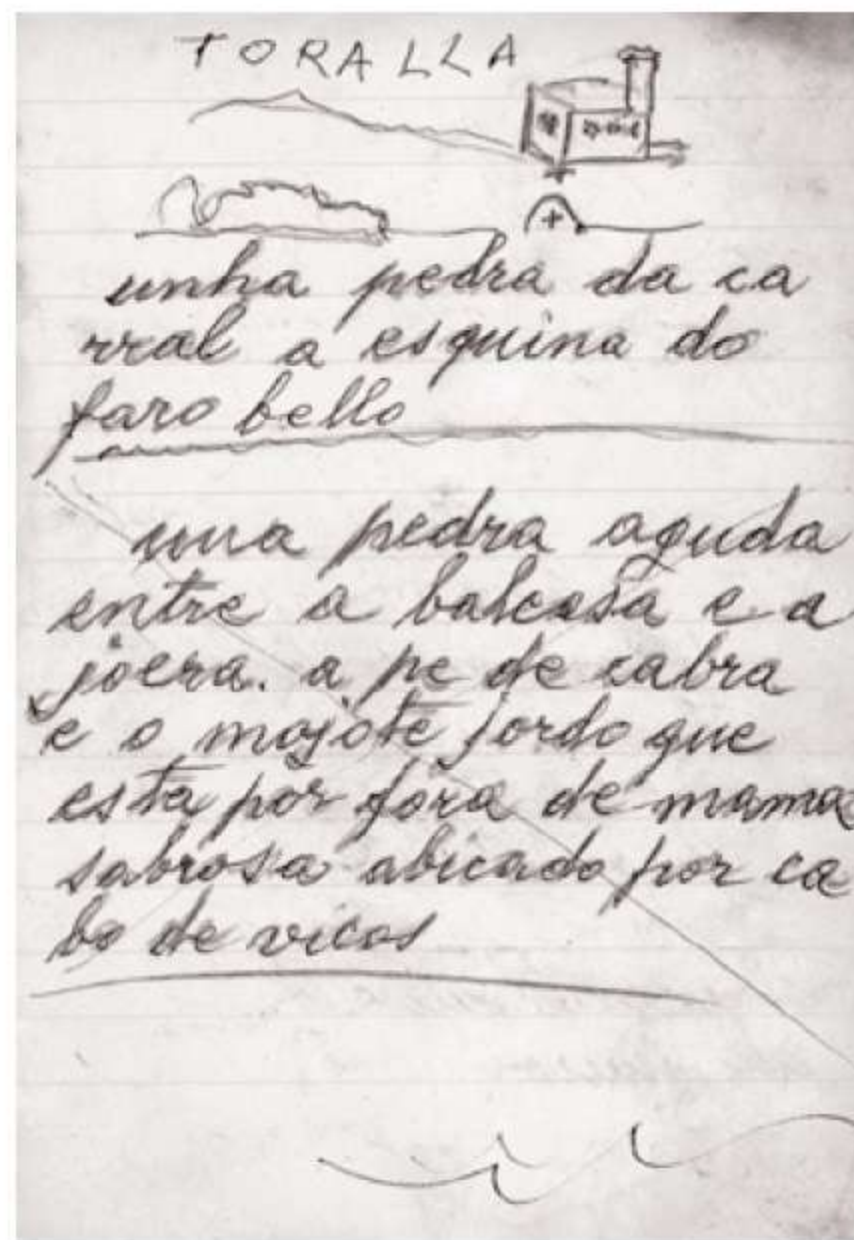
38- <Seco de fornos>/ a devanadoura avicada por as pedras da carral /
sanson a cortada 39- <da ventana> / a roca a os mojotes por o sur de marca de
respingo

39b- e a pedra da carral a segunda ventana do faro bello empezando por a
terra 40- as pedras da carral a que casi queda anajada a segunda ventana do
faro bello / a roca a jalineiros

41- a nova / a nova / un pino mas alto a cortada 42- toralla / a roca a marca dos muiños

42b- TORALLA / unha pedra da carral a esquina do faro bello 43- una pedra aguda entre a baleasa e a joera. a pe de cabra e o mojote jordo que esta por fora de mama sabrosa abicado por cabo de vicos

< cabeza vivo
 o centulo abicado por a este
 la de fora e cabo de vi
 cos a unha pedra que esta
 sola por terra de pedras de
 laxes e sinon as castro
 pedras de laxes a monu
 te pereiro
 As catro pedras de la
 xes a area da mosca de
 cabo de home a primeira
 empezando por cabo de
 home. E os mojotes de
 blanco o cuarto empezan
 de por o norte a torre

44- < cabeza vivo / o centulo abicado por a estela de fora e cabo de vicos a unha pedra que esta sola por terra de pedras de laxes e serron as castro pedras de laxes a monte pereiro 45- a catro pedras de laxes a area da mosca de cabo de home a primeira empezando por cabo de home E os mojotes de blanco o cuarto empezando por o norte, a torre

a negra de terra
 a o medio do centulo
 e o faro novo avicado
 hay dous postes hay ou
 tro por a terra
 A torre a resbalar por
 o norte da negra a un
 mojote que sale por o mo
 numento encima da es
 quina do norte do cuartel
 dos soldados. o mojote
 que marca para rabo
 de asna

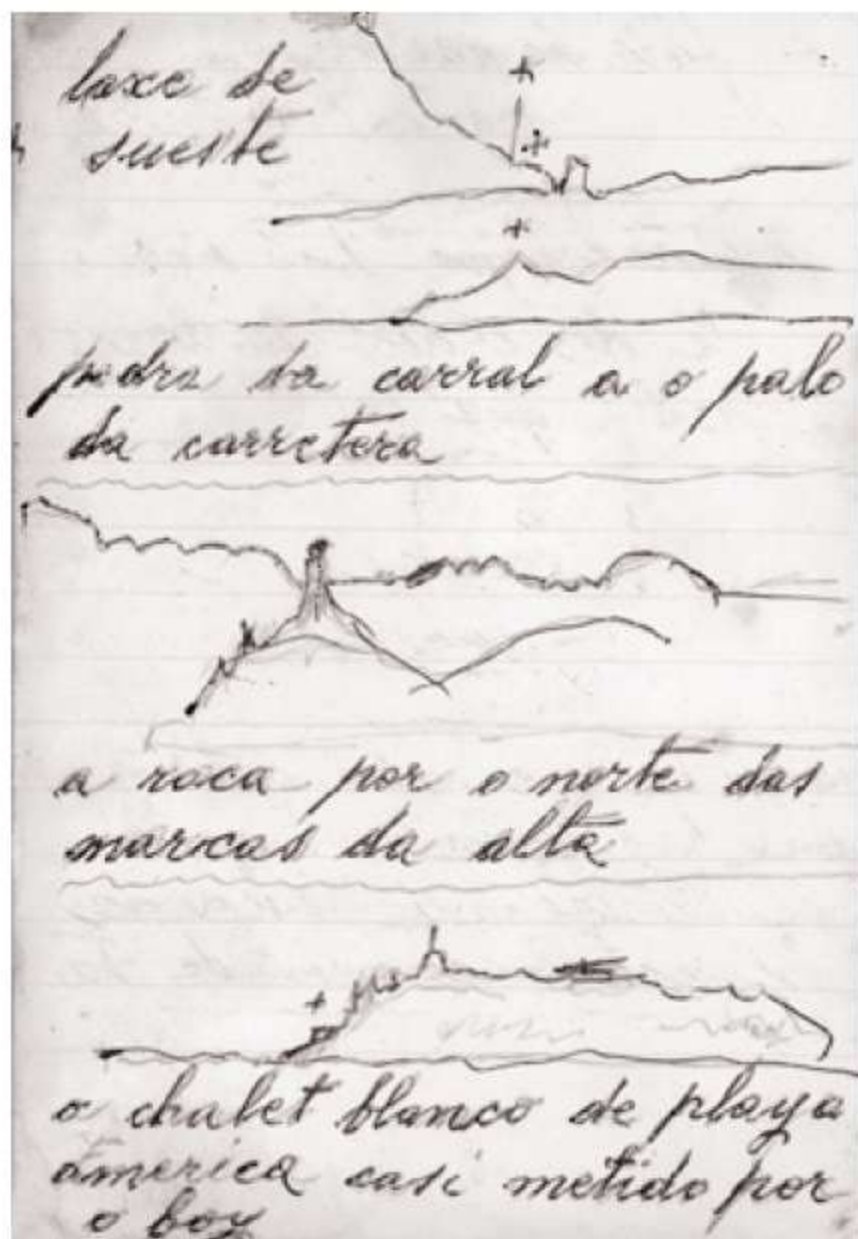
46- a neGra de terra a o medio do centulo e o faro novo avicado hay dous postes hay outro por a terra 47- a torre a resbalar por o norte da negra a un mojote que sale por o monumento encima da esquina do norte do cuartel dos soldados o mojote que marca para rabo de asna

<Poste>
 a casa de miranubel en
 cima do corbeiro de estela
 de terra e as marcas da
 alta a salir por o norte
 de monte ferro
 <Limpio do centu
 lo>
 Lourido as jateiras
 e o longueiron a carre
 tera de silleiro
 (boca de ola)
 collon e medio. e o
 monumento a o barco
 a punta do sur

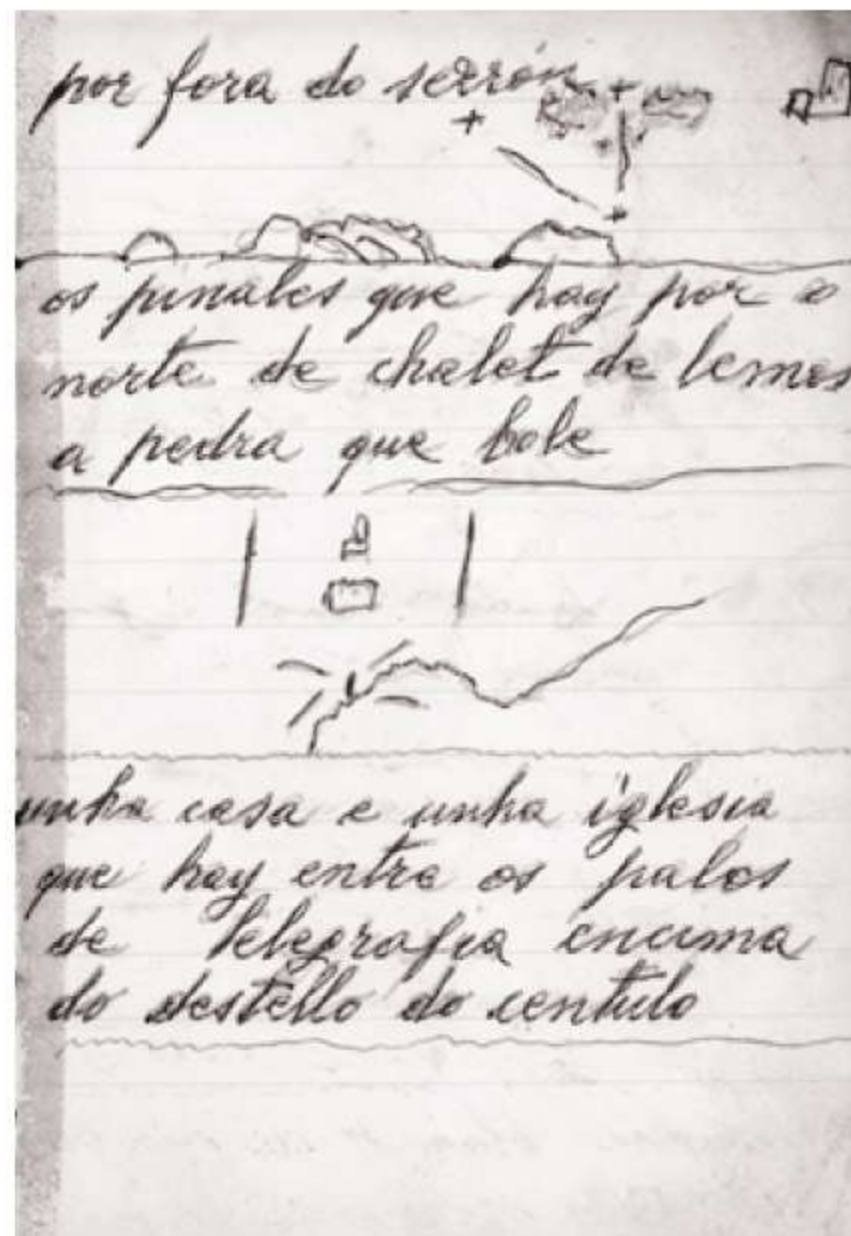
48- <Poste> / a casa de miranubel encima do corbeiro de estela de terra e as marcas da alta a salir por o norte de monte ferro 49- <limpio do centulo> / Lourido as jateiras e o longueiron a carretera de silleiro 50- boca de ola / collon e medio e o / monumento a o barco / a punta do sur

<Dovanadoura>
 dovanadoura abicar por o
 barco e a marca jorda
 a torre do reloj
 <Mar dos rubios>
 Dovanadoura aberta
 un camiño de un carro
 por fora do barco e a
 marca jorda un carro
 por fora o norte da
 reloj
 <San cosme>
 faro bello a pedra de
 laxes. acolitos de ta
 pias a o cañon da
 estela de fora

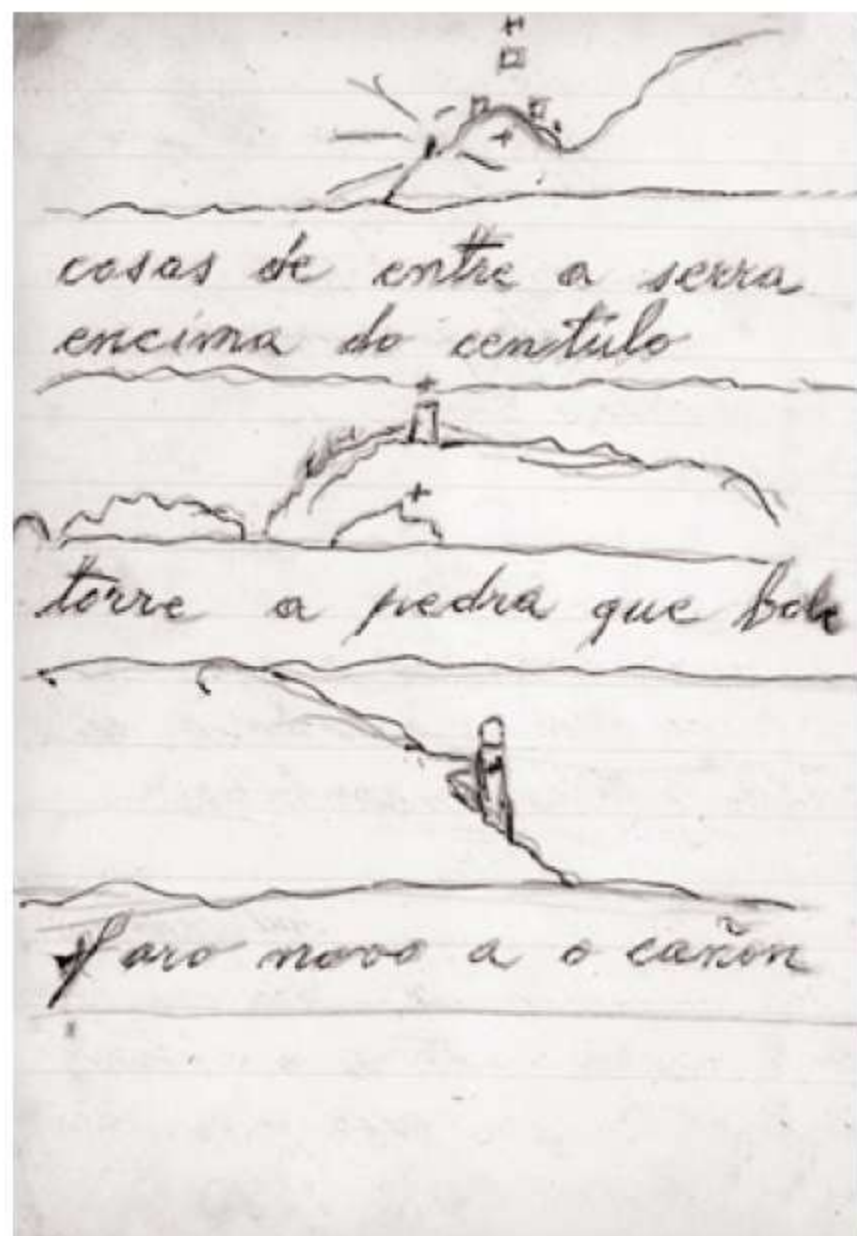
51- <Dovanadoura> / dovanadoura abicar por o barco e a marca jorda a torre do reloj 52- <mar dos rubios> / Dovanadoura aberta un camiño de un carro por fora do barco e a marca jorda un carro por o norte da reloj 53- <San Cosme> / faro bello a pedra de laxes. / acolitos de tapias a o cañon da estela de fora

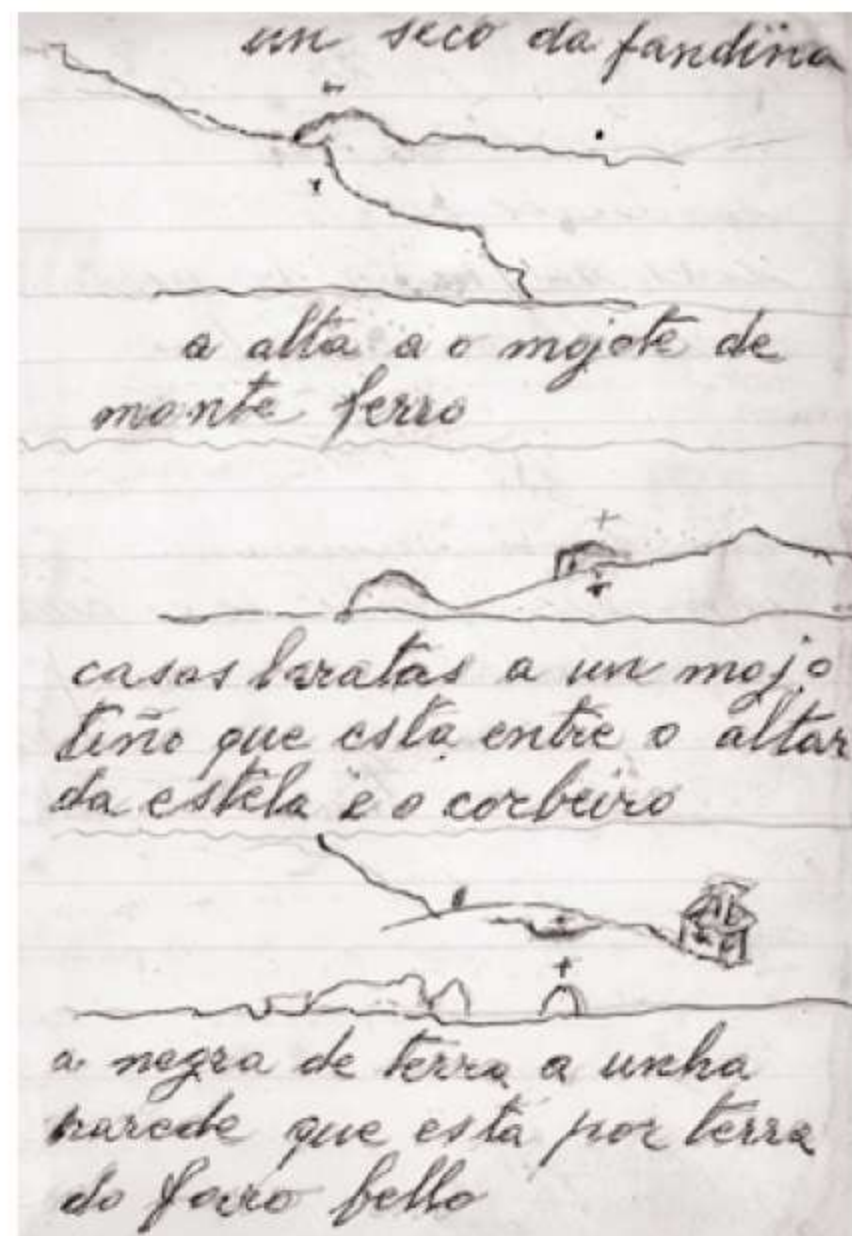
54- laxe de sueste / pedra da carral a o palo da carretera a roca por o norte das marcas da alta 55- o chalet blanco de playa america casi metido por o boy

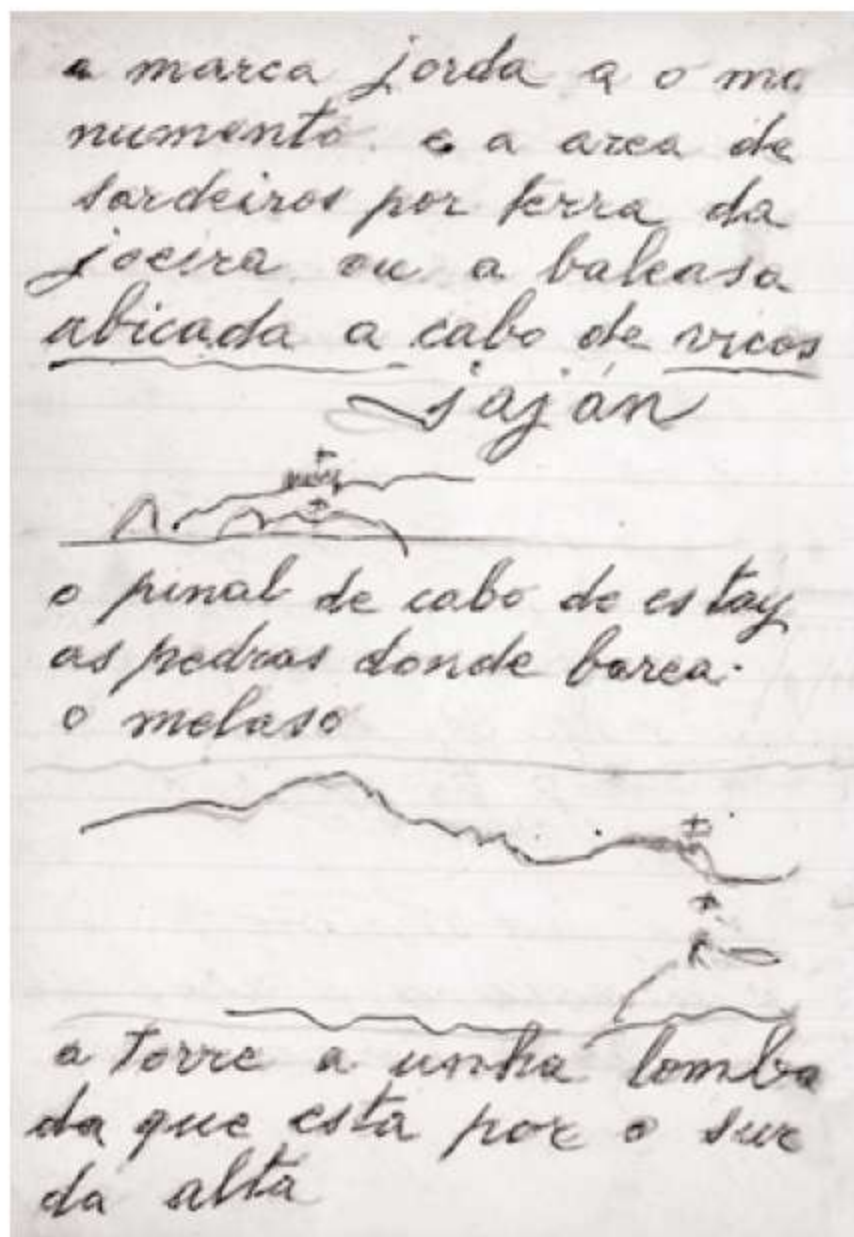
56- por fora do serrón os pinales que hay por o norte do chalet de lemos a pedra que bole unha casa e unha igrexa que hay entre os palos de telegrafia encima do destello do centulo

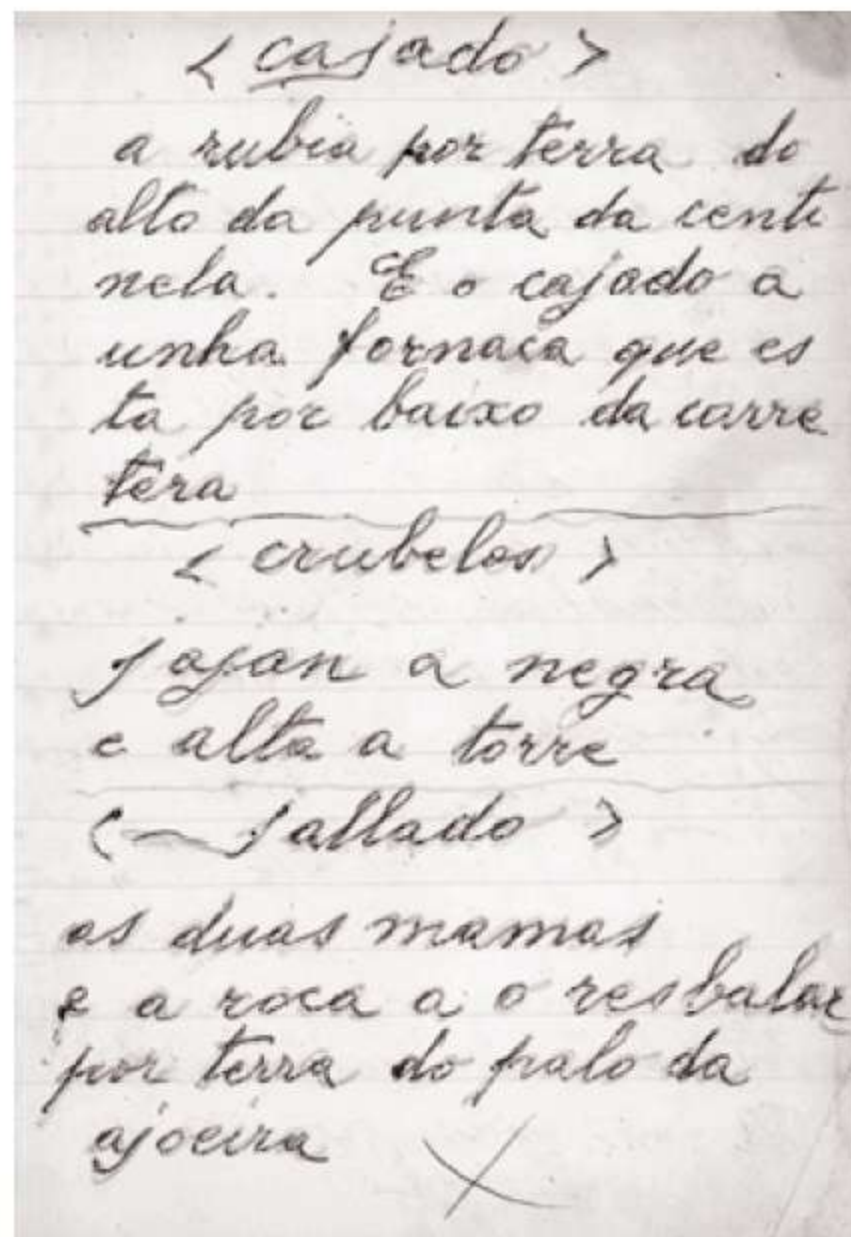
57- casas de entre a serra encima do centulo / torre a pedra que bole 58- faro novo a o cañon

59- un seco da fandiña / a alta a o mojote de monte ferro / casas baratas a un mojotiño que esta entre o altar da estela e o corbeiro 60- a nejra de terra a unha parede que esta por terra do faro bello

61- a marca jorda a o monumento e a area de sardeiros por terra da joeira ou a baleasa abicada a cabo de vicos 62- jaján / o pinal de cabo de estay as pedras donde barea o melaso a torre a unha lombada que esta por o sur da alta

63- <cajado> / a rubia por terra do alto da punta da centinela. E o cajado a unha fornaca que esta por baixo da carretera 64- <crubelos> / jajan a negra e alta a torre 65- <jallado> / as duas mamas e a roca a o resbalar por terra do palo da ajoeira

< Jallado >
 a roca a punta
 de fora da baleasa
 e os dos collons >

< Seco da Baleasa
 Baleasa a pe de
 cabra e o monumento
 a resbalar por o sur
 da marca jorda X

< Norte de Rabo de asno
 a roca a pedra que
 bole e o mojote de rubi
 de asno a os pinos da ca
 rretera do centulo mar
 de micos e prajetas

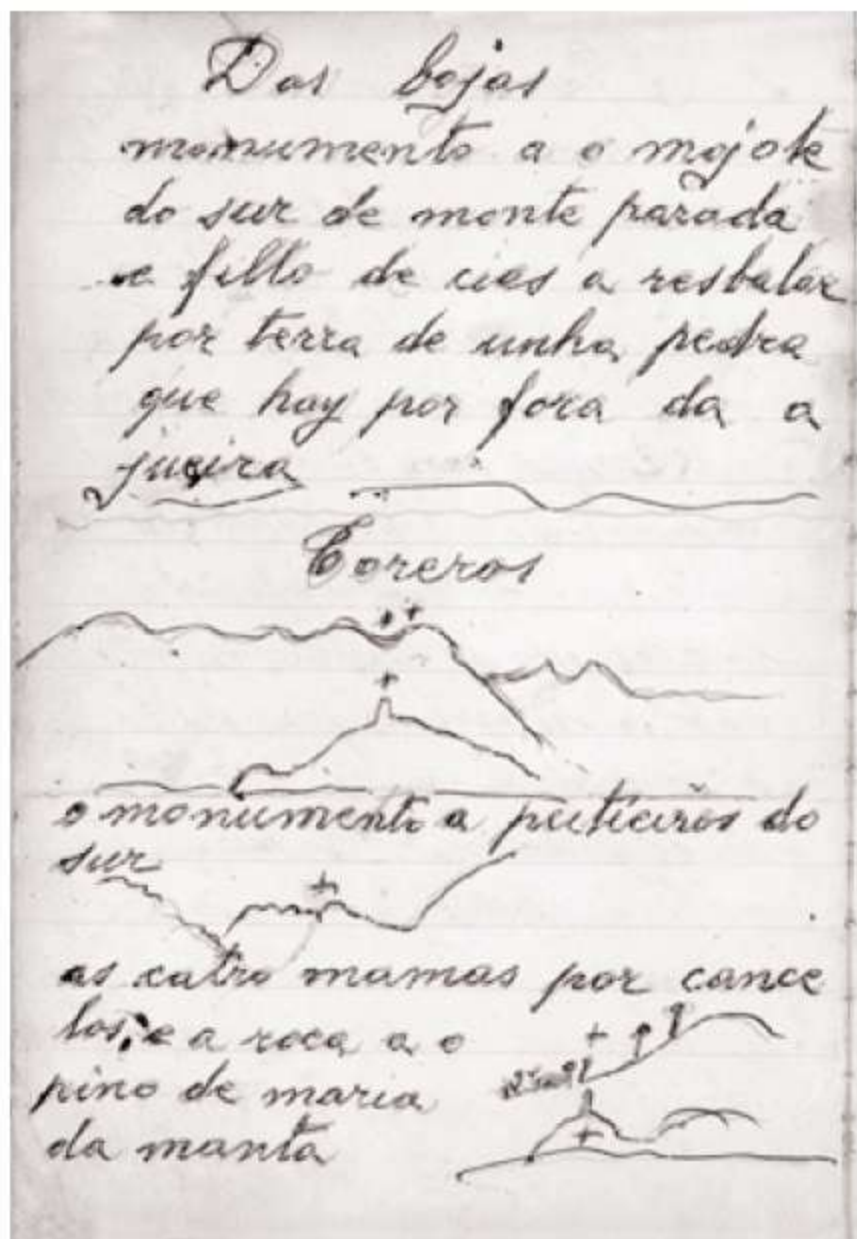
66- <jallado> / a roca a punta de fora da baleasa e os dos collons 67- <Seco da Baleasa> / Baleasa pe de cabra e o monumento a resbalar por o sur da marca jorda 68- <Norte de Rabo de asno / A roca a pedra que bole e o mojote de rabo de asno a os pinos da carretera do centulo mar de micos e prajetas

< Limpio de fora da bacoura
 < mar de rubios >
 o altar da estela a o alto
 de silleiro e o pinal de san
 sibran a pedra da estela
 de terra. ou a boca do rio
 abicar

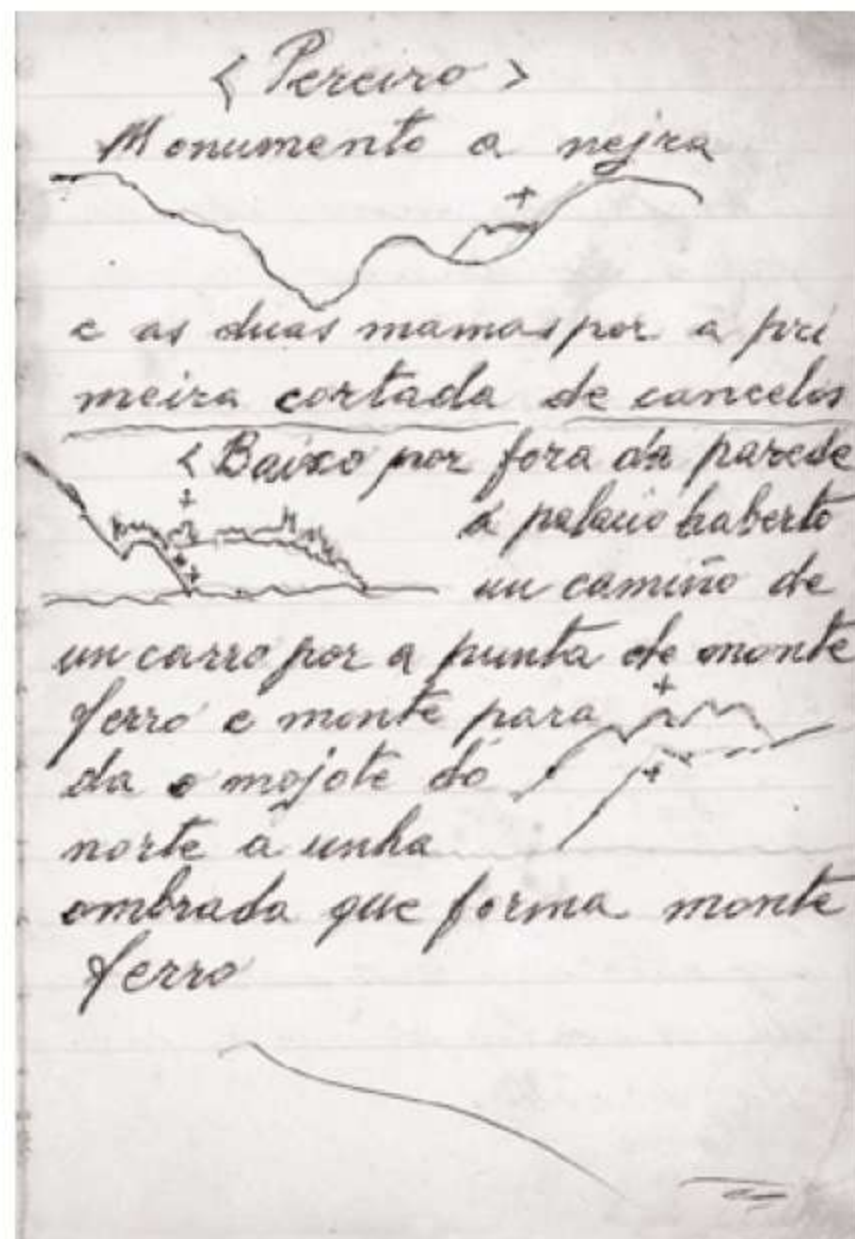
< Limpio da bacoura de terra >
 o corno de silleiro por fora
 do corbeiro da estela de fora
 asta descubrir o faro bello por
 o corbeiro e o pinal de sur
 de sansibran a testeira da
 estela de terra

< Limpio por o norte do
 silleiro abicado por monte ferro
 jaliñeiros do sur haberto un pouco
 por monte ferro

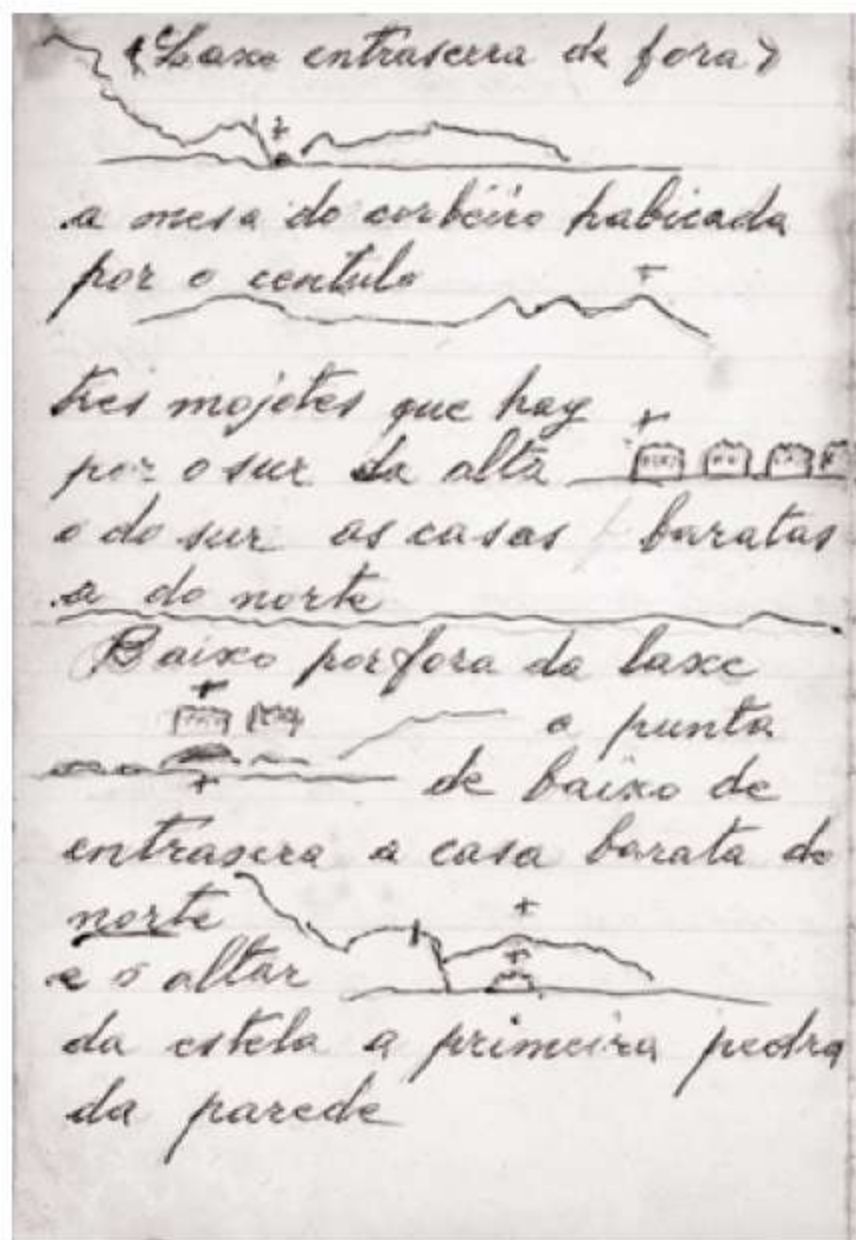
69- <limpio de fora da bacoura / <mar de rubios> / o altar da estela a o alto de silleiro e o pinal de san sibran a pedra da estela de terra ou a boca do rio abicar 70- <limpio da bacoura de terra> / o corno de silleiro por fora do corbeiro da estela de fora asta descubrir o faro bello por o corbeiro e o pinal de sur de sansibran a testeira da estela de terra 71- << <limpio por o norte do centulo / silleiro abicado por monte ferro jaliñeiros do sur haberto un pouco por monte ferro

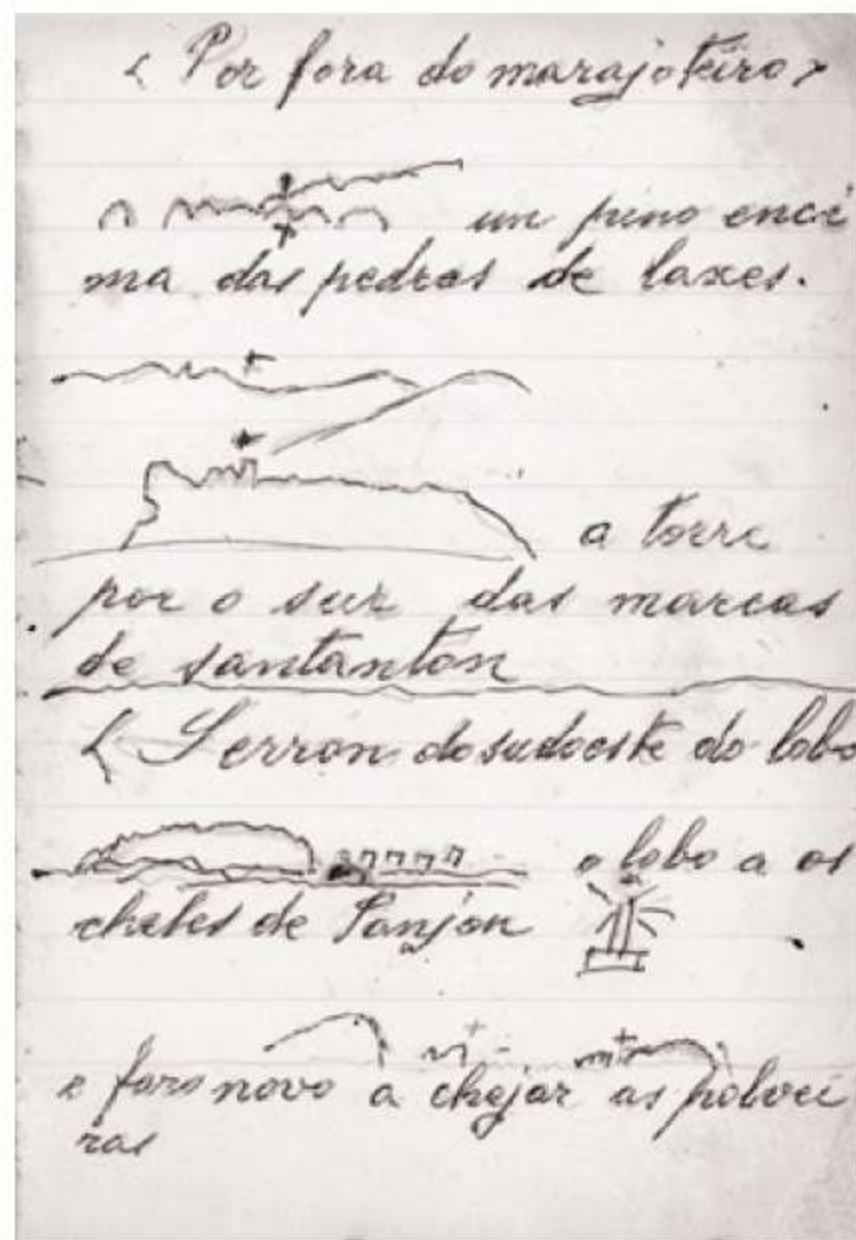
72- Das boas / Monumento a o mojote do sur de monte parada e fillo de cies a resbalar por terra de unha pedra que hay por fora da a jueira 73- Toreros / O monumento a peiteiros do sur / As catro mamas por cancelos: e a roca a o pino de maria da manta

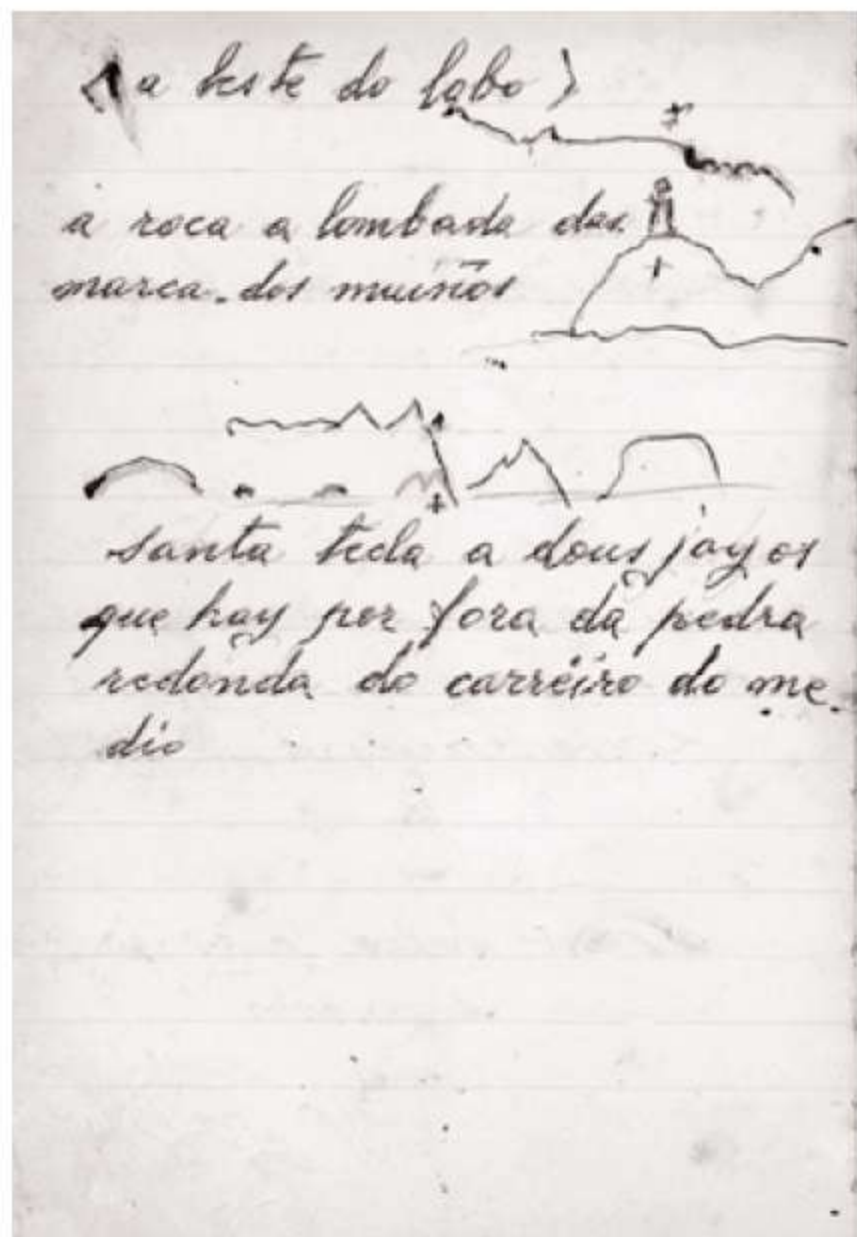
74- <Pereiro> / Monumento a nejra e as duas mamas por a primeira cortada de cancelos 75- <Baixo por fora da parede a palacio haberto un camiño de carro por a punta do monte ferro e monte parada o mojote do norte a unha ombrada que forma monte ferro

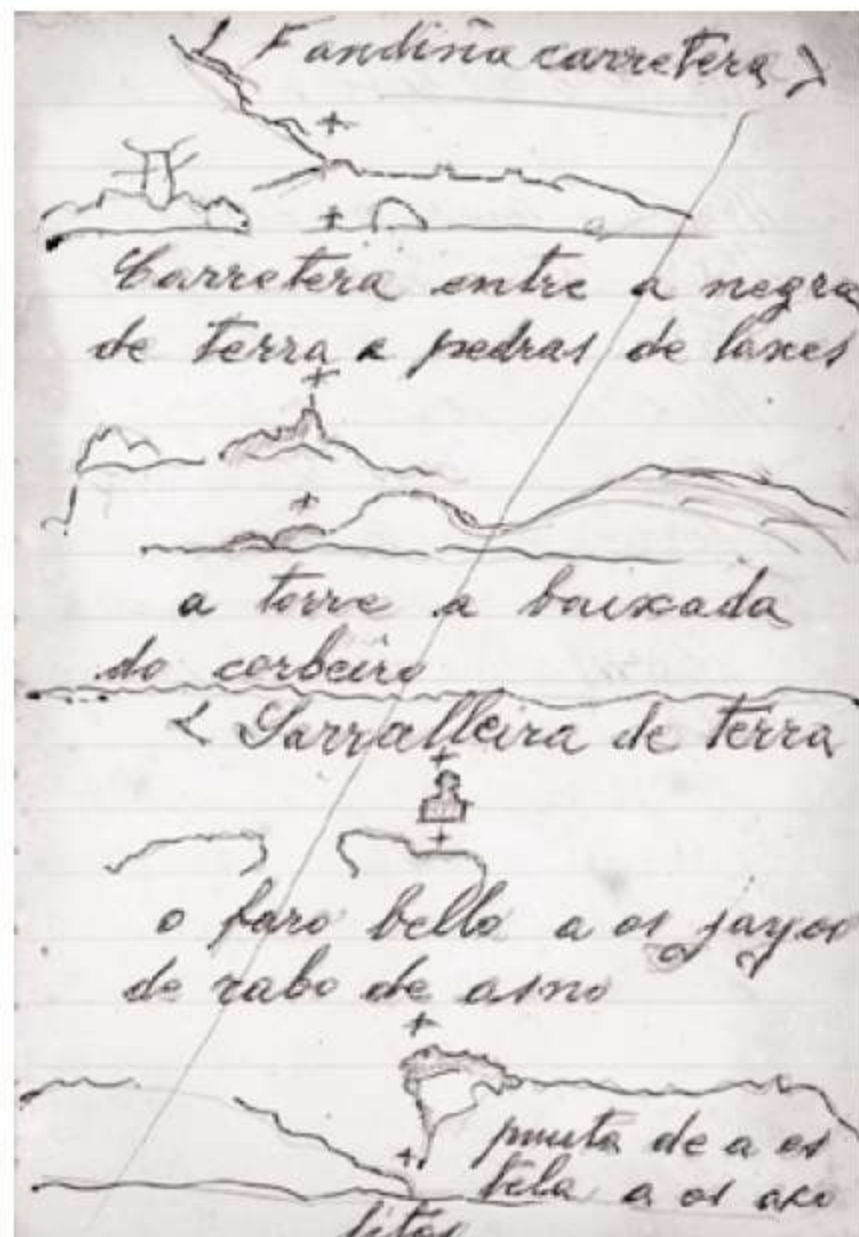
76- <Laxe entraserra de fora> / A mesa do corbeiro habicada por o centulo / Tres mojotes que hay por o sur da alta e do sur as casas baratas a do norte 77- Baixo por fora da laxe a punta de baixo de entraserra a casa barata do norte e o altar da estela a primeira pedra da parede

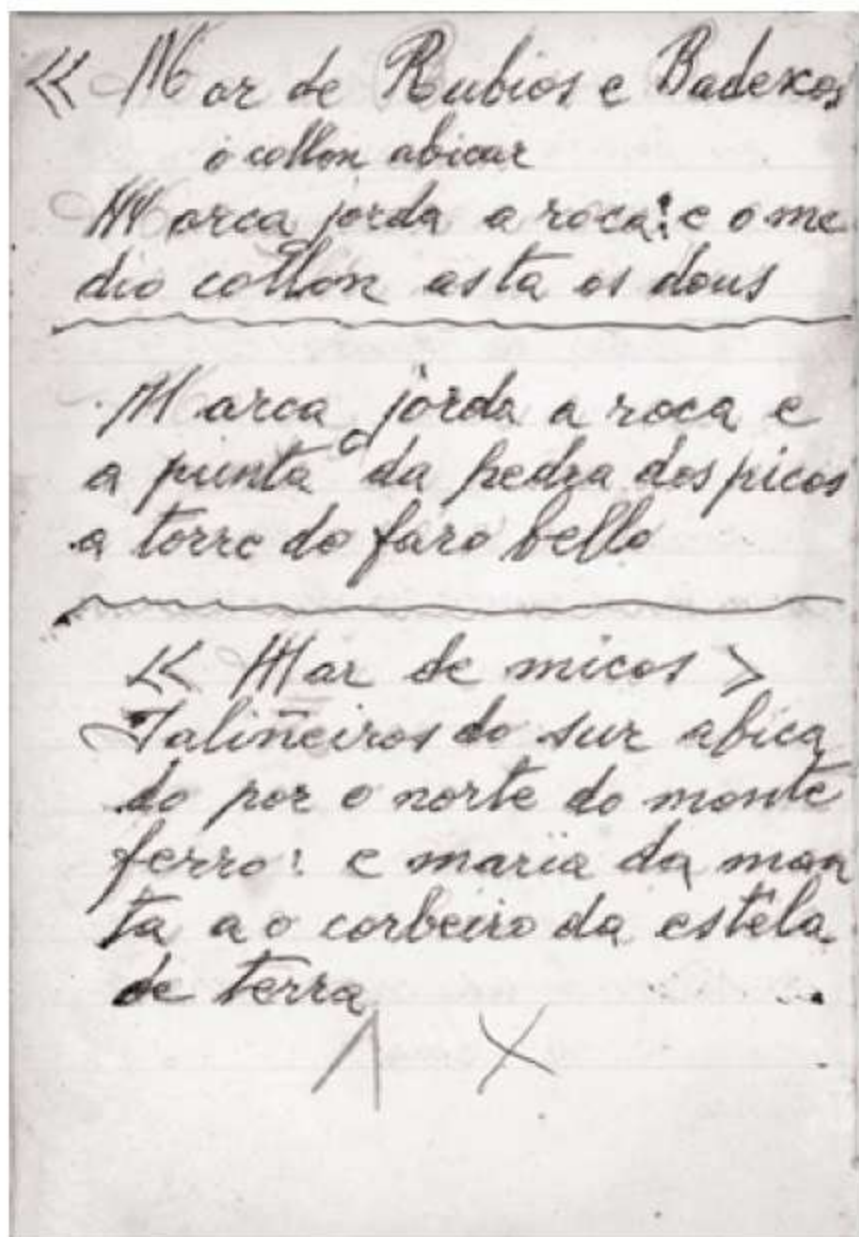
78- <Por fora do marajoteiro> / un pino encima das pedras de laxes a torre por o sur das marcas de santanton 79- <Serron do sudoeste do lobo / o lobo a os chales de Panjon e fars novo a chejar as polveiras

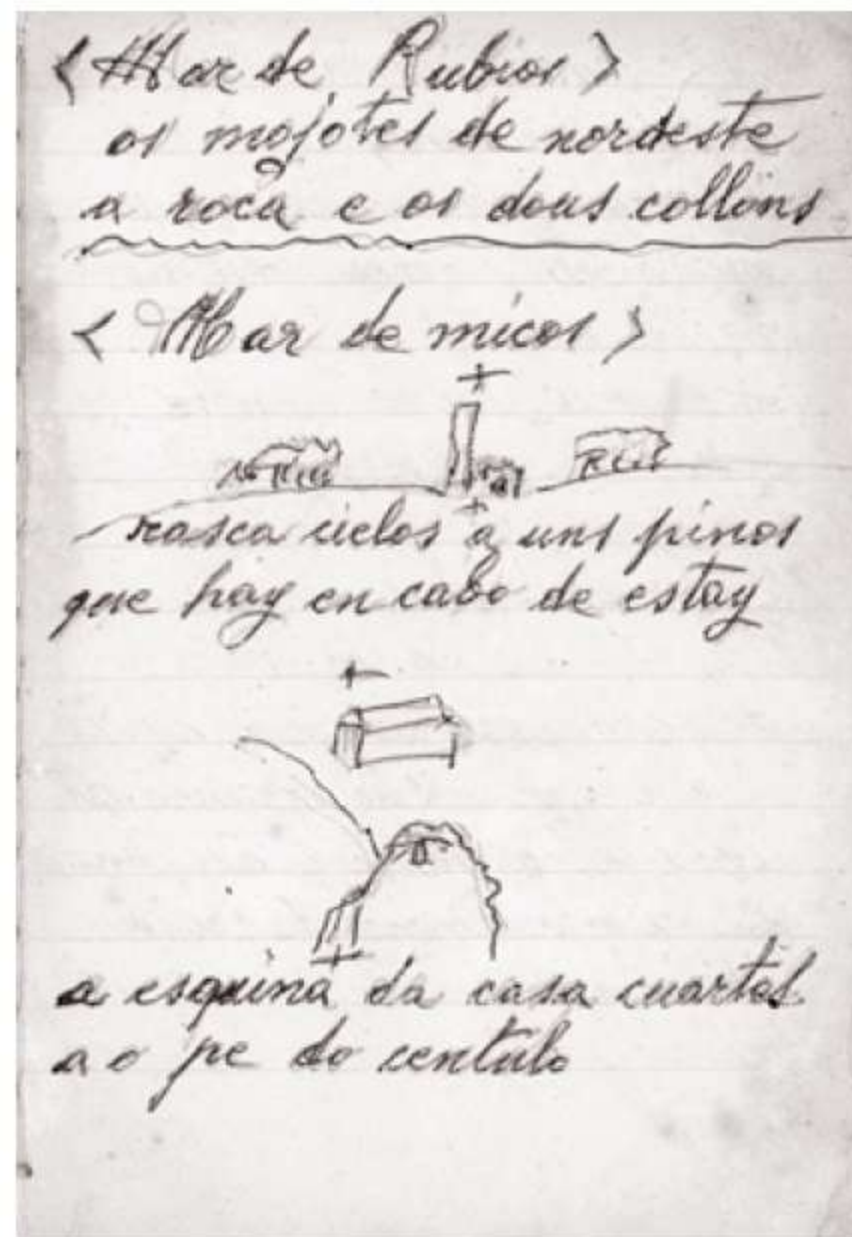
80- <a leste do lobo> / a roca a lombada das marca dos muiños / santa tecla a dous jayos que hay por fora da pedra redonda do carreiro do medio

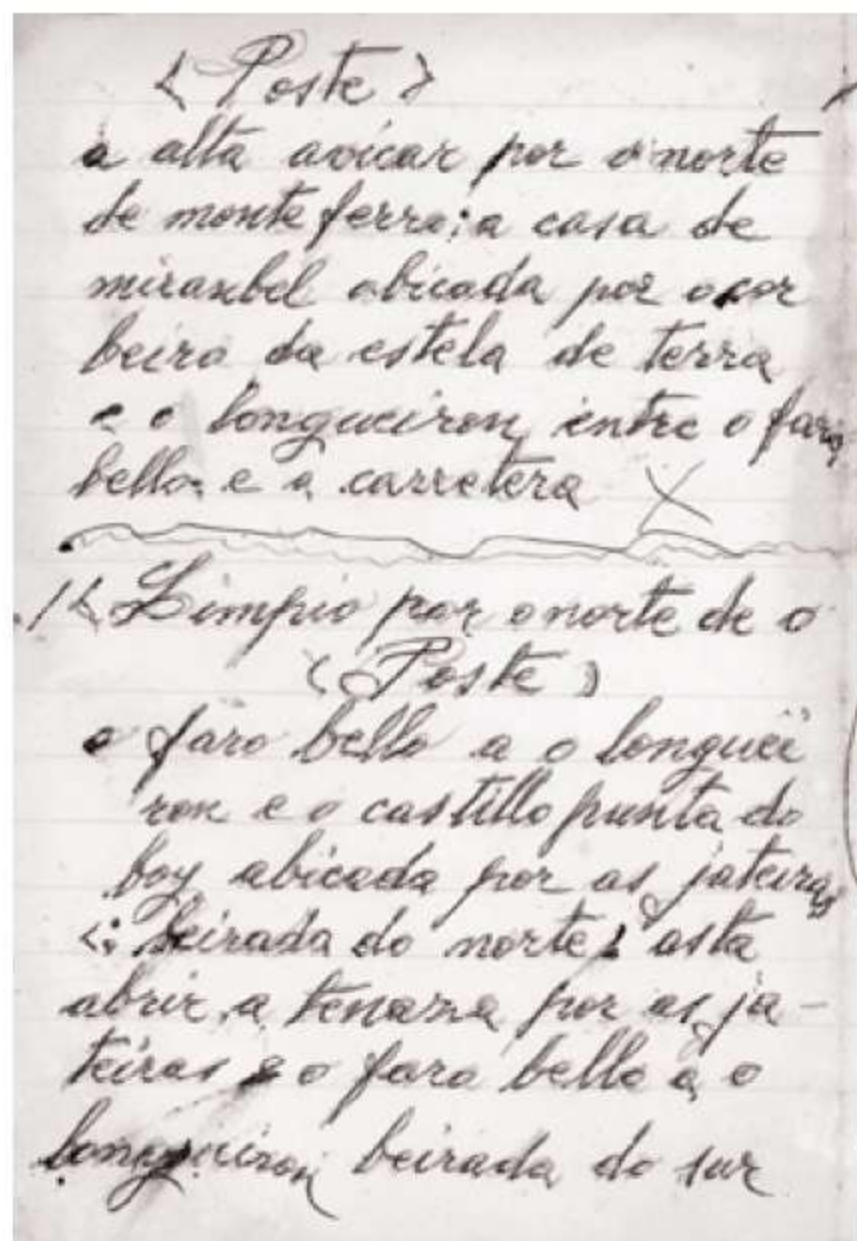
81- <Fandiña carretera> / Carretera entre a negra de terra a pedras de laxes / a torre a baixada do corbeiro 82- <Sarralleira de terra / O faro bello a os jayos de rabo de asno / Punta de a estela a os acolitos

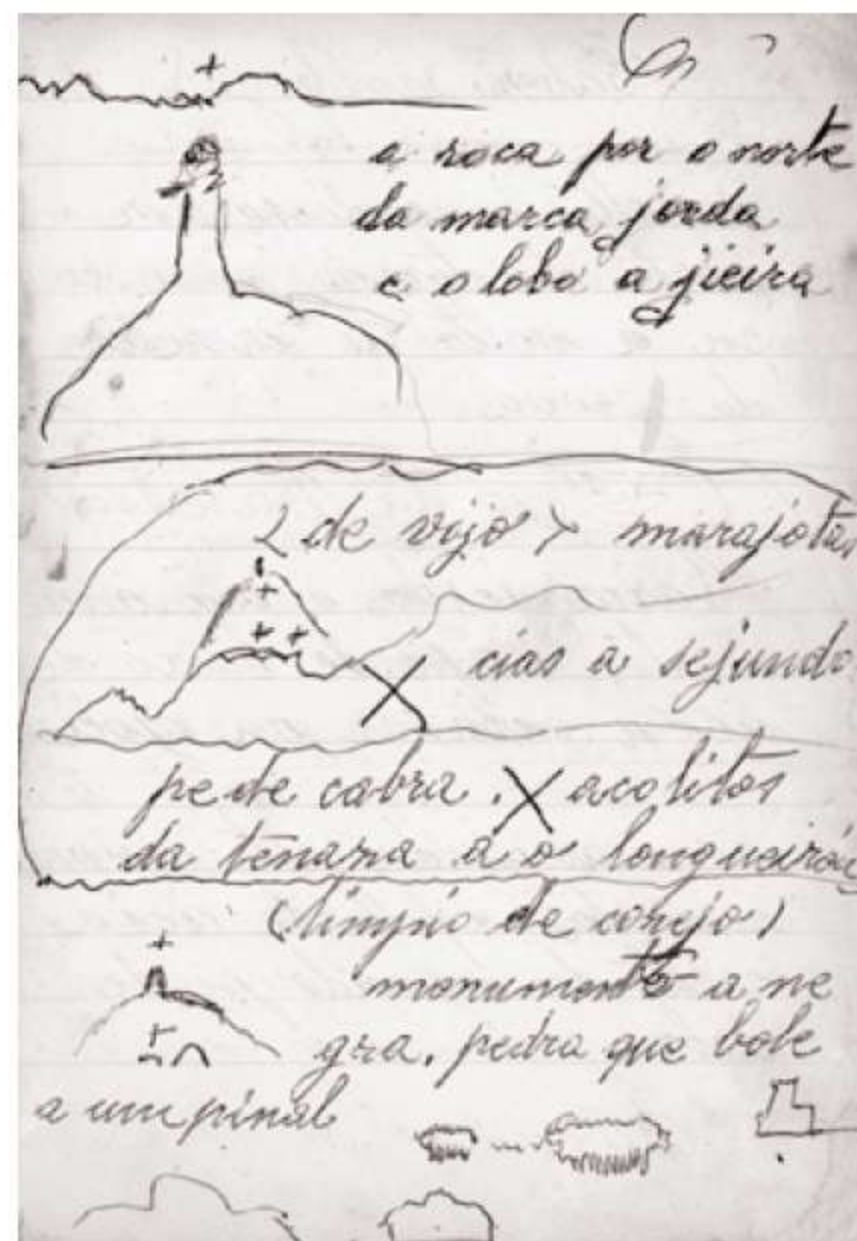
83- <<Mar de Rubios e Badexos / o collon abicar / Marca jorda a roca: e o medio collon asta os dous 84- Marca jorda a roca e a punta da pedra dos picos a torre do faro bello 85- <<Mar de micos> / Jalineiros do sur abicado por o norte do monte ferro: e a maria da manta a o corbeiro da estela de terra

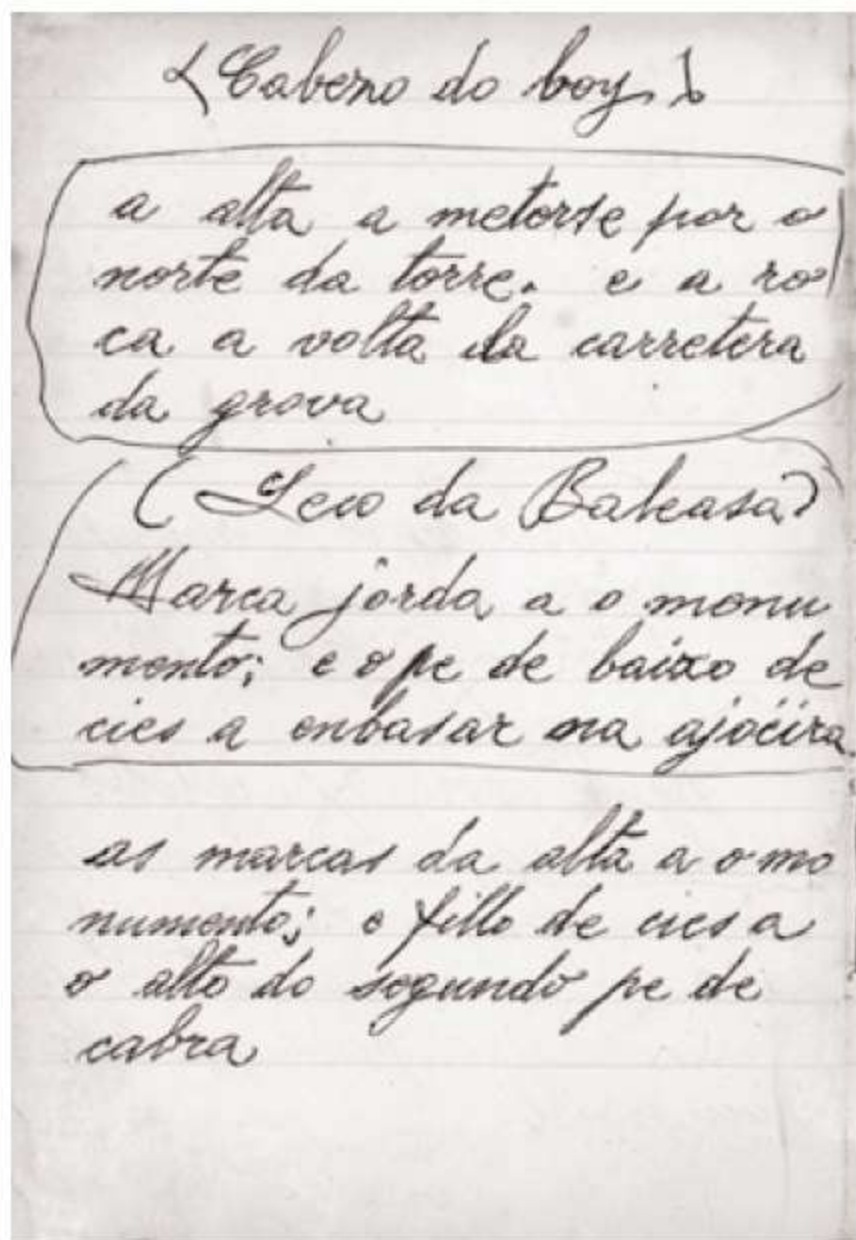
86- <Mar de Rubios> / Os mojotes de nordeste a roca e os dous collons 87- <mar de micos> / rascacielos a uns pinos que hay en cabo de estay a esquina da casa cuartel a o pe do centulo

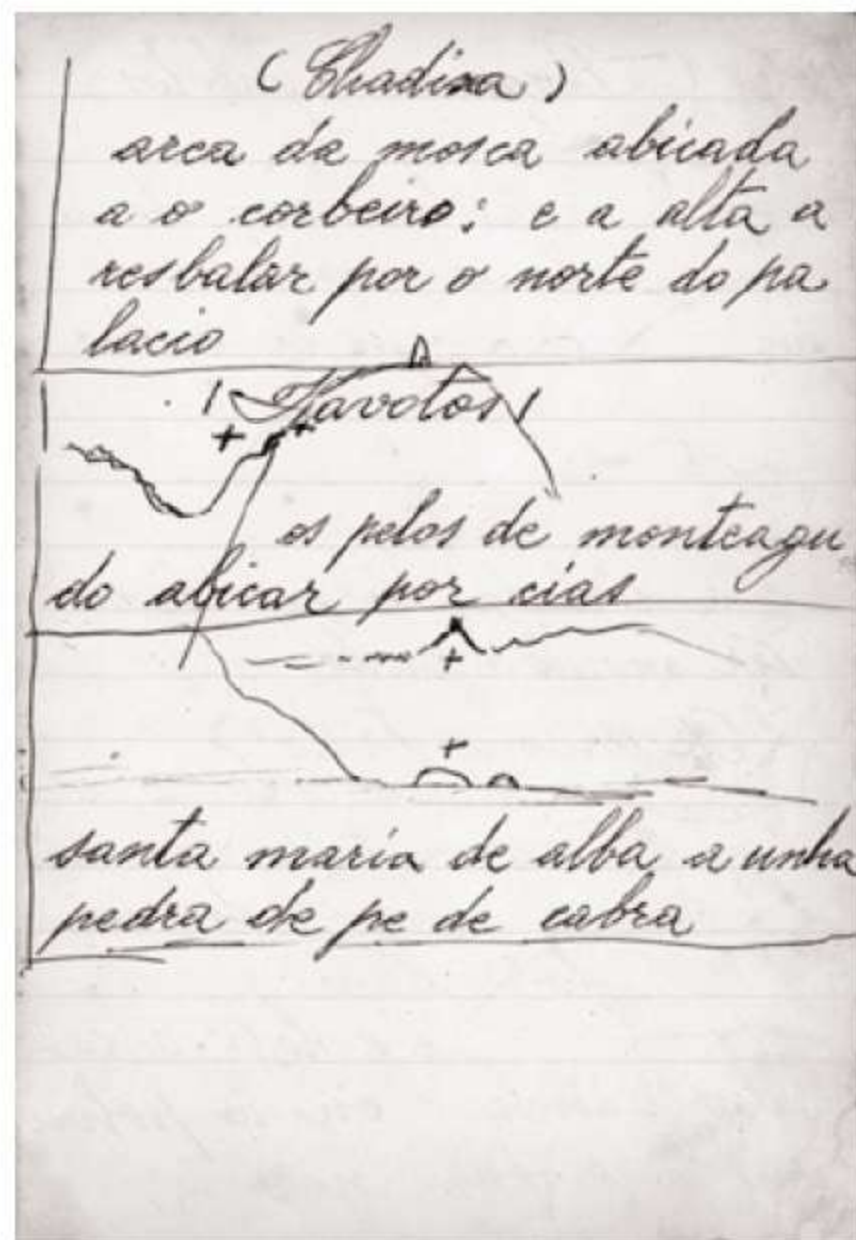
88- < Poste > / a alta avicar por o norte de monte ferro: a casa de mirambel abicada por o corbeiro da estela de terra e o longueiron entre o faro bello e a carretera 89- < Limpio por o norte de o < Poste > o faro bello a o longueiron e o castillo punta do boy abicada por as jateiras 90- < : beirada do norte: asta abrir a tenaza por as jateiras e o faro bello a o longueiron 91- beirada do sur

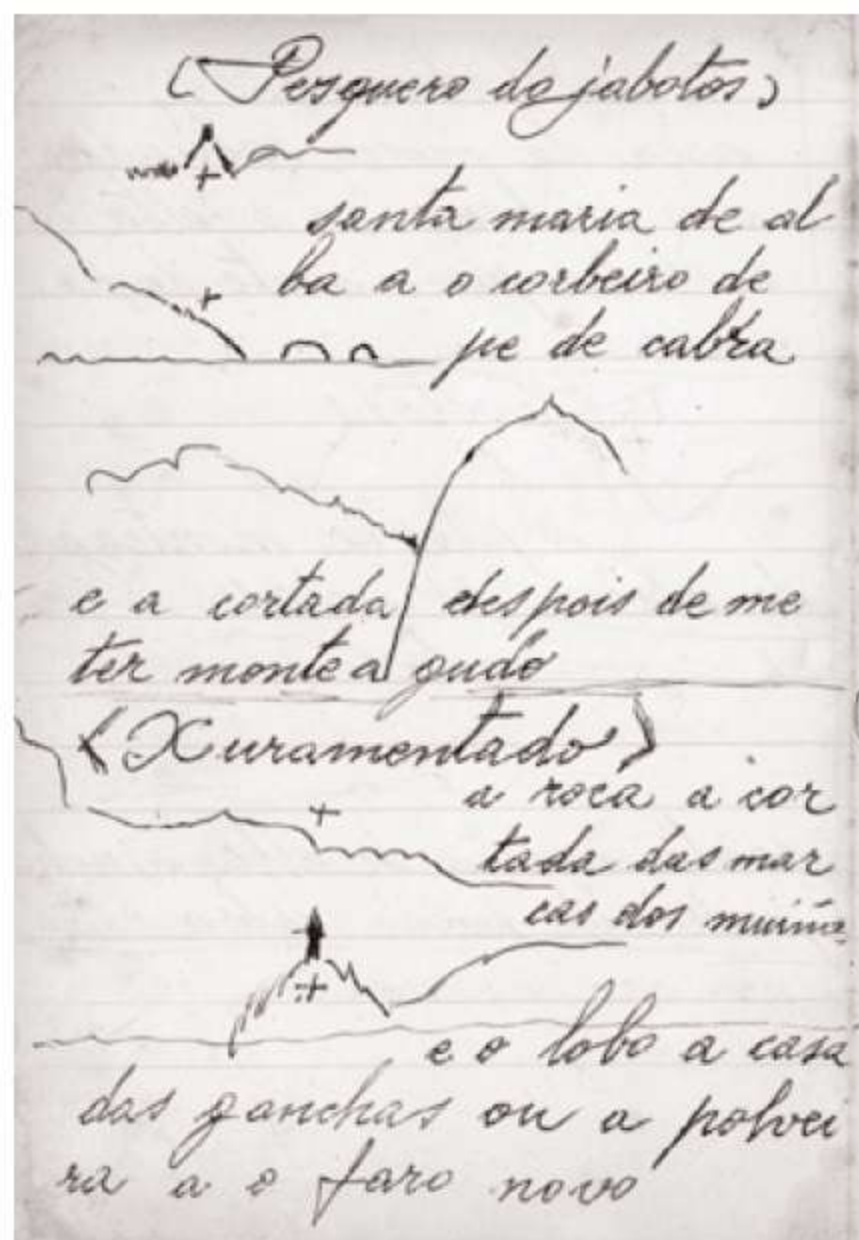
91b- a roca por o norte da marca jorda e o lobo a jieira 92- < de vijo > marajotas / cias a segundo pe de cabra. acolitos da tenaza a o longueiron 93- < limpio de conejo > / monumento a negra. pedra que bole a un pinal

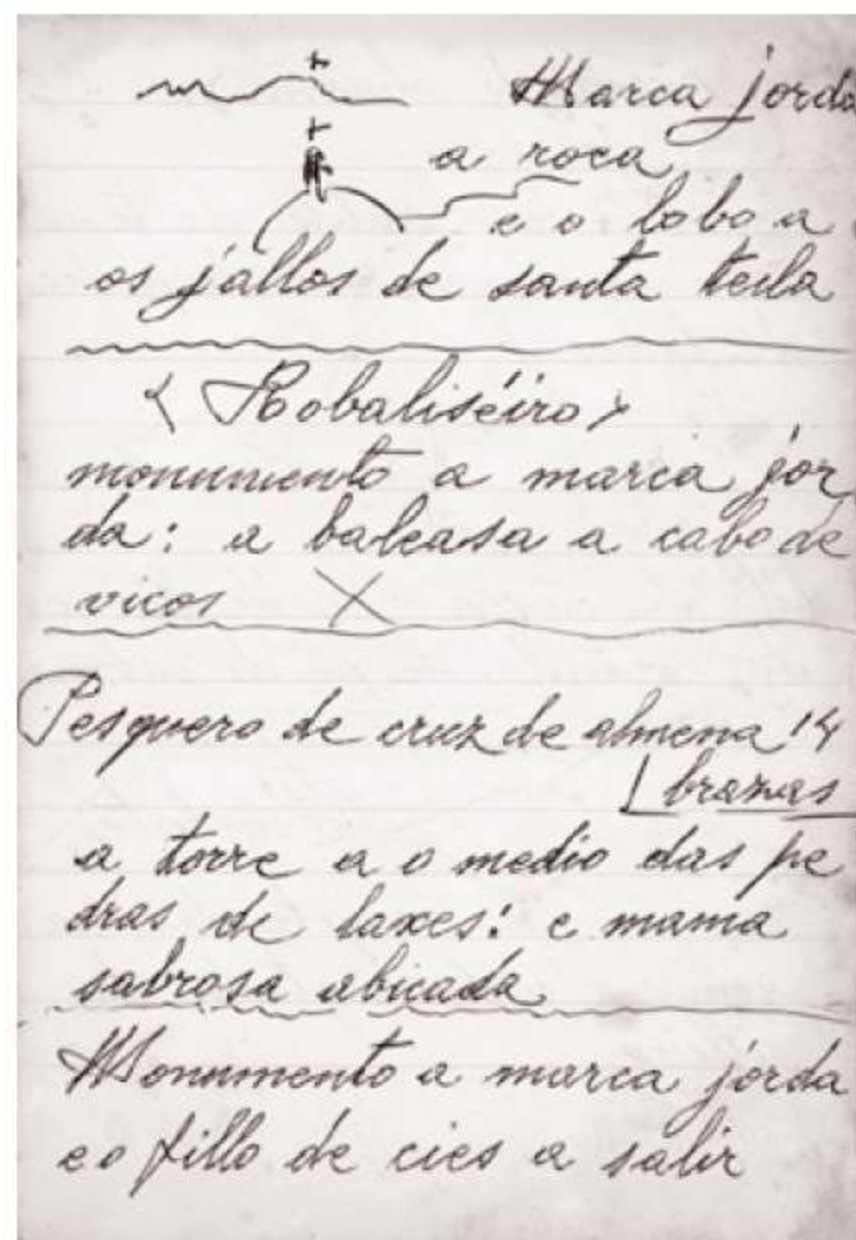
94- < Cabezo do boy > / A alta a meterse por o norte da torre. e a roca a volta da carretera da grova 95- (Seco da Baleasa) / Marca jorda a o monumento; e o pe de baixo de cías a enbasar na ajoeira 96- as marcas da alta a o monumento; o fillo de cías a o alto do segundo pe de cabra

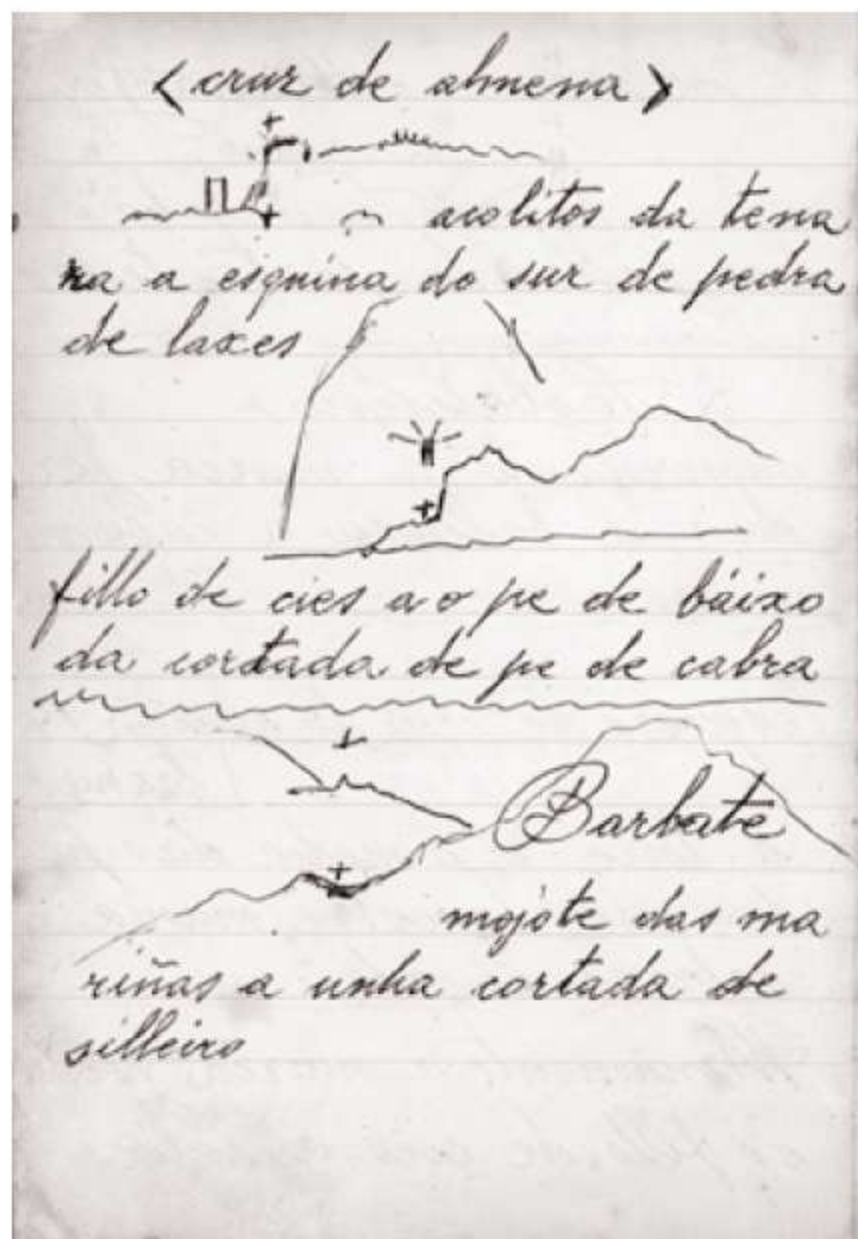
97- (Chadisa) / arca da mosca abicada a o corbeiro; e a alta a resbalar por o norte do palacio 98- Javotos / os pelos de monteagudo abicar por cías / santa maria de alba a unha pedra de pe de cabra

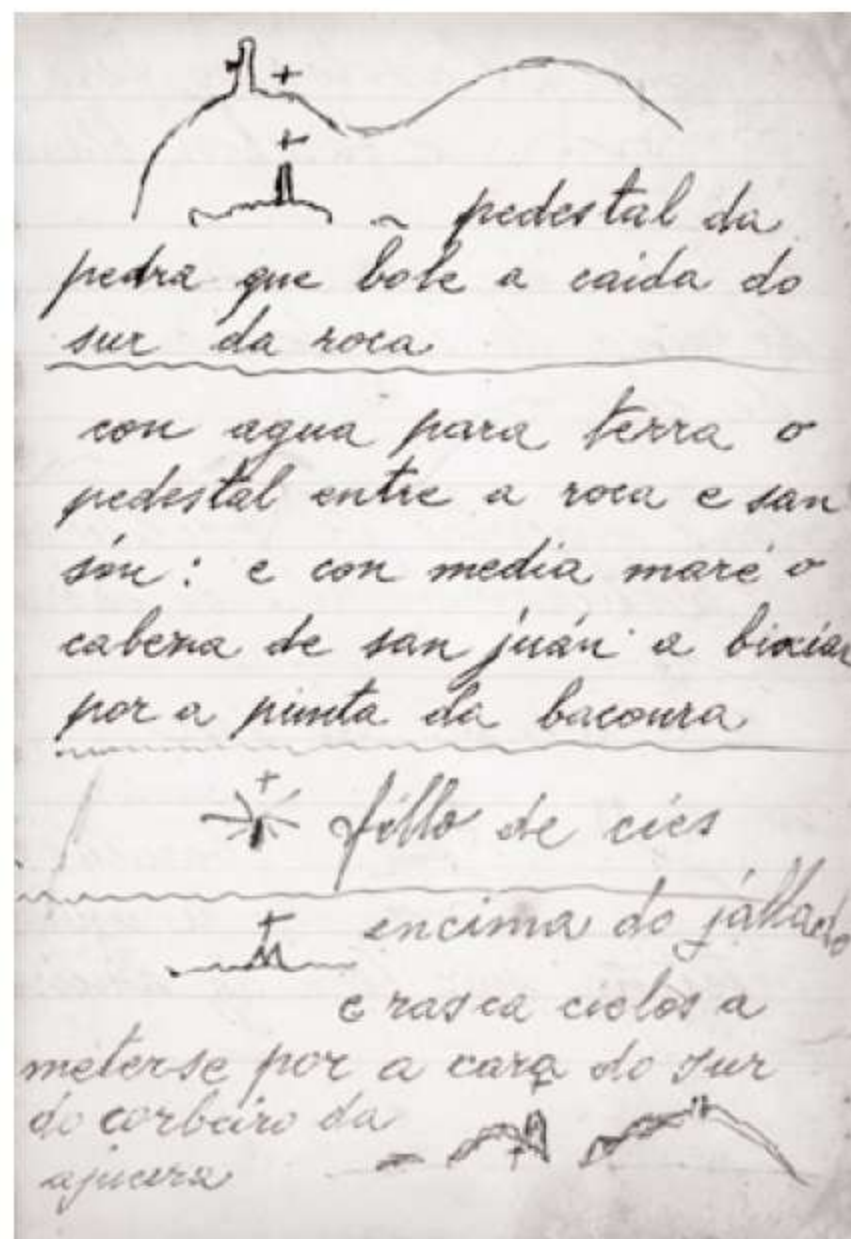
99- (Pesquero do javotos) / santa maria de alba a o corbeiro de pe de cabra e a cortada despois de meter monte agudo 100- <xuramentado> / a roca a cortada das marcas dos muiños e o lobo a casa das ganchas ou a polveira a o faro novo

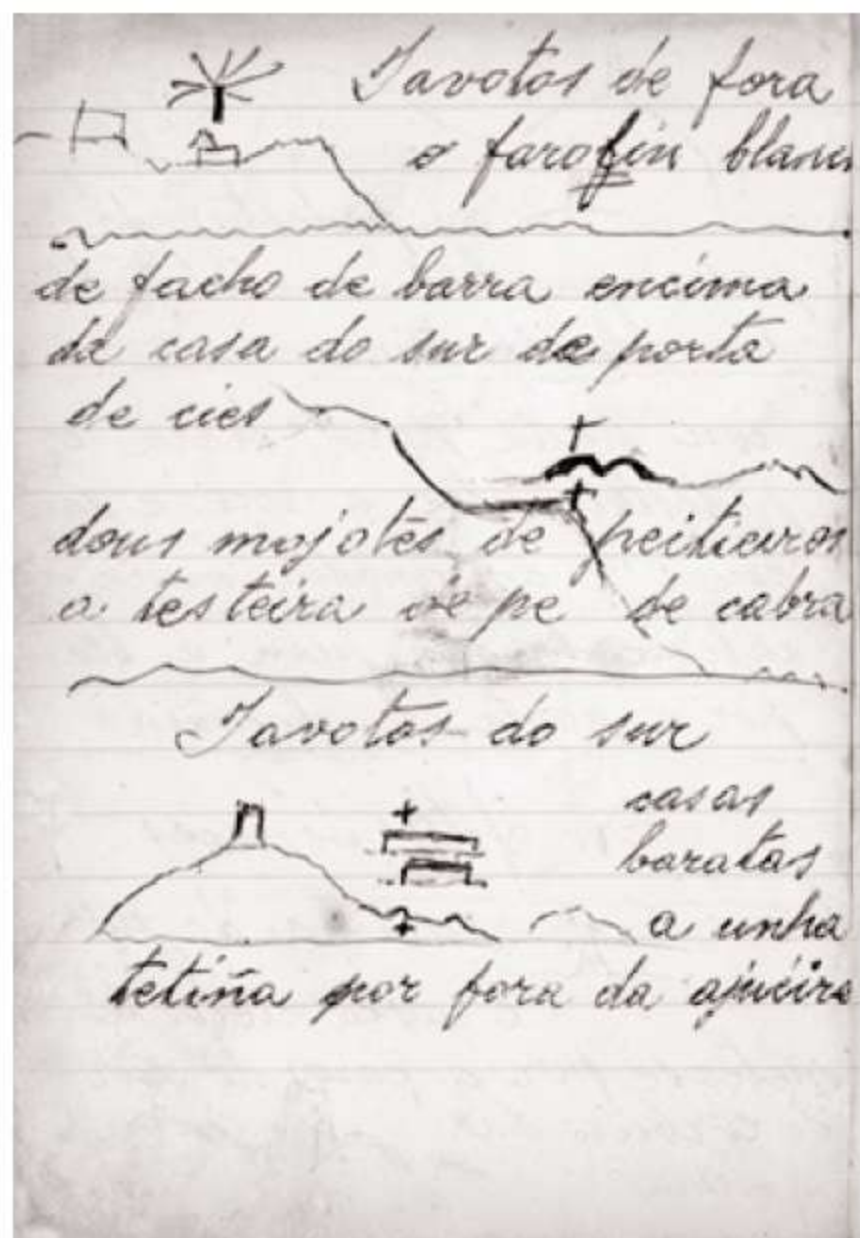
101- Marca jorda a roca e o lobo a os jallos de santa tecla 102- <Robaliseiro> / monumento a marca jorda: a baleasa a cabo de vicos 103- Pesquero de cruz de almena 14 brazas / a torre a o medio das pedras de laxes: a mama sabrosa abicada 104- Monumento a marca jorda e o fillo de cies a salir

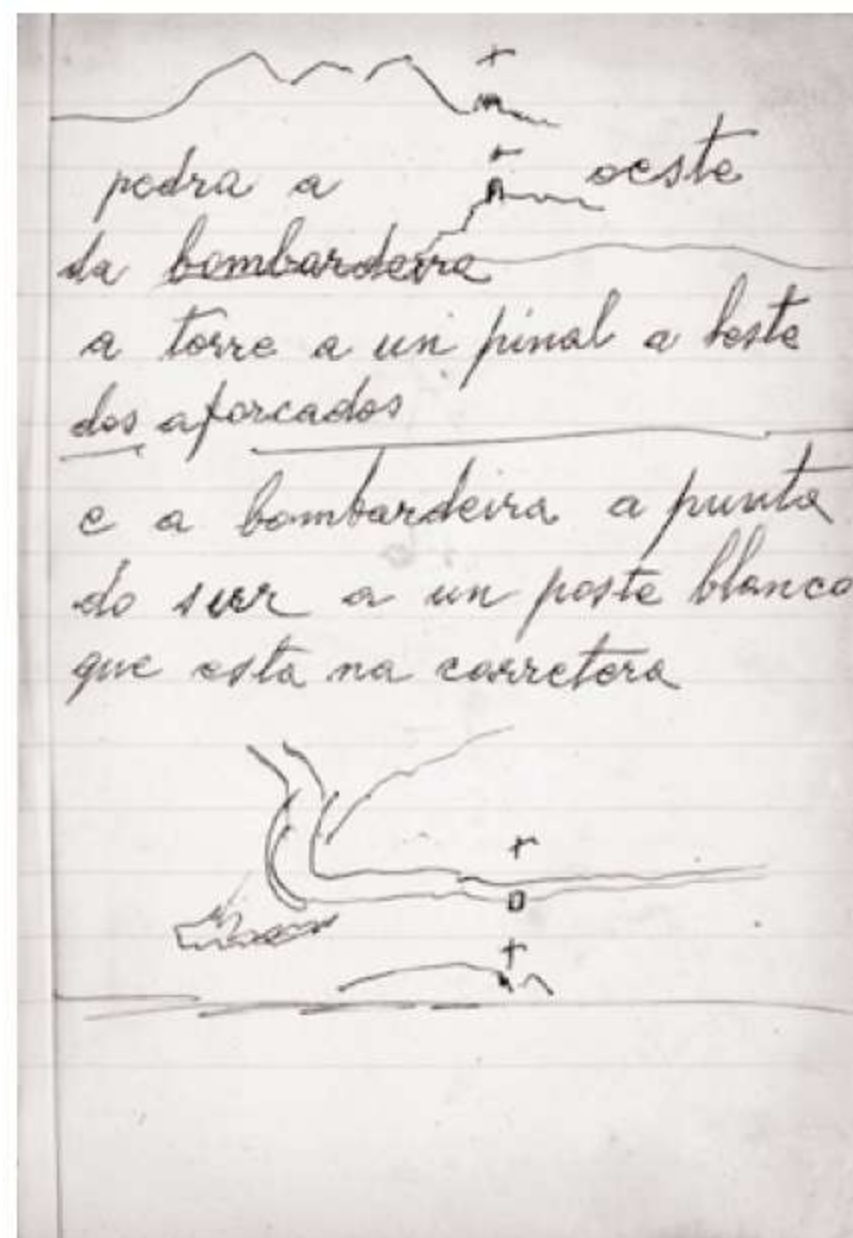
105- < cruz de almema > / acolitos da tenaza a esquina do sur da pedra de laxes / fillo de cies a o pe de baixo da cortada de pe de cabra 106- Barbate / mojote das mariñas a unha cortada de silheiro

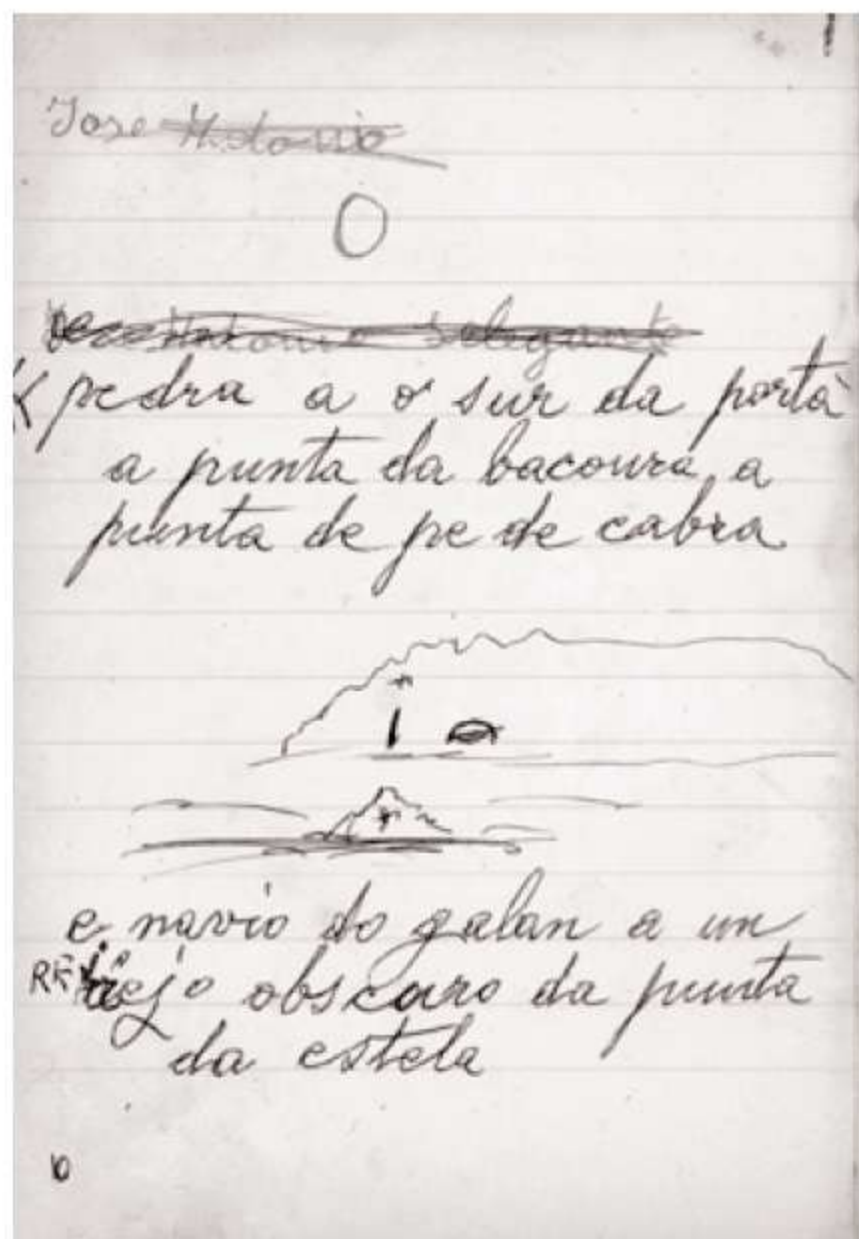
106b- pedestal da pedra que bole a caída do sur da roca 107- con aqua para terra o pedestal entre a roca e san sán: e con media maré o cabeza de san juán a bixiar por a punta da bacoura 108- fillo de cies encima do jallado e rasca cielos a meterse por a cara do sur do corbeiro da ajeira

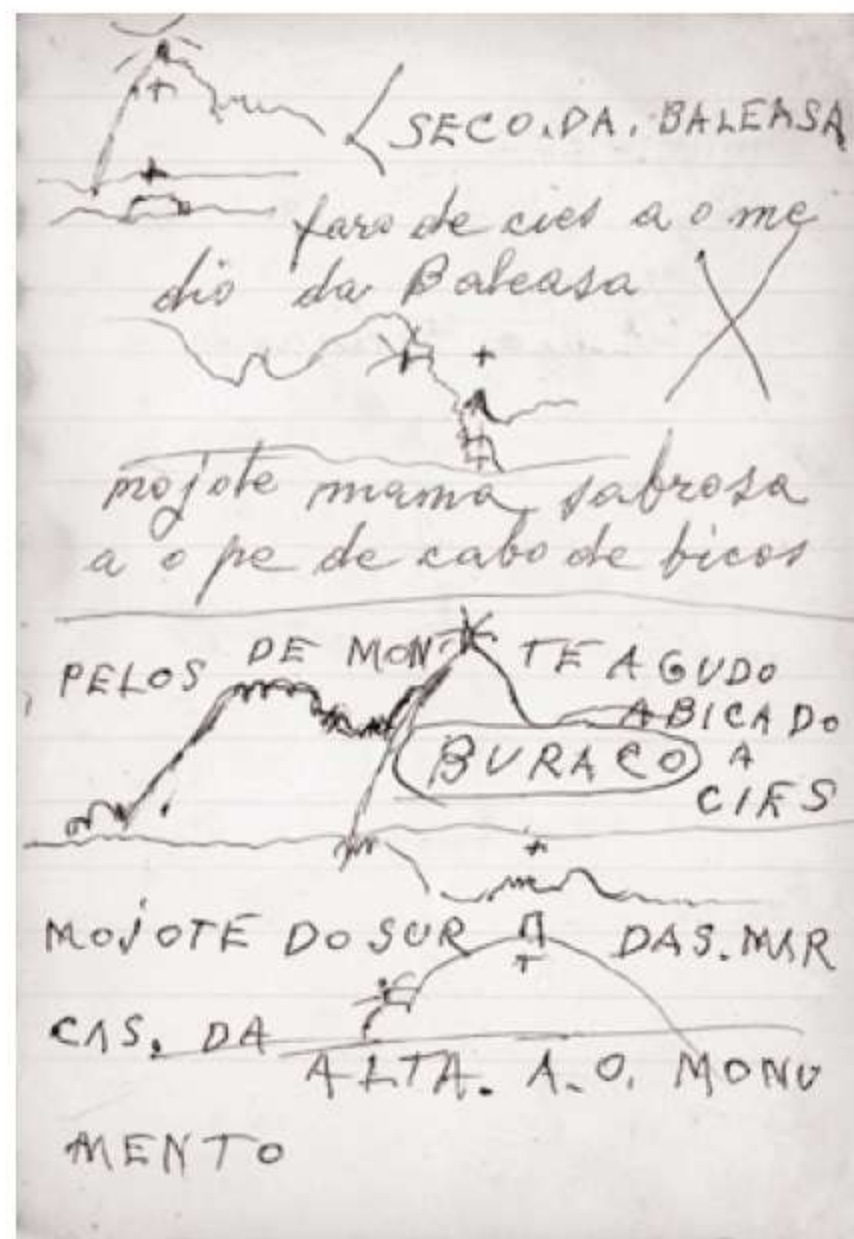
109- Javotos de fora o farolín branco de facho de barra encima da casa do sur da porta de cies / Dous mojotes de peiteiros a testeira de pe de cabra 110- Javotos do sur / casas baratas a unha tetiña por fora da ajueira

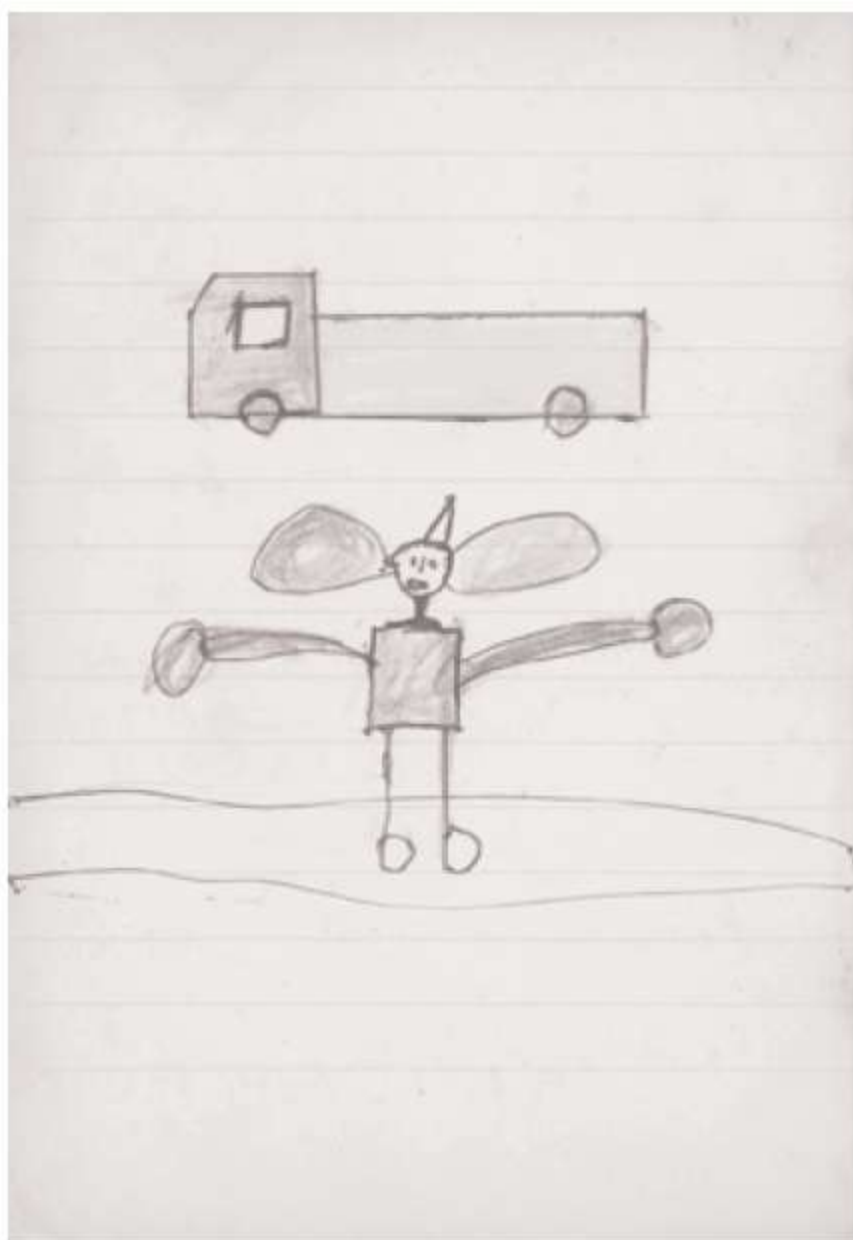
111- pedra a oeste da bombardeira a torre a un pinal a leste dos aforcados e a bombardeira a punta do sur a un poste blanco que esta na carretera

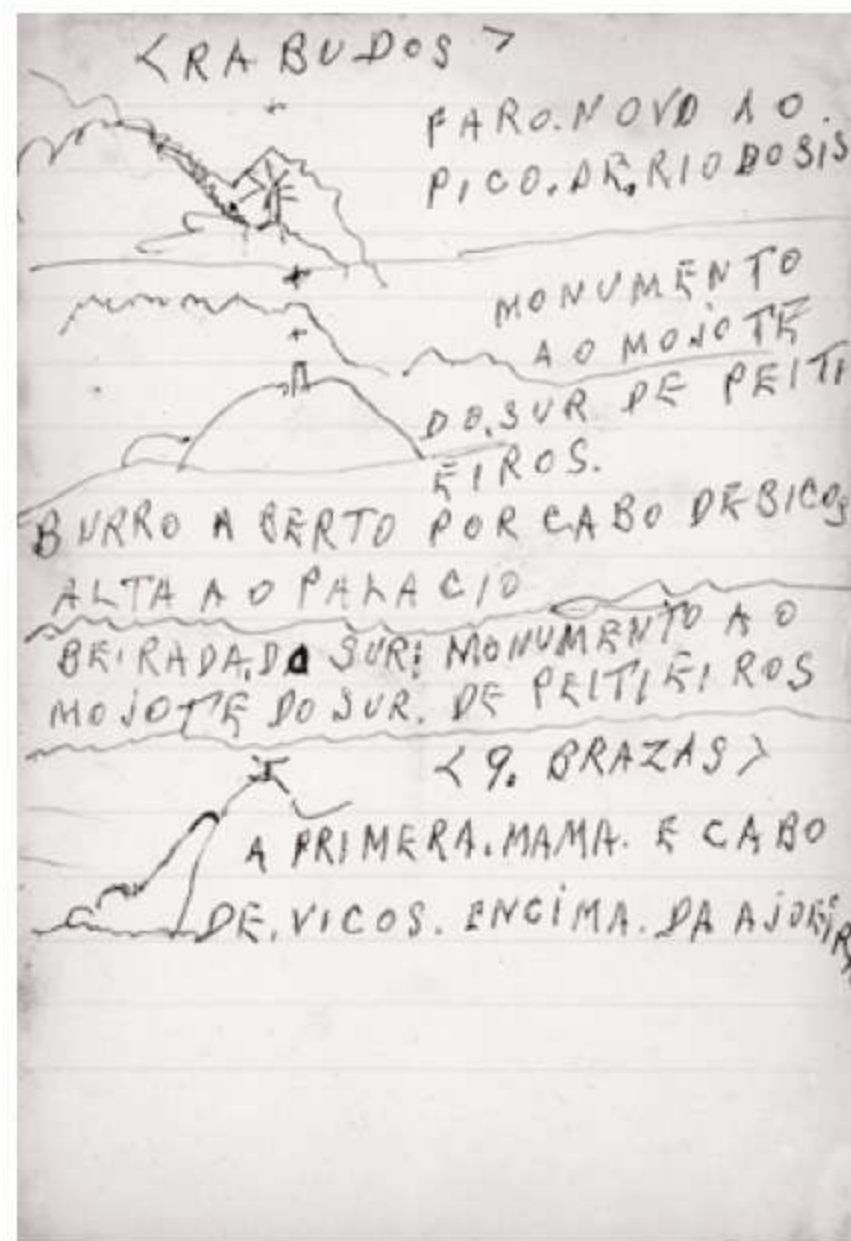
112- <<pedra a o sur da porta a punta da bacoura a punta de pe de cabra e navio do galan a un rejo obscuro da punta da estela

113- <SECO DA BALEASA / faro de cies a o medio da Baleasa / mojote mama sabrosa a o pe de cabo de bicos 114- BURACO / PELOS DE MONTEAGUDO ABICADO A CIES / MOJOTE DO SUR DAS MARCAS DA ALTA A O MONUMENTO

(Debuxos infantís)

115- <RABUDOS> / FARO NOVO A O PICO DE RIODOSIS / MONUMENTO A O MOJOTE DO SUR DE PEITIEIROS 116- BURRO ABERTO POR CABO DE BICOS / ALTA A O PALACIO 117- BEIRADA DO SUR: / MONUMENTO A O MOJOTE DO SUR DE PEITIEIROS 118- 9 BRAZAS / A PRIMEIRA MAMA. E CABO DE. VICOS. ENCIMA. DA AJOEIRA

Fotografía Aérea

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

Xa deixamos claro que a Xunta de Galicia subvencionou ás confrarías de Baiona e A Guarda para realizar este traballo fotográfico e toponímico. Para confeccionar a parte de Baiona, aportámoslle os nomes (Vilar et alii, 2004). Para o noso estudo seleccionamos 58 fotografías correlativas nas que sobreimpresionamos os topónimos recollidos; son as mesmas fotos empregadas no traballo de campo acompañadas das achegadas polo SITGA a escala 1:5.000.

As fotos van numeradas do 1 ó 58, cando nalgunha hai baleiros costeiros sen nomes, débese a que figuran xa na anterior ou na posterior.

Monteferro

O Monumento

As Casetas dos Soldados
ou
A Bateria

As Pinizas Grandes

As Pinizas Pequenas

A Meda
ou
O Centulo

A Aguda

O Baixo
de Barreiro

A Herbeira
ou
O Sutil

San Benito

O Charco

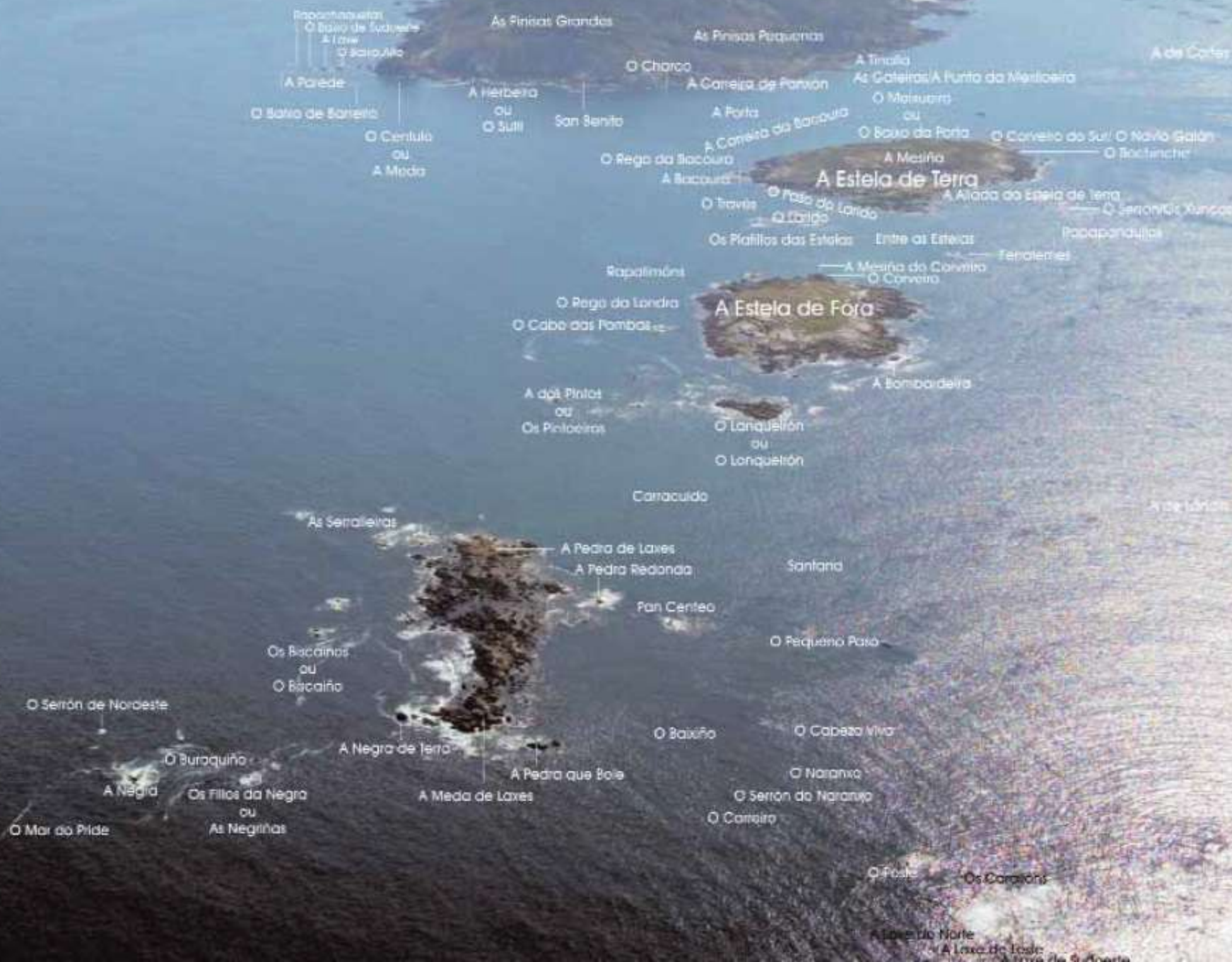
A Punta da Mexiloeira
ou
As Gateiras

A Tinalla

As Levadas
O Rego da Porta

Vale
Grande

A Porta

A Instrumentada

A Fuma
ou
O Rego da Moura

Porto de Panxón

Rapalimóns

A Centoleira

Praza de Panxón

A Señal

Galfar

Canido

Río de Canido
ou
Río de Lourido

A Madoira

O Castro

O Rio de Canido
ou
O Rio de Lourido

A Praia de Canido
ou
A Praia de Lourido

A Areeo

O Outeiro de Podamele

A Enseada do Ramal ou da Gancho

O Puntal de Balea

A Area das Vacas ou Caga de Vacas

Parrido

O Monete

O Curuveiro

A Pedra dos Demos

A Xangada

O Redondo

A BANDA DO SUR

Porriño

A Padornosa

O Monete

As Porosas

O Puntal
das Figoas

A Enseada de
Cova de Baredo
ou
dos Loureiros

O Campo
de Lume

O Cabezo de
Campo de Lume

Cova de Baredo

A Dala Vella

A Enseada da
Cova de Baredo
ou dos Laureiros

O Campo
de
Lume

O Puntal de
Campo de Lume

A Serreira

O Cabezo de
Campo de Lume

A Enseada
da Pedra Alta

A Arquiña,
A Pedra Alta

A Enseada
do Baleal ou do
do Reto Ancho

A Condada

O Baleal

A Bateria de Silleiro

A Enseada do Baleal
ou dos do Pailo Ancho

A Enseada de Fornos

A Candada

O Baleal

O Outeiro
do Baleal

O Niño
do Corvo

Os Mouráns
Os Petóns de Fornos

O Peso

As Fontiñas

A BANDA DO SUR

Barxés / Barxas

A Enseada / O Porto de Area

O Porto dos Nais

A Laxe do Pan

O Porto de Barxas /
O Porto de Barxas

A Estrada

O Cunchal
O Puntal da Laxe do Pan

O Puntal dos Nais

O Nai de Terra
Os Nais de Terra

O Baixo da Laxe do Pan
A Laxe dos Nais

O Nai do Medio
Os Nais do Medio

No Sur dos Nais

O Nai de Fóra
Os Nais de Fóra

Os Cabezas de Barxas / Os Cabezas de Barxas
O Largo de Barxas / O Largo de Barxas

O Porto da Pedra Rubia
O Porto das Travesas

A Pedra Rubia

O Campo Novo

Os Baixos da Rubia

As Orelhas do Banco
O Banco

Os Travesas /
As Atravesadas

A Pedra dos Barbados

A Pedra das Pintos

Os Cabazas

O Porto Ladrón / O Porto dos Travesos
O Porto das Atravesadas

A Área das Besodas

O Porto da Área das Besodas

O Porto da Barbados

Os Laños de Congro da Insua

O Sabeiro

A Insua de Barcelos

O Rego da Costariza
O Rego da Costadiza

A Costariza / A Costadiza

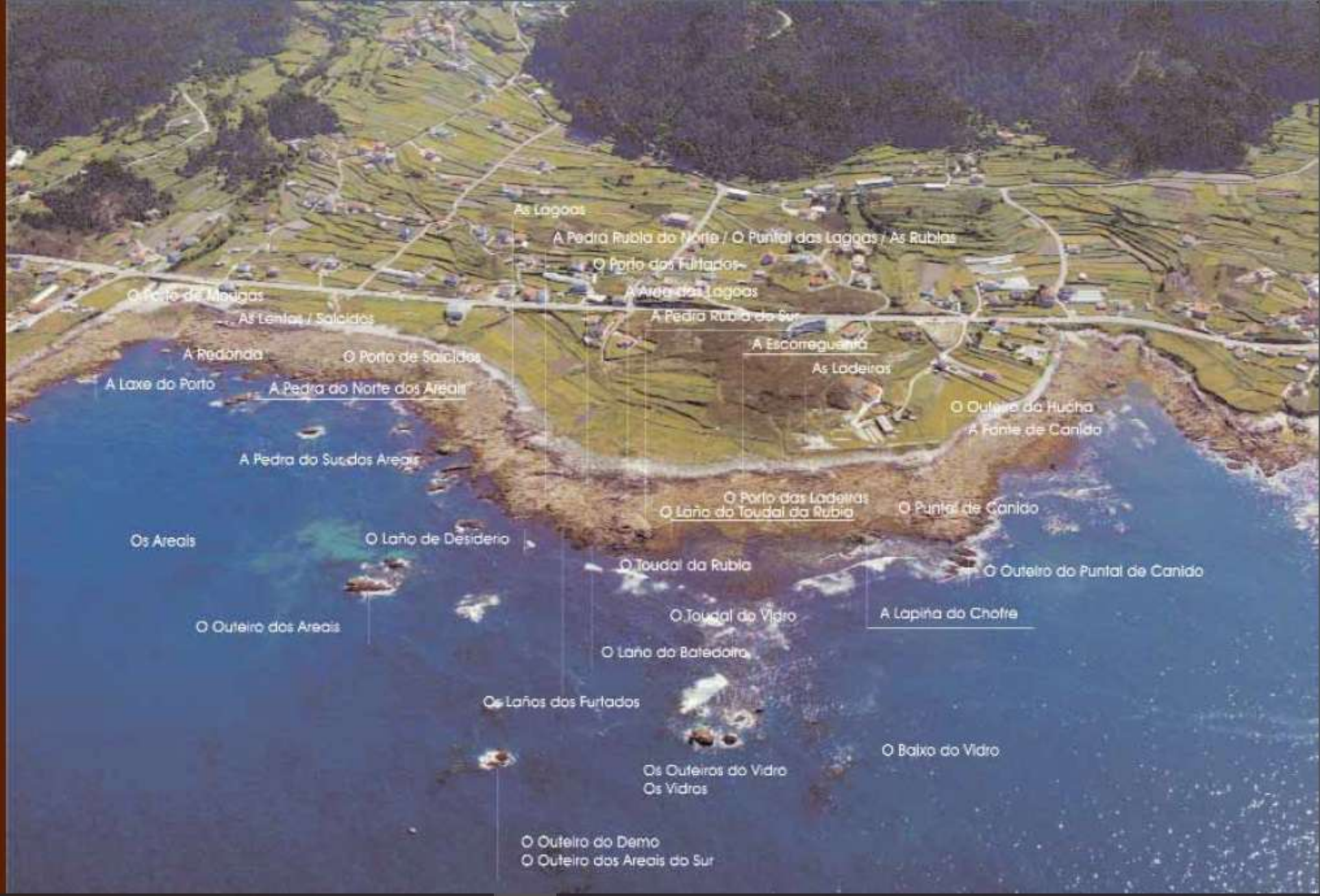
Os Baixos de Can Cagado

Can Cagado

A Entrada de Can Cagado

A Laxe de Can Cagado

As Pedras Altas

O Porto das Caranqueixas

O Outeiro da Camba / O Outeiro do Cabaliño

O Outeiro do Portosarin / O Outeiro do Portosenín

O Portosarin / O Portosenín

As Laxes do Cabaliño

As Laxes do Retorto

Os Outeiros do Retorto

O Cabaliño

A Pedra das Moreas

O Fondo da Camba

O Fondo de Canido

Os Tres Buracos

Canido

O Porto de Canido

O Porto do Castelo Rosaleiro

O Portiño de Suribetras

O Porto de Sarixes

As Laxes de Sarixes

A Fonte dos Noyales

O Portiño Ladrón da Foz

O Portiño dos Surovales

O Portiño das Baleas

A Foz

Anguicho

O Porto da Foz

As Sedas de Anguido

O Outeiro do Ferreiro

A Casa Grande

O Laño de Salvaterra

O Lana da Alara

A Pasta de Cobrubián

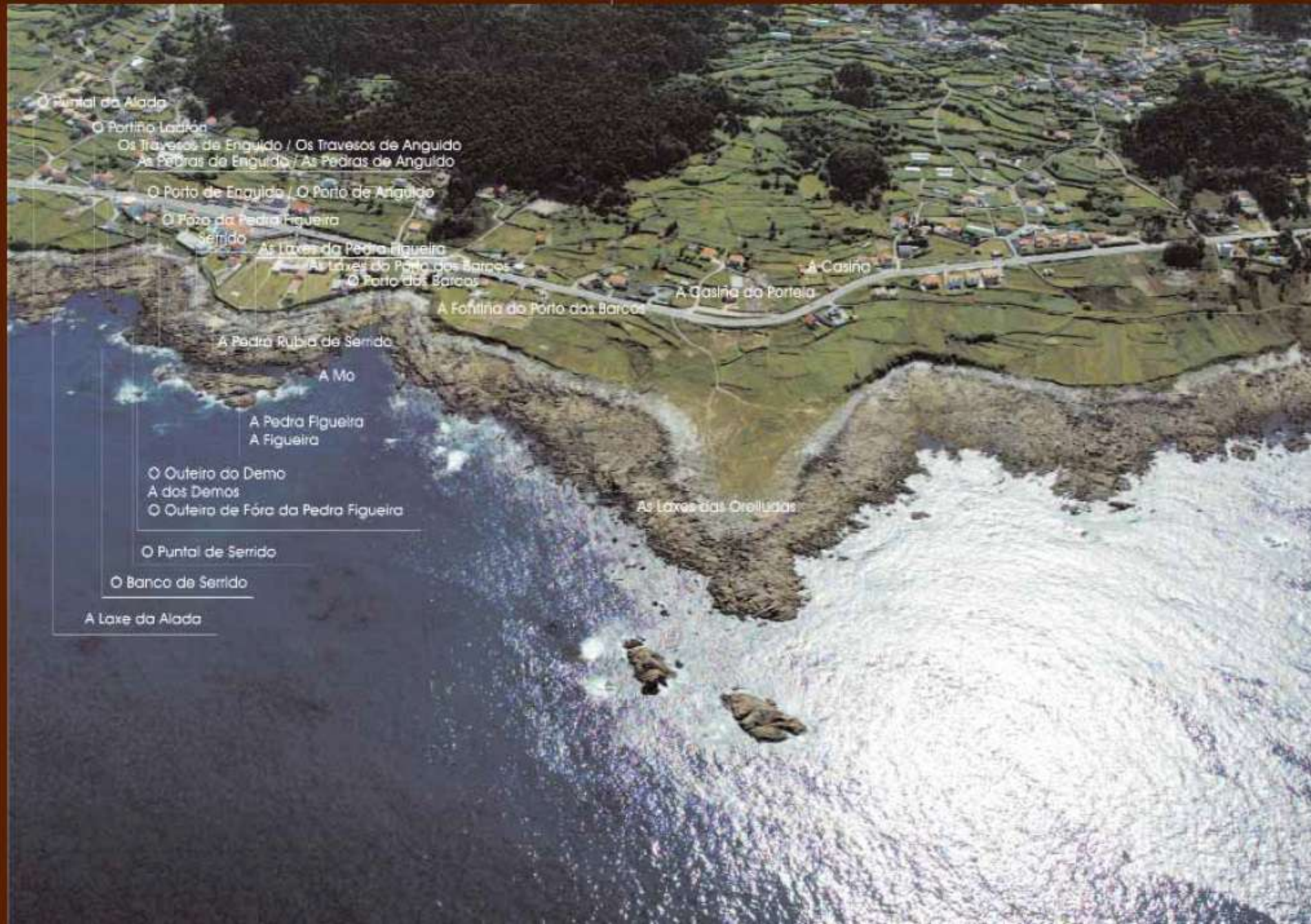
O Puntal de Sarixes

O Outeiro Rosaleiro

A Pedra da Isca

O Outeiro de Fóra

A Longa

O Puntal da Alada

O Portiño Ladro

Os Travesos de Enguido / Os Travesos de Anguido
As Pedras de Enguido / As Pedras de Anguido

O Porto de Enguido / O Porto de Anguido

O Foz da Pedra Figueira

Serrido

As Laxes da Pedra Figueira

As Laxes do Porto dos Barcos

O Porto dos Barcos

A Casina

A Casina da Porteira

A Fontiña do Porto dos Barcos

A Pedra Rubia de Serrido

A Mo

A Pedra Figueira

A Figueira

O Outeiro do Demo

A dos Demos

O Outeiro de Fóra da Pedra Figueira

As Laxes das Orelludas

O Puntal de Serrido

O Banco de Serrido

A Laxe da Alada

O Surrubeiro de Areas

Suareas

O Surrubeiro dos Fletes

O Surrubeiro de Senderrabada

O Partinho do Curveiro

O Surrubeiro dos Caselos

O Porto das Canelas

O Porto dos Crastinos

A Porta das Orelludas

O Picoto da Longuina

O Porto de Senderrabada

O Oureiro do Curveiro

O Surrubeiro das Orelludas

A Tanguina

A Longa

A Pedra Rubra das Orelludas

O Outeirinho Redondo

Os Baixos do Picoto da Longa

O Cura de Oia

Onde Saltu Carolina

O Puntal das Orelludas

A Pedra Rachada

Os Baixos da Longa

Os Baixos da Rachada

A Banqueta do Picoto da Longa

Os Pelóns das Orelludas

A Sibrida do Norte

A Banqueta do Norte das Orelludas

As Orelludas

A Orelluda do Sur

O Baixo de Fóra das Orelludas

A Banqueta de Fóra das Orelludas

O Rego das Orelludas

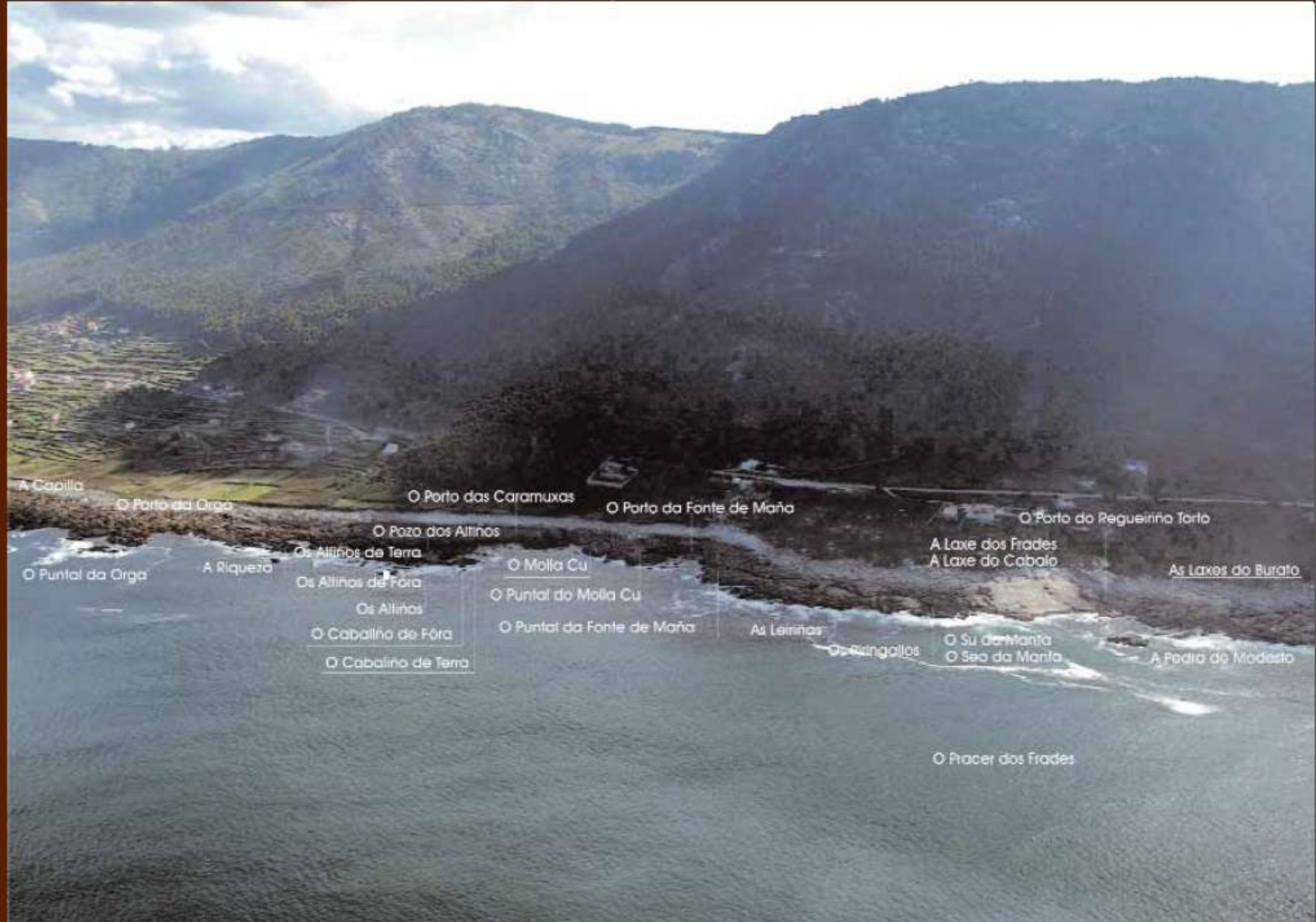

O Povo de Medoradinho
 O Vale
 A Miraçola
 A Baraúña
 Os Baixos de Redondelo
 Os Baixos de Redondelo
 A Pecha de Redondelo
 O Pazo da Redondela
 O Baixo de Fóra da Laxe
 O Baixo do Medio da Laxe
 O Baixo da Laxe
 O Povo de Redondela
 A Semeira
 O Povo de Redondela
 A Longa
 A Redonda
 O Curvero
 A Laxe de Terra
 A Laxe de Fóra do Logadello
 A Laxe de Fóra
 As Filhas / As Filhas
 O Povo de Redondela
 O Povo de Redondela
 O Povo de Redondela
 A Clon
 O Povo da Clon
 A Rombardeira

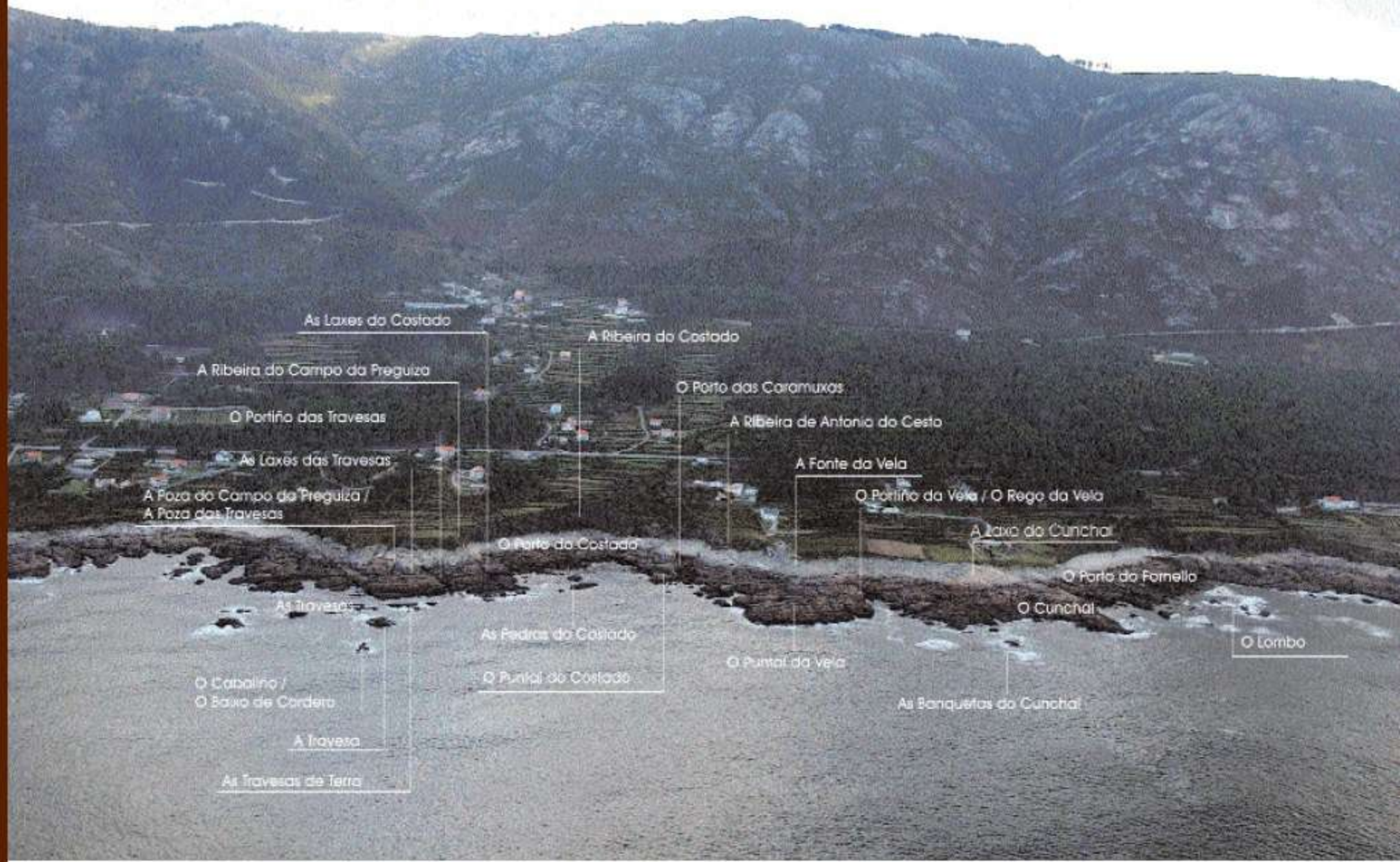

A Pedra do Forno
O Outeiro
O Outeiro de San Xian

O Balxo do Forno
O Balxo do Outeiro

Respingaaguas

Portecelo

A Ribeira ou Ambez

A Ladeira

As Casetas

A Caseta do Fondo ou A Corte Vella

O Ayuntamiento

A Caseta Alta

Os Tendaes

O Escampado

A Rosaria

As Pedras da Poza A Fontedos Mouros

O Fornello

A Fonte de Ladas O Pazo de Ladas

As Laxes de Ladas Vello

A de Cotón

A Laxe de Ladas

A Baneira

A Pescadota

A Pedra do Pozo

O Aguión

O Cabalino

A Poza

O Sarrido

As Laxes do Sarrido

A Laxe dos Mouros

As Laxas

Os Laborios

de Sarrido

O Balco de S. Francisco

A Pedra da Esperanza
ou
Esperançña

O Interno
da Pescadota

A Laxe da Felicia

A Laxe da Aurora

A Laxe da Tía Casilda

A Furadeira

A Laxe da Grama

A Pedra da Esperançña
ou
Baltasar

A Banqueta do Sarrido
ou do Lapón

A Colónia de D. Pepe Sobrinho

A Pedra do Auxílio

Laxe de Can

A Pedra do Pelxino

Os Baixos de Papachumbadas

O Porto de María Albina

Papachumbadas de Terra

A Guardia

A Laxe dos Pelons Norte

O Muro de Piedra ou d'A-Gula
O Muro ou
O Muro de Baixo

A GUARDA

As Casetas

O Portino

O Porto da Guarda

A Bifadorna

A Banguela

A Alalá

A Capida

O Camelo

O Carreiro de
Santa Cruzada
Da Terra

Furabarcos

A Laxe de Xonete

O Baraleiro

O Porto Novo

De Fora
A Marea
As Chovelas
Os Petóns de
Santa Cruzada

O Confratrio de da Porta da Guarda

O Rego da Ponte

O Broeiro

A Ponte

O Cabaliño

Santa Trega

Al Bouzol

A Calinao

A Tracalosa
A Quinteira do Agriolo
O Cabalo
As Travesas dos Cardalicos
A Todeira de Agriolo
O Cabalo
A Cudreira
O Cudreira
A Pousa do Roldão
As Terras

A Vitória
Os Guitas

A Fonte da Fonte
A Pousa de Fontequente de Aroa
A Pousa de Fontequente de Gowa

Fontequente

A Fonte do Cu Ruento
A Torre de Arouso

Os Matos das Rosas
O Cabalo
As Pass

Campelo

O Lana Grande de Pedrosa
Os Tres Lanzas de Pedrosa
A Porta do Mar do Norte

A Calma de Rebel

Carracosta
A Pedra Longa

O Pelón do Norte

O Desembarcadouro
O Posto do Murgos

Ribal / Rebel

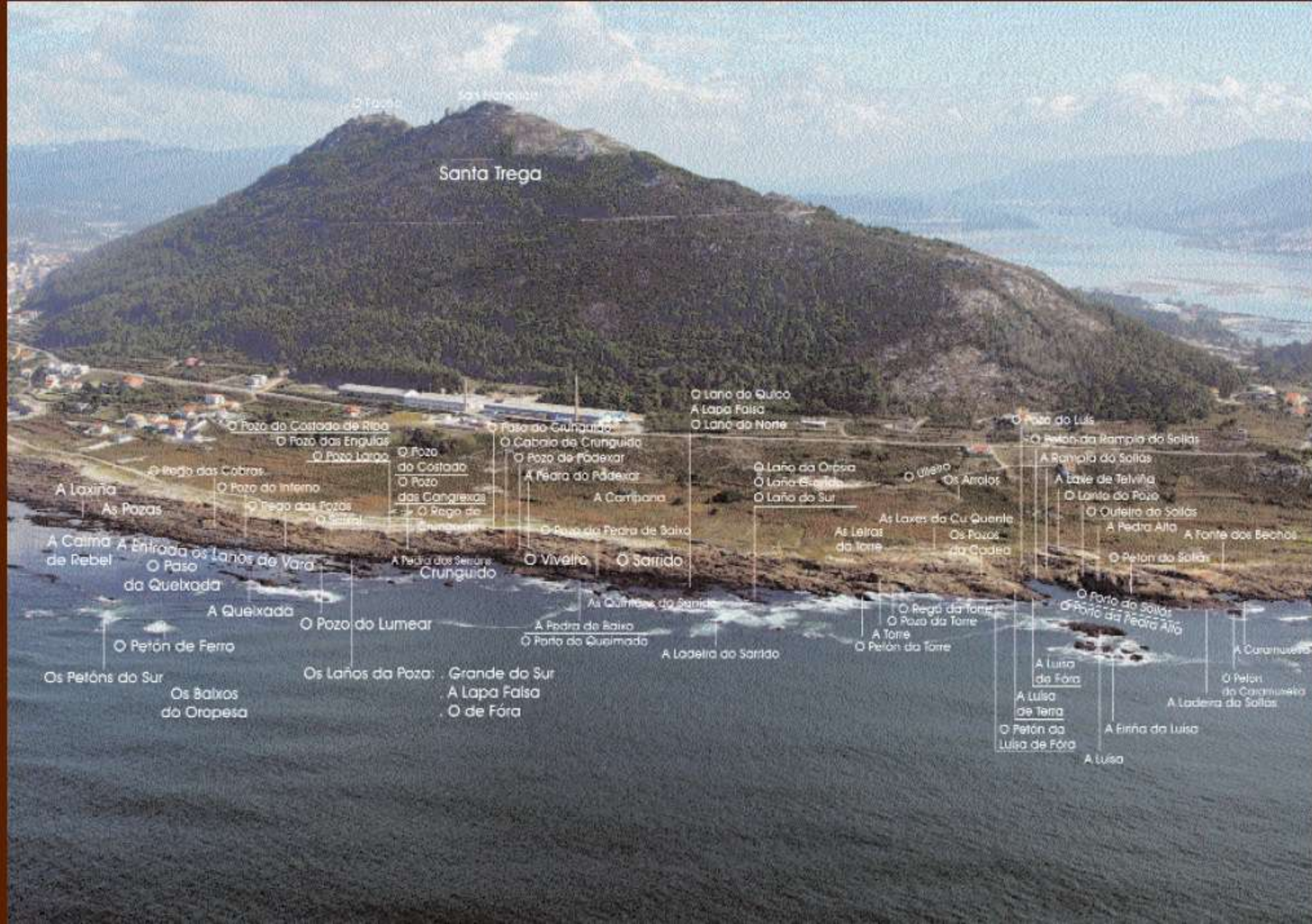
A Pedra Redonda

A Porta do Mar

A Lanza de Rebel
Entre os Lanzas
O Norte de Rebel

Os Pelóns do Sur

O Pelón de Teiro

Relación de Topónimos

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

TOPÓNIMO		Nº FOTO	TOPÓNIMO		Nº FOTO
O	ABC	22	A	Areosa	1
	Abra	7	Os	Argaceiros	37
A	Agoeira	42	A	Armona	57
A	Agoeira Vella	42	A	Arquiña	20
A	Agoeiriña	40		Arribas Blancas	7
	Agrelo	53		Arribez	44
A	Aguda	3, 4	Os	Arroios	55
	Agudela	49	A	Atalaia	52
A	Agueira	22	A	Atravesada	22
O	Aguión	44	As	Atravesadas	28
O	Aguncheiro de Fóra	29	O	Ayuntamiento	44
Os	Aguncheiros	29	A	Bacoila	6
Os	Alastres da Praia	57, 58	A	Bacoura	5, 6
O	Alboio	57, 58	O	Baixaño	5, 6
A	Alcancia	57	O	Baixo Agoeira	42
O	Almacén	11	O	Baixo Alto	3, 5
Os	Altiños	35, 39		Baixo Bazar	47
Os	Altiños de Fóra	39	O	Baixo da Cuncheira	15
Os	Altiños de Terra	39	O	Baixo da Laxe	38
Os	Altos de Porto Santo	58	O	Baixo da Laxe do Pan	26
A	Allada da Estela de Terra	5, 6	O	Baixo da Porta	5, 6
Os	Amaldisoados	27	O	Baixo da Talló	24
As	Amós	14, 15	O	Baixo de Barreiro	3, 4, 5
A	Anchousa	11	O	Baixo de Bazar	47
	Anguidiño	32	O	Baixo de Cordero	43
A	Arca do Demo	11	O	Baixo de Fóra da Laxe	38
A	Area	10	O	Baixo de Fóra das Orelludas	34
A	Area das Besadas	28	O	Baixo de Fóra de Forxas	35
A	Area das Canas	1	O	Baixo de Fóra dos Crastiños	35
A	Area das Lagoas	30	O	Baixo de Forxas	35
A	Area das Vacas	18	O	Baixo de Ignacio	22
	Area Fofa	8	O	Baixo de San Francisco	44
	Area Grande	50, 51	O	Baixo de Sudeste	3
Os	Areais	30	O	Baixo de Sudoeste	5
As	Areas	12	O	Baixo do Forno	41

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
O Baixo do Judas	16	A Banda do Sur	18, 21
O Baixo do Medio da Laxe	38	A Banqueta da Laxe do Barco	45
O Baixo do Outeiro	41	A Banqueta de Fóra	
O Baixo do Sur dos Crastiños	35	das Orelludas	34
O Baixo do Vídoro	30	A Banqueta de Terra	42
O Baixo dos Crastiños	35	A Banqueta do Lapón	44
O Baixo dos Salgueiros	42	A Banqueta do Norte	
O Baixo Norte dos Crastiños	35	das Orelludas	34
Os Baixos da Longa	34	A Banqueta do Picoto da Longa	34
Os Baixos da Morena	25	A Banqueta do Sarrido	44
Os Baixos da Orelluda Pequena	36	A Banqueta do Sur	42
Os Baixos da Ovella	42	As Banquetas do Cunchal	43
Os Baixos da Pedra Alta	25	Os Banquillos	57, 58
Os Baixos da Rachada	34	A Bañeira	44
Os Baixos da Rubia	28	A Barbeira	14, 15
Os Baixos da Señal	37	Barbela	57, 58
Os Baixos da Veiga	25	O Barco da Negra	22, 23
Os Baixos de Cobraná	40	A Barquilla	52
Os Baixos de Papachumbadas	49	A Barquiña	38
Os Baixos de Redondeliño	38	A Barra do Norte	58
Os Baixos de Redondelo	38	A Barra do Sur	58
Os Baixos de Serra	2, 3	Barxas	26
Os Baixos do Areo	12	Barxes	26
Os Baixos do Fedorento	50	A Bateria	3, 4
Os Baixos do Oropesa	55	A Bateria de Silleiro	21, 22,
Os Baixos do Picoto da Longa	34		23
Balea	17, 18	O Biscaíno	5
A Balea	51	Os Biscaínos	5, 6
O Baleal	20, 21	As Bisugueiras	53
O Balneario	15	A Bitadorna	51, 52
O Baloeiro	52	A Boca do Río	11
Baltasar	44	O Bochinche	5, 6
O Banco	28	O Boi	15
O Banco das Orelludas	34	A Bola	42
O Banco de Serrido	33	A Bombardeira	17, 38

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
A Bombardeira da Estela	5, 6	Caga de Vacas	18
A Bouza da Fonte	57	A Cagada	22
As Bouzas	54	Cagar de Vacas	13
As Bravas do Norte	22	O Cagatorio	57
As Bravas do Oeste	22	O Calabozo	15
O Broeiro	51, 52	O Caldeiro	57
O Buraco	50	Os Caldeiros	54
O Buraquiño	5, 6	A Calma de Rebel	54, 55
A Burra dos Aguncheiros	29	A Cama da Negra	22, 23
O Cabaliño	31, 36,	Os Camallóns	58
	42, 43,	A Camboa	37
	44, 52,	A Camboa da Xamúndez	35
	53	A Camboa do Chimpoas	35
O Cabaliño de Fóra	39	As Camboas	52
O Cabaliño de Terra	39	As Camboiñas	36
Os Cabaliños	45	O Camiño da Marquesa	54
O Cabalo	11, 27,	O Camiño dos Argaceiros	37
	37, 54	A Campana	22, 55
O Cabalo de Crunguido	55	Campelo	54
O Cabanón	24	O Campo de Lume	19, 20
O Cabelo	45	O Campo Novo	28
Cabezo de Campo de Lume	19	Os Campos da Negra	23
O Cabezo de Campo de Lume	19, 20	Can Cagado	28
O Cabezo Vivo	5, 6	Os Canabales	24
Os Cabezos da Polbeira	22	O Canal do Aguncheiro	29
Os Cabezos de Barxas	26	A Canaliña da Parrumeira	29
Os Cabezos de Barxes	26	O Caneiro	42, 53
Os Cabezos do Lameiro	27	O Caneiro do Salتيño	42
Os Cabezos do Outeiro	25	O Cangrexal	53
Os Cabezos dos Canabales	24	Canido	9, 31
O Cabo das Pombas	5, 6	O Canón	42, 57
Cabo Silleiro	22	Os Canóns	22
A Cabra	57	A Cansadoura	1, 2, 7
O Cabrón	54	O Cantiño	14
As Cachadiñas	17	A Capela de Santa Marta	13

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
A Capilla	39	A Casiña da Portela	33
A Carabeira	48	O Castro	9
Os Carallóns	5, 6	O Catulo	27
A Caramuxeira	55, 56, 58	A Cela Vella	20
As Carpinteira de Fóra	53	As Centolas	22
As Carpinteiras de Terra	53	A Centoleira	9
Caracuído	5, 6	O Centoliño	14
A Carral	22	O Centulo	3, 4, 5
Carrascosa	54	A Cetárea	51, 53
A Carreira da Bacoura	5, 6	A Cetárea de D. Pepe Sobrino	49
A Carreira de Panxón	5	A Cetárea de Serapio	15
A Carreira Vella	23, 24	A Cetárea Vella	15
O Carreiro	5, 52, 53	As Cetáreas	29
O Carreiro da Agueira	22	Os Cobazos	28
O Carreiro da Carral	22	Os Cochos	22, 23
Carreiro de Santa Cruzada	52	O Codesal	57
O Carreiro do Lobo	22	O Con	37
O Carreiro do Medio	22	O Con de Isidro	36
O Carreiro do Poste	6	A Condada	20, 21
A Casa do Cordoeiro	11	Condominguez	37
A Casa Grande	32, 35	Contradique Porto d'A Guarda	52
As Casas dos Soldados	3	A Corona	42
A Caseta Alta	44	Correlos	37
A Caseta das Argaceiras de Val de Rus	27	A Corte Vella	44
A Caseta do Cordoeiro	11	A Corveira	57
A Caseta do Fondo	44	O Corveiro	7
As Casetas	44, 51, 52, 54	O Corveiro da Estela de Fóra	5, 6
As Casetas das Argaceiras das Rosaleiras	27	O Corveiro da Estela de Terra	5, 6
As Casetas dos Soldados	4	O Corveiro de Laxes	6
A Casiña	33	A Costa	24
		A Costadiza	28
		A Costariza	28
		O Cotoiño da Reina	27
		O Coto da Reina	27
		O Cova de Baredo	20

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
A Cova do Forte	57	O Desembarcadeiro	54
Cova Xabel	2, 3	Detrás da Redonda	57
O Covelo	53	Detrás da Robaliceira	57, 58
A Crongueira	56, 58	Detrás das Laxes	57, 58
A Crongueira de Fóra	56, 58	Detrás das Travesas	56, 58
Crunguido	55	A do Gouldrón	22
A Cruz de Porto Santo	57, 58	A do Rego	22
Os Cuitelos	7	A do Reló	22
O Cunchal	26, 43	A Doca	14, 15
Os Cunchales	22, 23	A dos Choscos	22
Os Cunchales de Terra	23	A dos Demos	33
Os Cunchales do Medio	23	A dos Pintos	5, 6
Os Cunchales do Norte	23	A Dovanadoura	22
O Cunchazo	37	A Eiriña da Luísa	55, 56
A Cuncheira	14, 15	A Eiriña de Rebel	54
O Cunchido	22	As Eiriñas	38
O Cunichán	22	O Embarcadouro	22
O Cura de Oia	34	A Enseada	26
O Curuveiro	18	A Enseada da Bombardeira	17
O Curveiro	38	A Enseada da Gancha	18
As Chabolas	52	A Enseada da Negra	23
A Chan	38, 45, 46	A Enseada da Pedra Alta	20
A Chan da Carral	22	A Enseada das Mariñas	22, 23
Chan Furado	3	A Enseada das Pulgas	22
O Charco	3, 4, 5	A Enseada de Abra	1
Charneco	27	A Enseada de Carreira	1
A de Barra	6	A Enseada de Castro	22, 23
A de Barros	22	A Enseada de Cova de Baredo	19, 20
A de Corona	44	A Enseada de Fomos	21, 22
A de Cortes	5	A Enseada de Mirambell	15, 16
De Fóra	52	A Enseada do Baleal	20, 21
A de Landín	5, 6	A Enseada do Ramal	18
De Terra	52	A Enseada do Tato	22, 23
Debaixo do Pozo	14	A Enseada dos do Peito Ancho	20, 21
		A Enseada dos Loureiros	19, 20

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO	
A	Enseada dos Nove	17	O Fondo da Camboa	31
O	Enserradoiro	27	O Fondo de Canido	31
A	Ensubela	25	O Fondo dos Cunqueiros	42
	Entrada á Pinaza	57, 58	A Fonte	25
A	Entrada de Can Cagado	28	Fonte	46, 53
A	Entrada ós Laños de Vara	55	A Fonte Cristalina	16, 17
	Entre as Estelas	5, 6	A Fonte da Ribeira	53
	Entre os Laños	54	A Fonte da Vela	43
O	Escampado	44	A Fonte de Abaixo	25
A	Escorreguenta	30	A Fonte de Amiadelo	45, 46
A	Espadela	2, 3	A Fonte de Apique	54
A	Esquina do Campo	27	A Fonte de Canido	30
A	Estela da Serra	3	A Fonte de Ladas	44
A	Estela de Fóra	5, 6	A Fonte de San Cosme	37
A	Estela de Portocelo	7	A Fonte de Santa Catalina	53
A	Estela de Terra	5, 6	A Fonte de Toiberde	29
A	Estrada	26	A Fonte de Tuiberde	29
A	Fábrica de Puga	14	A Fonte do Cu Quente	54
O	Facho	54, 55, 56	A Fonte do Fial	42
			A Fonte do Remanso	42
O	Faro Novo	22, 23	A Fonte dos Bechos	55, 56,
O	Faro Vello	22		58
	Fedorento	50, 51	A Fonte dos Mouros	44
	Feitales	7, 8	A Fonte dos Novales	32
O	Feixoal	37	Fontela	53
O	Feno	57, 58	Fontelo	22, 23
	Feralemes	5, 6	A Fonte quente	54
Os	Ferranchos	56, 58	Fonte quente	54
A	Figueira	33	Fontes	48
As	Figueiras	15	A Fontiña das Coviñas	35
Os	Fillos da Negra	5, 6	A Fontiña do Porto dos Barcos	33
	Fillos de Bazar	47	As Fontiñas	21, 22
Os	Fillos de Pombas	48	As Forcadas	45
A	Finca das Gamelas	13	O Fornello	44
A	Focha	40	O Forte da Ínsua	58

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO	
A	Foz	11, 32	A Ladeira do Sarrido	55
A	Fracha	29	A Ladeira do Sollás	55, 56
A	Fragallosa	15	As Ladeiras	30
A	Fragua	57	A Lagadiza	16, 17
O	Funcón	11	As Lagoas	30
	Furabarcos	51, 52	O Lameiro	27
A	Furadeira	44	A Lamiña	57
A	Furna	2, 7, 9	O Lanto do Pozo	55
A	Furna do Lapón	47	O Laño da Alada	32
A	Gaiada	5, 22	O Laño da Orosia	55
	Gaifar	9	O Laño de Desiderio	30
As	Gateiras	3, 4, 5	O Laño de Pireguas	54
A	Guarda	53	O Laño de Salvaterra	32
O	Guraseiro	14	O Laño do Batedoiro	30
A	Herbeira	3, 4, 5	O Laño do Congrio	22, 23
A	Hucha	22	O Laño do Congo	25
A	Hucha da Negra	23	O Laño do Crongo	22, 23
O	Inferno da Agoeira	42	O Laño do Norte	55
O	Inferno da Pescadoira	44	O Laño do Quico	55
A	Ínsua	58	O Laño do Sur	55
A	Ínsua de Agua Quente	29	O Laño do Toudal da Rubia	30
A	Ínsua de Barcelos	28	O Laño Grande	2, 3,
A	Ínsua de Barxas	25		7, 55
A	Ínsua de Barxes	25	O Laño Grande de Pedroso	54
A	Ínsua do Lameiro	27	Os Laños	53
A	Ínsua Vella	58	Os Laños da Poza: A Lapa Falsa	55
A	Insuíña	57, 58	Os Laños da Poza: Grande do Sur	55
As	Isliñas	38	Os Laños da Poza: O de Fóra	55
A	Isqueira	27	Os Laños do Congro da Ínsua	28
A	Istrumentada	9	Os Laños dos Furtados	30
O	Josesiño	22	A Lapa Falsa	55
	Juan	42	A Lápida	52, 53
A	Ladeira	13, 42, 44	A Lapiña do Chofre	30
			O Lapón	47
A	Ladeira de Foxas	35	Os Lapóns de Sarrido	44

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
O Largo de Barxas	26	A Laxe de Telviña	55, 56
O Largo de Barxes	26	A Laxe de Terra	38
O Larido	5, 6	A Laxe de Vilar	36
O Lavadouro	29	A Laxe de Xan Branco	27
As Lavasas	2, 4, 7	A Laxe do Barco	45
A Laxe	3, 5, 36, 38, 57, 58	A Laxe do Cabalo	39
		A Laxe do Congro	37
		A Laxe do Cunchal	43
A Laxe da Alada	33	A Laxe do Lobo	22
A Laxe da Aurora	44	A Laxe do Mouro	45
A Laxe da Burra do Medio	29	A Laxe do Norte	5
A Laxe da Burra do Norte	29	A Laxe do Pan	26
A Laxe da Centinela	27	A Laxe do Portiño	51
A Laxe da Cetárea	53	A Laxe do Submarino	45
A Laxe da Felicia	44	A Laxe do Sur das Pombas	48
A Laxe da Grama	44	A Laxe do Xenete	51, 52
A Laxe da Isqueira	27	A Laxe dos Frades	39
A Laxe da Lúa	42	A Laxe dos Mouros	44
A Laxe da Riña	37	A Laxe dos Nais	26
A Laxe da Tía Casilda	44	A Laxe dos Petóns do Norte	49
A Laxe da Tía Rita	42	A Laxe dos Salgueiros	42
A Laxe da Verregadeira	53	A Laxe Longa	42
A Laxe das Cetáreas	29	A Laxe Rubia	54
A Laxe das Neves	53	A Laxe Sebastián	42
A Laxe das Pombas	48	Laxe Sur de Pombas	48
A Laxe das Pradeiras	35	As Laxes	57, 58
Laxe de Can	49	As Laxes da Orelludas	33
A Laxe de Can Cagado	28	As Laxes da Pedra Figueira	33
A Laxe de Fóra	38	As Laxes da Xamúndez	35
A Laxe de Juan do Rego	37	As Laxes das Travesas	43
A Laxe de Ladas	44	As Laxes de Ladas Vella	44
A Laxe de Leste	5, 22	As Laxes de Parafigueira de Fóra	35
Laxe de Mesía	57	As Laxes de Parafigueira de Terra	35
Laxe de Pombas	48		
A Laxe de Sudoeste	5	As Laxes de Porto Santo	57, 58

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
As Laxes de Sartaxes	32	A Luísa de Fóra	55, 56
As Laxes do Alto	42	A Luísa de Terra	55, 56
As Laxes do Burato	39	A Madorra	8, 9
As Laxes do Cabaliño	31	O Mal Paso	58
As Laxes do Costado	43	Maía Burra	29
As Laxes do Cu Quente	55, 56	Malteses	53
As Laxes do Porto dos Barcos	33	Os Manusoados	27
As Laxes do Retorto	31	O Mar do Pride	5, 6
As Laxes do Río da Igrexa	35	A Maragata	38
As Laxes do Sarrido	44	O Marco	46
Laxes do Sur de Agrelo	53	A Marquesa	54
As Laxes do Tocedor	36	Os Matos das Pozas	54
As Laxes do Tullo	42	As Maulas	22, 23
As Laxes dos Arroños	35	A Meda	3
As Laxes Vermellas	42	A Meda	4, 5
A Laxiña	54, 55	A Mediña	16, 17
A Laxita	57	O Meixueiro	5, 6
O Laxón de Can Cagado	29	A Merendeira	42
O Laxón do Canairo	27	As Mesas	54
As Leiras da Torre	55	A Mesiña	5, 6
As Leiriñas	39, 44	A Mesiña do Corveiro	5, 6
As Leiriñas de Sarrido	45	O Miño	58
As Lentas	30	A Mo	33
A Leña Seca	47	O Molla Cu	39
O Lobato	22	O Monete	18, 19
O Lobiño	22	Monteferro	3, 4
O Lobo	22	O Monumento	3, 4
O Lombo	43	A Morea	52
A Longa	29, 32, 34, 38	Os Mouróns	21, 22
		A Movella	15
O Longueirón	5, 6	O Muelle da Armona	57
A Longuiña	34	O Muíño das Peneiras	53
Lourido	11	O Muño	51, 52
A Lucrea	27	O Muño da Guía	51, 52
A Luísa	55, 56	O Muño de Baixo	51, 52

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
O Muño de Outeiro Pequeno	56, 57, 58	No Outeiro	25
O Muño de Riba	51, 52	O Outeiro da Camboa	31
O Muño de Tío Sindo "O Paragüeiro"	57, 58	O Outeiro da Carral	22
Muño do Forte	57	O Outeiro da Centinela	27
Os Muños	56, 57, 58	O Outeiro da Hucha	30
O Nai de Fóra	26	O Outeiro da Parafigueira	35
O Nai de Terra	26	O Outeiro de Fóra	32
O Nai do Medio	26	O Outeiro de Fóra da Pedra Figueira	33
Os Nais de Fóra	26	O Outeiro de Padarnela	18
Os Nais de Terra	26	O Outeiro de Portosanín	31
Os Nais do Medio	26	O Outeiro de Portosenín	31
O Naranxo	5	O Outeiro de San Xián	41
A Negra	5, 6, 22, 23	O Outeiro de Xan Branco	27
A Negra de Fóra	22, 23	O Outeiro do Baleal	21
A Negra de Terra	5, 6	O Outeiro do Cabaliño	31
A Negra do Medio	22, 23	O Outeiro do Curveiro	34
As Negras	22, 23	O Outeiro do Demo	30, 33
A Negriña	22	O Outeiro do Ferreiro	32
As Negriñas	5, 6	O Outeiro do Marollo	27
O Niño do Corvo	21, 22	O Outeiro do Morouzo	36
A Noria	57	O Outeiro do Pozo do Congro	35
O Norte de Rebel	54	O Outeiro do Puntal de Canido	30
Onde Saliu Catalina	34	O Outeiro do Robalo	53
Ordoñez	53	O Outeiro do Sollás	55, 56
As Orellas do Banco	28	O Outeiro dos Areas	30
A Orelluda do Norte	34	O Outeiro dos Areas do Sur	30
A Orelluda do Sur	34	O Outeiro dos Arroíños	35
As Orelludas	34	O Outeiro Rosaleiro	32
O Outeiriño Redondo	34	Os Outeiros	54
O Outeiro	25, 41, 57	Os Outeiros do Retorto	31
		Os Outeiros do Vidro	30
		A Ovella	42
		A Padarnela	19
		A Palma	14, 15

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
Pan Centeo	5, 6	A Pedra de Laxes	5, 6
Papachumbadas de Terra	49	A Pedra de Modesto	39
O Parañón	27	A Pedra de Porto de Seixos	56, 58
A Parede	3, 5	A Pedra de Redondelo	38
A Parexa	22	A Pedra de Santa Cruzada de Fóra	53
A Parexa do Norte	22	A Pedra de Santa Cruzada de Terra	53
A Parexa do Sur	22	A Pedra do Areo	11, 12
A Parrumeira	29	A Pedra do Auxilio	49
A Pasaxe de Cova Xabel	2, 3	A Pedra do Barqueiro	57
O Paso	47	A Pedra do Berto	57
O Paso da Queixada	55	A Pedra do Bolo	25
O Paso de Crunguido	55	A Pedra do Can	42
O Paso do Demo	11	A Pedra do Canizo	42
O Paso do Larido	5, 6	A Pedra do Ferro	40
O Patín da Meda	3	A Pedra do Forno	41
Os Patos	1, 7	A Pedra do Gobernador	15
A Pedra Alta	20, 22, 25, 55, 56	A Pedra do Grilo	42
A Pedra Branca	3	A Pedra do Home	54
A Pedra da Agoeira	42	A Pedra do Norte dos Areas	30
A Pedra da Esperanciña	44	A Pedra do Padexar	55
A Pedra da Esperanza	44	A Pedra do Pau	58
A Pedra da Fogueira	53	A Pedra do Peixiño	49
A Pedra da Garza	11	A Pedra do Picoto	36
A Pedra da Isca	32	A Pedra do Porto	44, 57
A Pedra da Ovella	42, 57	A Pedra do Submarino	45
A Pedra da Ribeira	22, 23	A Pedra do Sur dos Areas	30
A Pedra das Bogas	27	A Pedra dos Barbados	28
A Pedra das Moreas	31	A Pedra dos Corvos	51, 57
A Pedra das Mulleres	27	A Pedra dos Demos	18
A Pedra de Baixo	55	A Pedra dos Homes	27
A Pedra de Dentro	57	A Pedra dos Ourizos	42
A Pedra de Forxas	35	A Pedra dos Pintos	28
A Pedra de Juanito	25	A Pedra dos Polbos	1, 2, 7

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
A Pedra dos Serráns	55	A Pesqueira de Porto Madeiro	57
A Pedra Figueira	33	A Pesqueira de Riba	57
A Pedra Longa	54	A Pesqueira do Caldeiro	57
A Pedra Méndez	35	A Pesqueira do Puntal	57, 58
A Pedra que Bole	5, 6	A Pesqueira do Tomón	58
A Pedra Rachada	34	A Pesqueira dos Banquillos	57, 58
A Pedra Redonda	5, 6, 22, 54	A Pesqueira Grande	57
A Pedra Rubia	28, 35	A Pesqueira Pequena	57
A Pedra Rubia das Orelludas	34	O Petón da Caramuxeira	55, 56, 58
A Pedra Rubia de Serrido	33	O Petón da Entrada da Caramuxeira	56
A Pedra Rubia do Norte	30	O Petón da Luísa de Fóra	55, 56
A Pedra Rubia do Sur	30	O Petón da Rampla do Sollás	55
As Pedras Altas	31	O Petón da Torre	55, 56
As Pedras da Poza	44	O Petón de Ferro	54, 55
As Pedras de Alfonso Cruzado	57, 58	O Petón de Porto de Seixos	56, 58
As Pedras de Anguido	33	O Petón de Santa Catalina	53
As Pedras de Enguido	33	O Petón do Sollás	55, 56
As Pedras do Costado	43	O Petonciño da Rampla do Sollás	56
As Pedras do Forte	57	Os Petóns da Bombardeira	17
As Pedras do Medio	13	Os Petóns das Orelludas	34
As Pedras do Saltiño	42	Os Petóns de Apique	54
As Pedras dos Bois	57	Os Petóns de Fornos	21, 22
A Pedriña	45	Os Petóns de Santa Cruzada	52
O Peirado	12	Os Petóns de Xan Branco	27
O Pelouro	3	Os Petóns do Norte	50, 54
O Penedo do Forte	57	Os Petóns do Sul	50
O Penedo do Pozo da Barbela	57, 58	Os Petóns do Sur	54, 55
O Penedo do Puntal	57, 58	As Pías	54
As Penizas	37, 54	O Picacho	15
Pénjamo	1	Os Picachos	22
O Pequeno Paso	5, 6	O Picoto	13, 36
A Pescadoira	44	O Picoto da Longa	34
O Peso	21, 22		
A Pesqueira de Baixo	57		

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
O Picoto da Longuiña	34	O Portiño dos Sunovales	32
O Picoto da Riña	36	O Portiño Ladrón	33
Os Picotos	36	O Portiño Ladrón da Foz	32
O Pinal dos Mouchos	57	Porto Amiadelo	45
A Pinaza	57, 58	O Porto da Agoeira	42
O Pinico	45	O Porto da Area das Besadas	28
As Pinisas Grandes	3, 4, 5	O Porto da Area do Lameiro	27
As Pinisas Pequenas	3, 4, 5	O Porto da Bandeira	29
O Pintoeiro	5, 6	O Porto da Caramuxa	42
Piqueira	54	O Porto da Chan	38
Os Piringallos	39	O Porto da dos Trigos	42
O Pita o Tren	29	O Porto da Fonte de Maña	39
Os Platiños das Estelas	5, 6	Porto d'A Guarda	52
A Pociña	27	O Porto da Lamosa	47
A Polbeira	22	O Porto da Laxe	36
A Ponte	52, 53	O Porto da Orga	39
Porbecelo	1, 7	O Porto da Pedra Alta	55
As Porosas	19	O Porto da Pedra Rubia	28
Porrido	18, 19	O Porto da Rebaleira	29
A Porta	4, 5, 6, 15	O Porto da Xamúndez	35
A Porta do Mar	54	O Porto das Atravesadas	28
A Porta do Mar do Norte	54	O Porto das Canelas	34
Portecello	44	O Porto das Caramuxas	39, 43
O Portiño	51, 52	O Porto das Caranquexas	31
O Portiño da Talló	24	O Porto das Coviñas	35
O Portiño da Vela	43	O Porto das Forcadas	45
O Portiño das Baleas	32	O Porto das Ladeiras	30
O Portiño das Pradeiras	35	O Porto das Travesas	28
O Portiño das Travesas	43	O Porto de Agua Quente	29
O Portiño de Parafigueira	35	O Porto de Amiadelo	45
O Portiño de Suribeiras	32	O Porto de Anguido	33
O Portiño do Curveiro	34	O Porto de Area	26
O Portiño dos Arroíños	35	O Porto de Barcelos	28
O Portiño dos Nais	26	O Porto de Barxas	26
		O Porto de Barxes	26

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
O Porto de Canido	31	O Porto do Tocedor	35
O Porto de Cobraná	40	O Porto do Trouso	42
O Porto de Enguido	33	O Porto do Tullo	42
Porto de Lamosa	47	O Porto dos Barboos	40
O Porto de María Albiña	49	O Porto dos Barcos	33
O Porto de Mougás	30	O Porto dos Bolos	27
Porto de Panxón	9	O Porto dos Caramuxos	36
O Porto de Redondelíño	38	O Porto dos Crastiños	34
O Porto de Redondelo	38	O Porto dos Furtados	30
O Porto de Ribas Altas	36	O Porto dos Lagartos	48
O Porto de Riodosos	27	O Porto dos Seixos	27, 37
O Porto de Salcidos	30	Porto Grande	50
O Porto de Santa María de Oia	37	Porto Ladrón	22, 23,
O Porto de Sartaxes	32		50, 53
Porto de Seixos	56, 57,	O Porto Ladrón	28, 37
	58	Porto Madeiro	57, 58
O Porto de Senderrabade	34	O Porto Novo	52, 53
O Porto de Senrrabade	35	Porto Pequeño	50
O Porto de Toiberde	29	Porto Santo	53, 58
O Porto de Tuiberde	29	O Porto Tonacho	53
Porto de Xuncos	56, 57,	Portocelo	7
	58	O Portosanín	31
O Porto do Costado	43	Portosanto	57
O Porto do Curro	42	O Portosenín	31
O Porto do Dreu	53	A Posta de Corcubión	32
O Porto do Fondo	46	O Poste	5, 6
O Porto do Fornello	43	O Posto do Murgas	54
O Porto do Lamparón Gordo	40	O Pote	54
O Porto do Outeiro Rosaleiro	32	A Poza	42, 44
O Porto do Queimado	55	A Poza da Cavosa	3
O Porto do Regueiriño Torto	39	A Poza das Travesas	43
O Porto do Río Covo	42	A Poza de Agrelo	54
O Porto do Río da Aguieira	38	A Poza de Fonteque de Baixo	54
O Porto do Río da Igrexa	35	A Poza do Campo da Pregoza	43
O Porto do Sollás	55, 56	A Pozas	55

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
O Pozo	57, 58	A Praia de San Esteban	13
O Pozo da Aguieira	22	A Praia de Santa Marta	13
O Pozo da Barbela	57, 58	A Praia de Serra	2, 3
O Pozo da Congueira	56, 58	A Praia do Andarín	7
O Pozo da Londra	14	A Praia do Cabalo	11
O Pozo da Pedra Figueira	33	A Praia dos Frades	15
O Pozo da Torre	55, 56	A Presa dos Argaceiros	37
O Pozo das Cangrexas	55	Prixel	41
O Pozo das Enguías	55	O Puio	57
O Pozo de Fonteque de Riba	54	As Pulgas	22
O Pozo de Forxas	35	O Pulpito	57, 58
O Pozo de Ladas	44	Punta Bazar	47
O Pozo de Padexar	55	A Punta da Centinela	27
O Pozo de Redondelo	38	A Punta da Corveira	57
O Pozo do Argazo	22, 23	A Punta da Mexiloeira	3, 4, 5
O Pozo do Costado	55	A Punta da Morena	25
O Pozo do Costado de Riba	55	A Punta da Redada	11
O Pozo do Demo	15	A Punta das Forcadas de Fóra	45
O Pozo do Inferno	55	A Punta das Orelludas	34
O Pozo do Luís	55, 56	A Punta de Bazar	47
O Pozo do Lumear	55	A Punta do Cagareta	25
O Pozo dos Altiños	39	A Punta do Cantiño	15
O Pozo dos Cans	2, 3	A Punta do Caranquexo	1
O Pozo dos Gafos	25	A Punta do Lagosteiro	38
O Pozo dos Muxos	45, 46	A Punta do Moutillón	2, 7
O Pozo Largo	55	A Punta do Xenete	51
Os Pozos da Cadea	55, 56	A Punta Groseira	7
O Pracer dos Frades	39	O Puntal	57, 58
A Praia	57, 58	O Puntal da Alada	33
A Praia das Canas	11	O Puntal da Bandeira	29
A Praia de Canido	10	O Puntal da Caramuxa	42
A Praia de Castaño	11	O Puntal da dos Trigos	42
A Praia de Farruco	8	O Puntal da Fonte de Maña	39
A Praia de Lourido	10, 11	O Puntal da Laxe do Pan	26
Praia de Panxón	9	O Puntal da Orga	39

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
O Puntal da Rebaleira	29	O Raso de Porto de Seixos	57
O Puntal da Serra	3	O Raso de Porto Santo	56
O Puntal da Vela	43	O Raso do Madariz	56, 57,
O Puntal das Figosas	19		58
O Puntal das Lagoas	30	A Rebaleira	29
O Puntal das Orelludas	34	Rebel	54
O Puntal de Amor	15, 16	Rebelciño	57
O Puntal de Balea	18	O Reboullo	57
O Puntal de Canido	30	O Reboullo de Fóra	57
O Puntal de Cobraná	40	A Redonda	30, 36,
O Puntal de Forxas	35		38, 45,
O Puntal de Sartaxes	32		46, 57,
O Puntal de Serrido	33		58
O Puntal de Xan Branco	27	O Redondo	18
O Puntal do Costado	43	O Rego	25
O Puntal do Fedorento	51	O Rego da Agoeira	42
O Puntal do Foxo	15	O Rego da Bacoura	5, 6
O Puntal do Homiño	40	O Rego da Centinela	27
O Puntal do Molla Cu	39	O Rego da Costadiza	28
O Puntal do Saltiño	42	O Rego da Costariza	28
O Puntal dos Crastiños	35	O Rego da Furna	2, 7
O Puntal dos Nais	26	O Rego da Londra	5, 6, 7
O Puntal dos Salgueiros	42	O Rego da Mina	8
A Queixada	55	O Rego da Moura	9
As Quintáns de Agrelo	54	O Rego da Pisa	57, 58
As Quintáns de Sarrido	55	O Rego da Ponte	52, 53
A Rachada	34	O Rego da Porta	4
A Rampla de Ruíz	11	O Rego da Torre	55, 56
A Rampla do Sollás	55, 56	O Rego da Vela	43
Rañacús	22	O Rego das Cabras	55
Rapacarallos	16, 17	O Rego das Pozas	55
Rapachaquetas	3, 5	O Rego de Alfonso Cruzado	57, 58
Rapapandullos	5, 6	O Rego de Carreiro	2, 7
Rapatimóns	5, 6, 9	O Rego de Castaño	2, 7
A Rapaxente	46, 47	O Rego de Crunguido	55

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
O Rego de Malpaso	27	O Río de Baíña	13
O Rego de Pau	57, 58	O Río de Canido	9, 10
O Rego de Porto Ladrón	53	O Río de Lourido	9, 10
Rego de Santa Catalina	53	O Río do Forno	1
O Rego do Canairo	27	Río Miñor	11
O Rego do Coello	7	A Riqueza	39
O Rego do Pulpito	57, 58	A Robaleira de Fóra	53
A Regueira dos Nove	17	A Robaleira de Terra	53
A Reguiña	7	As Robaliceiras	47
O Reguiño	53	A Rompente	29
O Remanso	42, 45,	A Roncadeira	57
	46	A Rosaria	44
Respingaaguas	41	As Rubias	30
A Ribeira	13, 14,	Salcidos	30
	15, 44,	Salgueiras	17
	53	Os Salgueiros	42
A Ribeira da dos Trigos	42	As Salinas	29
A Ribeira de Abaixo		O Salto	42
da Bouza do Manoliño	42	O Salto da Cabra	42
A Ribeira de Antonio do Cesto	43	San Benito	3, 4, 5
A Ribeira de Debaixo		San Francisco	54, 55,
da Agoeira	42		56
A Ribeira de Porcas	7	Sansón	16, 17
A Ribeira do Campo	42	Santa Trega	54, 55,
A Ribeira do Campo			56
da Preguiza	43	Santana	5, 6
A Ribeira do Campo do Torto	42	A Santiña	54
A Ribeira do Costado	43	O Sarrido	44, 55
A Ribeira do Fial	42	O Seco da Agoeira	42
A Ribeira do Río Covo	42	As Sedas	37
A Ribeiriña	14, 53	As Sedas de Anguido	32
Ribel	54	O Seixal	55
Ribelciño	58	Seixos Negros	7
O Río da Maré	13	A Señal	9, 37
O Río da Quirincova	12	O Seo da Manta	39

TOPÓNIMO	Nº FOTO	TOPÓNIMO	Nº FOTO
As Serralleiras	5, 6	O Tinalla	5
A Serreira	20, 38	A Torre	55, 56
Serrido	33	A Torre do Príncipe	15
O Serrón	5, 6, 42	O Toudal da Rubia	30
O Serrón de Nordeste	5, 6	O Toudal do Vidro	30
O Serrón do Naranxo	5, 6	O Través	5, 6
O Serrón dos Cunchales	23	A Travesa	43, 56, 58
O Sinal	9	As Travesas	28, 43
As Sinas	29	As Travesas de Agrelo	53
O Sobeiro	28	As Travesas de Anguido	33
O Su da Manta	39	As Travesas de Enguido	33
Suafonte	54	As Travesas de Terra	43
Suareas	34	As Travesas dos Caldeiros	54
No Sur dos Nais	26	Os Tres Buracos	31
O Surrubeiro da Xamúndez	35	Os Tres Laños de Pedroso	54
O Surrubeiro das Baleas	36	Os Tres Pasos	16
O Surrubeiro das Coviñas	35	O Ulleiro	55
O Surrubeiro das Orelludas	34	Valo Grande	4
O Surrubeiro das Pradeiras	35	O Varadeiro	53
O Surrubeiro das Rubeiras	36	O Varón	11
O Surrubeiro das Rubeiras dos Outeiros	36	As Veigas	22
O Surrubeiro de Areas	34	Os Vidros	30
O Surrubeiro de Senderrabade	34	A Virxe da Roca	16
O Surrubeiro do Espiñal	36	As Visaxes	54
O Surrubeiro dos Caieiros	34	O Viso	38
O Surrubeiro dos Fiales	34	O Viso da Agoeira	42
O Surrubeiro dos Tourales	36	O Viveiro	55
O Sutil	3, 4, 5	A Volta dos Nove	17
A Talló	24	Volta Salgueiras	17
A Tenaza	15	Xan Branco	27
Os Tendais	12	A Xangada	18
O Tendal de Maciel	15, 16	A Xateira	42
Os Tendales	44	A Xermaña	7
A Tinalla	3, 4, 5	A Ximiela	58
		Os Xuncos	5, 6, 12

Coda

TALASONIMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

Conclusións

1. Os informantes

O mellor que nos puido pasar nestes últimos anos de traballo de campo é a bondade da xente ofrecendo o seu tempo, a súa gamela, a súa lancha para recoller os topónimos. Algún, ata coa súa coxeira, percorreu a difícil orografía da costa de Mougás a pé. Selegante, con 88 anos, atendeunos tardes enteiras na súa casa, prestounos os seus cadernos de marcas e abriunos o mundo da sociedade tradicional mariñeira de Baiona.

Os adiantos técnicos aplicados á motorización das embarcacións e á localización dos pesqueiros interromperon a cadea de transmisión do saber mnemotécnico das marcas e do oficio de mariñeiro. Por razóns biolóxicas, os informantes van desaparecendo, tanto os mariñeiros de embarcación como as argaceiras; pola contra, si que se mantén ou mesmo aumentou, o colectivo de percebeiros.

2. O Patrimonio inmaterial

Ficou clara a importancia neste eido do patrimonio inmaterial, unha palabra pronunciada no aire que, como observamos, moitas veces nunca permanecerá escrita. Polas causas arriba indicadas, é urxente a súa recollida, pero un traballo de recollida ben feito, co apoio gráfico axeitado, que require unha boa preparación e moita vontade das persoas que o realicen.

3. O traballo de campo

A recollida necesaria e urxente citada estase a cubrir nalgúns concellos nos que se está a executar o Proxecto de Toponimia con boas recollidas marítimas, aínda que só costeiras e non do fondo. Iván Sestai estao facendo, motu proprio, para toda a Ría de Vigo, desde Aldán até enlazar coa nosa recollida na Punta do Caranquexo.

3.1. Canto á recollida no caso de moita microtoponimización, como é a costa de Camposancos, nalgúns puntos e tamén no medio do mar, sería preciso traballar con GPS, submétrico no caso de Camposancos ou sitios análogos.

3.2. Un tema tan abandonado como é a toponimia marítima vemos como reflicte as angueiras dos distintos colectivos que explotaron este medio. É o caso da recollida do argazo en Portecelo, e por suposto, o impresionante tema dos mariñeiros de Baiona e A Guarda, este último porto xa estudado por Miguel Martínez González e motivo da súa tese de doutoramento.

As marcas catalizan a aguda observación do mar, do fondo opaco do mar, da orografía circundante. Translocen o mundo do segredo profesional, da envexa, do concepto de territorialidade, en definitiva da loita polos recursos, pola vida. O seu emprazamento particular fai necesaria a recollida en barco para precisar ben a posición.

3.3. O estudo polo miúdo descubriunos a posible existencia de saíñas, As Saíñas, A Salina, en Mougás, de moitas máis camboas que as publicadas por García Alén, a do Porto de Oia e a de Xamúndez. Continuación das 31 camboas de Carreço, Viana do Castelo, e das pesqueiras do Miño campusino.

3.4. Revelounos a presenza de pecios modernos como o Pride ou Barbate.

3.5. O traballo de recollida foi realizado por membros do IEM (Instituto de Estudos Miñoranos) que non só gardaron fichas e fotos no seu arquivo, senón que tamén vincularon o saber científico ó público xeral por medio de exposicións, conferencias, artigos, saídas guiadas pola costa, etc.

4. Rendibilidade social

Con este punto queremos referir a que o traballo de gabinete e o traballo de campo realizado por membros do IEM (Instituto de Estudos Miñoranos) non se recluíu nos seus arquivos, xa que desde un primeiro momento se vinculou co Proxecto de Toponimia de Galicia e por tanto co SITGA (Sistema de Información Territorial de Galicia) e coa Comisión de Toponimia, traballando de forma conxunta e beneficiándonos ambas partes.

Estivemos sempre en comunicación coas Confrarías de Baiona e A Guarda que, desinteresadamente nos cederon as fotografías dos voos de helicóptero dos anos 2003 e 2004 coa axuda dos seus patróns, biólogos e empregados. A cambio o SITGA cedulle a base de datos co apoio fotográfico ortogramétrico de toda a toponimia recollida. Nós achegámoslles 400 topónimos para a edición da Aeroguía Litoral do ámbito territorial da Confraría de Baiona, agasallada a tódolos socios da mesma.

En xullo de 2005 organizamos na Capitanía Marítima de Baiona unha exposición de 100 fotos, as de helicóptero e as ortogramétricas do SITGA, pola que durante unha semana pasaron unhas 1.900 persoas. Combinamos a toponimia cunha magnífica exposición de maquetas de gamelas, lanchas e barcos de Manuel Castro Ratel e impartíronse tres conferencias. Abriu o ciclo, falando de toponimia marítima, Gonzalo Navaza, profesor de Filoloxía Galega na Universidade de Vigo e membro da Comisión de Toponimia da Xunta de Galicia; Francisco Díaz Guerrero, autor do libro *Naufraxios no mar de Vigo*, quen falou dos naufraxios no mar de Baiona e Gonzalo Méndez Martínez, doutor en Xeografía pola USC e profesor na Facultade de Ciencias do Mar na Universidade de Vigo, que tratou o tema dos mapas e cartas náuticas da Guarda a Baiona.

Entre a ANPA do colexio da Cruz (Camos, Nigrán) e os autores deste traballo, preparamos un proxecto didáctico titulado "A toponimia do Val Miñor", presentado ó premio de didáctica "Antonio Fraguas Fraguas", e merecente dunha subvención de 10.000€ na categoría de ensino primario para desenvolver o proxecto consistente en traballar, con nenos de 6 a 12 anos os nomes do mar de Baiona e os da súa parroquia rural de Camos. Organizamos saídas ó Faro de Silleiro, rutas por Monteferro, unha exposición fotográfica no colexio e unha charla didáctica imparti-

da por Xulia Marqués Valea, doutora en filoloxía coa tese "A toponimia de Trabada".

Presentamos un avance do traballo de recollida ó premio etnográfico "Raigame" e foi merecente tamén do primeiro premio de investigación etnográfica, á vez que foi publicado na revista *Raigame. Revista de Arte, Cultura e Tradicións Populares* nº 22. Esta organización prepara unha romaría tradicional, lúdica e cultural en Vilanova dos Infantes o 17 de maio, na cal se expuxéron as fotografías cos topónimos e levamos seis redeiros e atadeiras para mostrar a feitura e o arranxo manual de redes e palangres.

Dentro das xeiras do IEM, rutas estivais por lugares de interese cultural, histórico e natural, realizamos tres rutas por Monteferro e Monte Boi explicando xeoloxía, botánica, arqueoloxía e toponimia costeira.

Participamos no 2005 na Xomada Técnica de Toponimia, diante de técnicos de campo para explicar as peculiaridades da recollida toponímica costeira. A xomada foi no Hostal dos Reis Católicos, con exposición dalgunhas fotos do traballo.

Fomos chamados polo CEIDA (Centro de Estudos do Mar) de Oleiros nunha Xornada sobre o mar en Galicia onde falamos do noso traballo pioneiro no país. Están traballando na publicación das actas.

Debido ó traballo pedagóxico levado a cabo no colexio de Camos intervimos no II Congreso Internacional de Onomástica de Galicia, celebrado en Pontevedra os días 19, 20 e 21 de outubro do 2006 dentro do apartado de toponimia e didáctica.

Elaboramos un conto con debuxos orixinais de Pepe Carreiro, titulado *A toponimia marítima contada aos nenos. Os nomes do mar de Baiona e Panxón*, editado pola ANPA do colexio da Cruz (Camos) e o Instituto de Estudos Miñoranos (IEM).

Relación de informantes

BAIONA E PANXÓN

Manuel Varela González (Mariñeiro, Panxón, 1928)
 José Castro González Xito (Mariñeiro, Panxón, 1938)
 Lucio Jesús Penedo Tiedra (Mariñeiro, Panxón, 1930)
 Manuel Pedreira Santos, "O Gardés" (Mariñeiro, Baiona, 1913)
 José Antonio Selegante Pérez (Mariñeiro, Baiona, 1916)
 Ramón Chousa Pousa, "Mon" (Mariñeiro, Baiona, 73 anos)
 Manuel Castro Ratel (Mariñeiro, Baiona, 67 anos)
 Varios mariñeiros Panxón (Entre 60 e 80 anos)
 Miguel Pousa Marcote (Mariñeiro, Baiona, 72 anos)
 Remigio Leyenda Pereira, "Gito" (Mariñeiro, Baiona, 1936)
 Albino Durán Barreiro, "O Gabirro" (Mariñeiro, Baredo, 1943)
 Bienvenido Durán Diego, "Venido" (Mariñeiro, albanel, Oia, 1943)
 Jesús López Méndez, "O Cometa" (Mariñeiro, Baiona, 1942)
 Varios mariñeiros. Baiona. (Entre 60 e 80 anos)
 Isaac Cameiro Refojos (72 anos)
 Xosé Trigo Pereira (83 anos)
 Mariscadoras (Entre 50 e 60 anos)
 José Cándido Alonso Iglesias (81 anos)

A GUARDA

Víctor M. Martínez Rivero (Mariñeiro de río, Pías, O Rosal, 1960)
 Jesús Pereira Ferreira, "O Patapá" (Contratista, pescador, Camposancos, A Guarda)
 Ángel Lomba Franco (Mariñeiro, A Guarda, 1935)
 José Antonio Alonso Lomba (A Guarda, 1944)
 Cándido García Adrover (Mariñeiro, A Guarda)
 Daniel Álvarez Martínez (Mariñeiro, A Guarda)
 Remigio Álvarez Vicente (Pescador de cana, A Guarda)
 Celia Vega Vicente (Argaceira, Camposancos, A Guarda)
 Feliciano González Otero (Cabaqueiro, Salcidos A Guarda)

OIA

Abel Rodríguez Pombo (Labrego, Pedornes, Oia, 1935)
 Teresa Vicente Gómez (Traballo doméstico, Ruidosos, Mougás, Oia, 1941)
 Benigno Vicente Gómez (Ruidosos, Mougás, Oia, 1936)
 Paulino Rodríguez Fernández (Porto, Mougás, Oia, 1947)
 Tomás Álvarez Crespo (Oia, 1949)
 Manuel Alonso Serrano (Pedornes, Oia, 1935)
 Manuel Alonso Pérez (Pedornes, Oia, 1938)
 Amelia Álvarez Álvarez (Labrega, Pedornes, Oia, 1940)
 Xulio Martínez Losada (Viladesuso, Oia, 1928)
 Enrique Campos Cividanes, "Recucho" (Mariñeiro, Oia, 1967)
 Xosé Miranda Trinta (Viladesuso, Oia, 1922)
 Vicente Mariño Diego (Mariñeiro, Pedornes, Oia, 1966)
 Jesusa Crespo Domínguez (Labrega, Oia, 1938)
 Gonzalo Blanco Álvarez, "Salo" (Mariñeiro, Oia, 1938)
 Mercedes Rodríguez Muñor (Labrega, San Xán, O Rosal, 1938)
 Estrella Rodríguez (Argaceira, percebeira, Portecelo, O Rosal, 1938)

Agradementos

En primeiro lugar a tódolos informantes sen os que sería imposible este traballo.

SITGA: Vicente, Irene, Sonia, Fernando e Xemán
 Confrarías de Baiona e A Guarda: patróns e persoal.
 A Tono e Daniel fotógrafos
 A Xulia Marqués Valea
 A Sra. Carme a Curuxeira, muller de Pepe Selegante.
 A Carlos Méixome Quinteiro, director do IEM (Instituto de Estudos Miñoranos)
 As Capitanías Marítima de Baiona e A Guarda
 A Bruno Centelles García
 A Mónica Estévez Pereira
 A Eduardo Méndez Quintas
 A Gonzalo Navaza
 A Gonzalo Méndez Martínez
 A Francisco Díaz Guerrero
 Ó persoal do Museo de Pontevedra, da Biblioteca Xeral da USC, da Fundación Penzol, da Biblioteca Municipal de Baiona e da Biblioteca Central do CUVI.
 A María Xosé González Chamorro que revisou o texto
 A Antón Mascato, que coidou da edición con profesionalidade.

Especialmente á miña muller Rosana Estévez Pereira encargada informática, ás miñas fillas Sabela e Xiana, pola paciencia, e a Roberto Rodríguez Álvarez, que realizou a mellor recollida de toponimia de Galicia, quizais, a súa futura tese de doutoramento.

Bibliografía

TALASOEMIA DA COSTA SUR DE GALICIA

ALONSO, ELISEO, 1996 (2ª ed), *Gamelas y marineros*, Deputación Provincial de Pontevedra.

ALONSO ROMERO, FERNANDO, 1996, *Crenzas e tradicións dos pescadores galegos, británicos e bretóns*, Xunta de Galicia, Santiago de Compostela.

ÁLVAREZ ÁLVAREZ, MANUEL e ARXIMIRO VILLAR ÁLVAREZ, 2002, *Gameleiros*, Ed. Xerais, Vigo.

BERMEJO BARRERA, JOSÉ CARLOS e MAR LLINARES GARCÍA, 2006, *O valor da arqueoloxía*, Santiago de Compostela, Edicións Lóstrego.

BOTA, J., 1987, "Les foneres de les mars de Blanes", en *SOBI*, XXVIII

CABRERA GONZÁLEZ, MARIA ROSER, 2003, "Actitud dels mariners davant els talassónims" en *XXIX Col.loqui General de la Societat d'Onomástica*, *SOBI*, nº94-95 (I), Teulada, 2002.

CALDAS FERNÁNDEZ, MANUEL L., 2003, "Mariñeiros matriculados e pescadores de Santa María de Baiona na metade do século XVIII", pp. 89-95 en *Revista de Estudos Miñoranos* nº 3, Instituto de Estudos Miñoranos, Val Miñor.

CALO LOURIDO, FRANCISCO, 1978, *La cultura de un pueblo marino: Porto do Son*, Monografías da Universidade de Santiago de Compostela, 41, Madrid.

1980, *As artes de pesca*, Museo do Pobo Galego, Santiago de Compostela.

1996, *Xentes do mar. Traballos, tradición e costumes*, Edicións A Nosa Terra, Vigo.

1997, "Xénese das comunidades mariñeiras", pp.18-51 en Xosé Manuel González Reboredo(coord.) *Galicia, Antropoloxía*, t. XXV, A Coruña, Hércules de Ediciones.

2004 "Patrimonio móbil, fluído e movemento perpetuo conforman a praxe haliéutica e a cosmovisión do home do mar" en *Actas do 1º Congreso de patrimonio etnográfico galego in memoriam Xaquín Lourenzo Fernández "Xocas"*, Ourense 2,3 e 4 de maio de 2003. pp.93-104.

CANO PAN, J.A., 1991, *Las industrias líticas talladas en la costa de La Guardia a Baiona*, Deputación da Coruña.

CANO PAN, J.A. et alii, 1997, "Evolución de la costa meridional de Galicia durante el Cuaternario Superior", pp. 33-46 en Rodríguez Vidal, Joaquín, *Cuaternario Ibérico*, Huelva.

CANO PAN, J.A. e **J.M. VÁZQUEZ VARELA**, 1990, "La talla tradicional de la piedra" en *El hombre y el mar en la costa Suroeste de Pontevedra* Vázquez Varela, J.M. (coordinador), Deputación de Pontevedra.

CANO TRIGO, JOSÉ MARÍA, 2003, *La Dirección de Trabajos Hidrográficos, 1797-1908, Tomo II: Catálogo de las cartas náuticas publicadas*, Ministerio de Defensa, Ministerio de Fomento.

CARDENET, J., 1912, *Carta de la Ría de Vigo*, Sección de Hidrografía, Madrid.

CARMONA BADÍA, JOÁM, 1997 "O mar e a industrialización de Galicia" en *O feito diferencial galego*, I Historia, volume 2, 250-276, Museo do Pobo Galego, Santiago de Compostela.

2005, *El empeño industrial de Galicia. 250 años de historia, 1750-2000*, A Coruña, Fundación Barrié, p. 168.

CASANOVA FERNÁNDEZ, CARMEN (coord.), 1998, *Historia da pesca en Galicia*, Biblioteca de Divulgación, Serie Galicia, nº 24, Universidade de Santiago de Compostela.

COELLO, FRANCISCO, 1856, *Pontevedra: Atlas de España y sus posesiones de ultramar*, Madrid.

CREUS ANDRADE, JUAN, 2002 "O litoral: un territorio para vivir" en *Andar no mar, II Xornadas Internacionais de Cultura Tradicional*, Carnota, xuño 2001, Asociación Canle de Lira.

DÍAZ GUERRERO, FRANCISCO, 2002, *Naufraixios no mar de Vigo*, Ed. Xerais, Vigo.

DÍAZ de RÁBAGO, JOAQUÍN, 1885 (reed. 1989), *La industria de la pesca en Galicia*, Tip. de la Gaceta, Santiago, Reedición da Fundación Pedro Barrié de la Maza.

DORAL ANUNCIBAY, ANTONIO, 1850, *Plano de la Ría de Vigo*, Dirección de Hidrografía, Madrid.

EIROA del RÍO, FRANCISCO, 1997, *Historia y desarrollo de la pesca de arrastre en Galicia*, Deputación de A Coruña.

FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, CARLOS e **CARLOS RODRÍGUEZ LÓPEZ**, 1996, "Nuevos datos acerca de los recursos económicos del poblado castreño de Santa Trega (A Guardia, Pontevedra)", *Gallaecia*, 14-15 pp. 359-392, Facultade de Xeografía e Historia, Universidade de Santiago de Compostela.

FERREIRA LORENZO, ANTÓN, 1995, *As marcas dos mariñeiros da Guarda*, Anabam, A Guarda.

GARCÍA ALLUT, ANTONIO, 1995, *Estrategias económicas, innovación tecnológica y territorialidad en las comunidades pesqueras de Lira y Muxía*, tese de doutoramento, Universidade de Santiago de Compostela.

1999, "Recursos pesqueiros comunais e mecanismos sociais de regulación: A lóxica da envexa", en *O feito diferencial galego*. III Antropoloxía, vol. I pp. 179-197, Museo do Pobo Galego, Santiago de Compostela.

GARCÍA LAGO, ANTONIO, 1998, *Crónica biográfica de Camposancos y su entorno*, Comunidade de Montes de Camposancos.

GARCÍA ORO, JOSÉ e MARÍA JOSÉ PORTELA SILVA, 1995, *Bayona y el espacio urbano tudense en el siglo XVI. Estudio histórico y colección diplomática*, Santiago de Compostela.

2003, *Baiona de Miñor en sus documentos, actas municipales correspondientes al siglo XVI*, Deputación Provincial de Pontevedra.

GARRIDO RODRÍGUEZ, JAIME, 1978, *Nueva estación paleolítica en Portavedra, Gondomar (Pontevedra)*, El Museo de Pontevedra, XXXIII, pp. 49-74.

GIANNINI, EUSTAQUIO, 1794, *Plano de la ría de Vigo...*

GILES PACHECO, F., 1999, "Poblamiento paleolítico en la cuenca media-baja del río Miño. Sector La Guardia-Tuy (Pontevedra)-Cortegada (Orense). Secuencia cronoestratigráfica", pp 101-121 en Oliveira Jorge, Víctor (ed.) *Paleolítico da Península Ibérica, actas do 3º Congreso de Arqueología Peninsular*, vol. II.

GIRÁLDEZ RIVERO, JESÚS, 1997, "A explotación dos recursos do mar" en *O feito diferencial galego*, I Historia, volume 2 pp.235-250, Museo do Pobo Galego, Santiago de Compostela.

GONZÁLEZ, FRANCISCO JOSÉ e LUISA MARTÍN-MERÁS, 2003, *La Dirección de Trabajos Hidrográficos, 1797-1908, Tomo I: Historia de la cartografía náutica en la España del siglo XIX*, Ministerio de Defensa, Ministerio de Fomento, Barcelona.

GONZÁLEZ MARTÍNEZ, PRAXÍTELES, 2000, *A terra das nosas raíces. Topónimos e motes de O Rosal e A Guarda*, Pías, O Rosal.

IGLESIAS ALMEIDA, ERNESTO, 1989, "El tráfico y pesca en el puerto de A Guardia. Contribución al conocimiento de su historia", pp. 89-97 en *Gallaecia*, Actas do 1º Congreso, A Guardia, novembro 1988.

LABARTA, UXÍO, 1995, *A Galicia mariñeira*, Ed. Galaxia, Vigo.

LLORCA IBI, FRANCESC XAVIER, 2003, "Talassonímia dels mariners de la Vila Joiosa" en *XXIX Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*. SOBI, nº 94 e 95 (II), Teulada 2002.

MADOZ, PASCUAL, 1845 (Facsimil 1986), *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*, Ed. Breogán, Madrid.

MARTÍNEZ GONZÁLEZ, MIGUEL, 1998, *Gamelas y pescadores de A Guarda (Pontevedra), Estrategias adaptativas y gestión de pesquerías en la pesca costera del sur de Galicia*, tese de doutoramento en Antropoloxía Social, Universidade de Santiago de Compostela.

MARTÍNEZ GONZÁLEZ, MIGUEL, 1999, "¿Mares de identidade? En torno ás divisións sociais na pesca artesanal galega" en *O Feito diferencial Galego III Antropoloxía*, vol, 1 pp 199-243, Museo do Pobo Galego, Santiago de Compostela.

MÉNDEZ MARTÍNEZ, GONZALO, 1994, *Cartografía antigua de Galicia*, Deputación Provincial de Pontevedra.

2000, *Cartografía de Galicia (ss. XVI ó XIX)*. Colección Puertas-Mosquera, Exposición Colexio de Fonseca, abril, 2000, Universidade de Santiago de Compostela.

MÉNDEZ QUINTAS, EDUARDO (e.p.), *Aproximación al paleolítico en las divisorias del Val Miñor: Maúxo-Galiñeiro (Galicia)*.

MÖRLING, STAFFAN, 1989, *Las embarcaciones tradicionales de Galicia*, Consellería de Pesca, Santiago de Compostela.

MUNTANYA MARTI, MARÍA TERESA, 1981, "Enfocaments d'un recull de toponimia marina", en *SOBI*, V.

1990, "Notes sobre metodoloxía emprada en la recerca de talasonims comparada amb la del talasonims", en *SOBI*, XL.

MUSSONS i FREIXAS, ANNA MARIA, 1985, "El fondals de Premiá de Mar", en *SOBI*, XXI

PATRICIO CORTIZO, FERNANDO, 2004, *Historia da costa galega e os seus naufraxios*. Século XX, Ed. Xerais, Vigo.

PAZO LABRADOR, ALBERTO, 1996, "As Rías Baixas pontevedresas e o seu pospaís", pp. 216-377 en Río Barja, Francisco Javier (coord.), *Galicia, Xeografía*, t. XIX, A Coruña, Hércules de Ediciones.

PAZOS, LINO J., 2001, *Naufragios en las Rías Baixas*, Vigo.

2003, *Naufragios. Costa NW (1900/2002)*, Cambados.

PEREDA, FELIPE e MARÍA, FERNANDO (eds.), 2003, *El Atlas del rey Planeta. La descripción de España y de las costas y puertos de sus reinos de Pedro Texeira (1634)*, Ed. Nerea, San Sebastián

PEREIRA, DIONISIO (coordinador) 1992, *Os conquistadores modernos. Movemento obreiro na Galicia de anteguerra*, Ed. A Nosa Terra, Vigo.

2000, *O patrimonio marítimo de Galicia*, Federación Galega pola Cultura Marítima.

2005a, *Foulas e Ronseis (Retrincos para un tratado do mar dos galegos)*, Eds. Positivas, Santiago de Compostela.

2005b, "O patrimonio marítimo galego na súa diversidade" en *A Trabe de Ouro*, Tomo III, ano XVI, 2005, pp. 335-347.

RODRÍGUEZ ÁLVAREZ, ROBERTO (e.p. 2008) "Notas etnohistóricas sobre o aproveitamento do argazo na costa suroeste de Pontevedra (de Silleiro ó Miño)".

RODRÍGUEZ ÁLVAREZ, R. e X. L. VILAR PEDREIRA, 2006, "Toponimia marítima e fluvial desde o Miño a Panxón" en *Ardentía*, Revista Galega de Cultura Marítima e Fluvial, nº3.

RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ, MANUEL, 1976, *Hidrotoponimia de la Ría de Arosa. Accidentes costeros, emergentes y submarinos con sus coordenadas*, Seminario Fontán-Sarmiento de Hagiografía, Toponimia y Onomástica de Galicia, Santiago de Compostela.

ROSELLÓ i VERGER, VINÇENT M., 1982, "Toponimia litoral valenciana: pesqueres, caladors y senyes", en *SOBI*, X

SEN AUTORÍA

1908, *Derrotero de las costas de España y Portugal desde el Cabo Trafalgar hasta el puerto de la Coruña*, Ministerio de Madrid.

1915, *Derrotero de las costas de España y Portugal desde el Cabo Trafalgar hasta el puerto de La Coruña*, Dirección General de Navegación y Pesca Marítima, Sección Hidrografía, Madrid.

1977, (reimpresao 1988), *Carta hidrográfica da barra e Porto de Caminha*, Instituto Hidrográfico, Lisboa.

1993, *Derrotero de la costa NW de España que comprende desde la Estaca de Bares al río Miño*, Instituto Hidrográfico de la Marina, Sección Náutica, Cádiz.

1994 (reed. 2002), *Océano Atlántico Norte. Costa Noroeste de España. Puertos de Panxón y Baiona*, Instituto Hidrográfico de la Marina, Cádiz.

1997, (II ed. 2001), *De Islas Cies al río Miño*, Instituto Hidrográfico de la Marina, Cádiz.

1998, *Aeroguía del litoral de Galicia*, Ed. Planeta, Barcelona.

2000, *Mapa Topográfico Nacional de España*, (2ª ed.) 298-IV, A Guarda. 1: 25.000, Instituto Geográfico Nacional. Ministerio de Fomento.

2000 (2ª ed.) 260-IV Oia

2000 (2ª ed.) 298-II Marzá

2002 (2ª ed.) 261-I Baiona, I.G.N. Ministerio de Fomento.

2002 (2ª ed.) 260-II Bared

2003, *A Guarda, Catálogo do litoral rochoso*, Confraría d'A Guarda.

2003, *Nomenclator de Galicia, Toponimia oficial das provincias, concellos, parroquias e lugares*, Xunta de Galicia, Santiago de Compostela.

2004, *Aeroguía litoral do ámbito territorial da confraría de Baiona*, Confraría de Pescadores de Baiona.

2005, *Faros y señales de niebla*, Parte I, Instituto Hidrográfico de la Marina, Cádiz.

SEN AUTORÍA/SEN DATA

Manual de Metodoloxía para a recolleita de información toponímica.

Proxecto Toponimia de Galicia.

Proxecto Toponimia de Galicia.

Informe de problemáticas dos traballos de campo do PTC.

SACAU RODRÍGUEZ, GERARDO, 1998, *Os nomes da Ría de Vigo, Cabo Silleiro– Berbés*, Vol. I. Instituto de Estudios Vigueses, Vigo.

2000, *Os nomes da Ría de Vigo. O Berbés*. Oitavén-Verdugo, vol. II, Instituto de Estudios Vigueses, Vigo.

2004, *Os nomes da Ría de Vigo. Oitavén-Verdugo. O Facho de Donón*, vol III, Instituto de Estudios Vigueses, Vigo.

2007 *Os nomes beiramriños. Desde Cabo Silleiro ata O Porto da Guarda*, Instituto de Estudios Vigueses, Vigo.

SANTOS GRAÇA, ANTÓNIO, 1932, reed. 2005, *O Poveiro*, Lisboa.

SANTOS SOLLA, ISABEL e XOSÉ MANUEL SANTOS SOLLA, 1996, "O Baixo Miño", pp.378-513 en Río Barja, Francisco Javier (coord.), *Galicia, Xeografía*, t.XIX, A Coruña, Hércules de Ediciones.

SARMIENTO, MARTÍN, 2001, *Viaxe a Galicia (1745)*, Edición e estudio J.L. Pensado, Ed. Toxosoutos, Noia.

TOFIÑO de SAN MIGUEL, VICENTE, 1787, *Plano de la Ría de Vigo*.

VALLS, JOAN LLUIS, 1999, "Les roques i rocs sotaiquats dels pesca-

res de Cotlliure" en *XXII Col.loqui General de la Societat d'Onomástica*, Villafranca del Penedes, 1996, SOBI, LXXVII (II).

VÁZQUEZ VARELA, J.M et alii, 1990, *El hombre y el mar en la costa Suroeste de Pontevedra*, Deputación Provincial de Pontevedra.

1998, "O aproveitamento dos recursos mariños na prehistoria e a antigüidade de Galicia", pp 13-49 en Casanova Fernández, Carme (coord), *Historia da pesca en Galicia*, Biblioteca de divulgación, serie Galicia, nº 24, Universidade de Santiago de Compostela.

VÁZQUEZ VARELA, J.M., V. URGORRI, e J.S. TRONCOSO, 1992 "El marisqueo en la cultura castreña de Galicia", en *Galicia: da romanidade á xermanización*, Santiago de Compostela.

VILAR PEDREIRA, X. L., R. RODRÍGUEZ ÁLVAREZ e B. NIETO NOVOA, 2004, *Aeroguía Litoral do Ámbito Territorial da Confraría de Baiona*, Confraría de Pescadores "A Anunciada" de Baiona, Barcelona.

VILAR PEDREIRA, X. L. e R. RODRÍGUEZ ÁLVAREZ, 2005, "Os nomes do mar" en *Raigame*, Revista de Arte, Cultura e Tradições Populares, nº 22, Deputación Ourense, pp. 6-55.

VILAS MARTÍN, FEDERICO et alii, 2002, "Xeoloxía mariña", pp 342-387, en Díaz-Fierros Viqueira, Francisco, *Galicia*, t. XXXVI, A Coruña, Hércules de Ediciones.

Xornal *El Miño*, nº 63, 27/1/1906

YÁNEZ NEIRA, FR.M., 1974, *El monasterio de Oya y sus abades*, Museo de Pontevedra.